НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

у питаннях і відповідях

Навчальний посібник

П’яте видання,

перероблене і доповнене

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національної академії внутрішніх справ
(протокол № 23/4-7 від 26.11.2019)

Автори:

Удалова Л.Д. – доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, директор Інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ;

Макаров М.А. – доктор юридичних наук, завідувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Азаров Ю.І. - кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Заїка С.О. - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Кубарєва О.В. - кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Римарчук О.В. - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Рожнова В.В. - кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ;

Савицький Д.О. - кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора Інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ;

Форостяний А.В. - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Хабло О.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ.

Рецензенти:

Аркуша Л.І. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія».

Цуцкірідзе М.С. – Заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління, підполковник поліції, кандидат юридичних наук.

Чорноус Ю.М. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ.

Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю.І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарєва, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. Видання 5-те, переробл. і доповн.Київ, 2020. 497 с.

Посібник укладений відповідно до положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, інших нормативно-правових актів, дозволив компактно у формі питання-відповіді представити матеріал навчальної дисципліни «Кримінальний процес України». Видання підготовлене для здобувачів ступеня вищої освіти, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, працівників органів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатів.

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ДБР – Державне бюро розслідувань

НАБ України – Національне антикорупційне бюро України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ПЗВХ – примусові заходи виховного характеру

ПЗМХ – примусові заходи медичного характеру

ЦК України – Цивільний кодекс України

аб. - абзац

гл. – глава

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ПЕРЕДМОВА

Кримінальний процес України – це одна із основних, фундаментальних та базових юридичних дисциплін у підготовці висококваліфікованих спеціалістів-юристів вищих навчальних закладах. Її призначення – надати можливість здобувачам ступеня вищої освіти отримати необхідну інформацію про те, як має здійснюватися кримінальне провадження.

Прийнятий 13 квітня 2012 року Кримінальний процесуальний кодекс України постійно удосконалюється.

Станом на початок 2020 року законодавець розробив численні зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства, які стосуються: здійснення досудового розслідування кримінальних проступків, проведення та фіксування окремих видів слідчих (розшукових) дій, порядку обчислення строків досудового розслідування, здійснення спеціального досудового розслідування та судового провадження тощо. Ці зміни обумовили необхідність оновлення навчального посібника «Кримінальний процес України у питаннях і відповідях».

У Загальній частині навчального посібника розглядаються такі основні питання: поняття, суть і завдання кримінального процесу, джерела кримінального процесуального права, засади, суб'єкти кримінального провадження, докази та доказування у кримінальному процесі, відшкодування шкоди, процесуальні строки і витрати, заходи забезпечення кримінального провадження.

В Особливій частині розглядаються стадії кримінального процесу та приділяється увага слідчим (розшуковим) діям, особливим порядкам кримінального провадження та основним положенням міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Навчальний посібник підготовлений у межах чинного кримінального процесуального законодавства України із врахуванням положень Закону України від 22 листопада 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набуває чинності 1 липня 2020 року.

Це навчальне видання допоможе здобувачам ступеня вищої освіти під час підготовки до складання заліків та іспитів із зазначеної навчальної дисципліни та може стати у нагоді практичним працівникам (слідчим, детективам, працівникам прокуратури, суду, адвокатам) а також науковцям і викладачам.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. ПОНЯТТЯ, СУТЬ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1.1. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Слово «*процес»* походить від латинського *«processus»* – рух, діяльність, просування вперед.

Кримінальний процес належить до числа різновидів юридичного процесу, що забезпечують реалізацію галузей матеріального права. Кримінальний процес забезпечує реалізацію норм кримінального права.

Поняття «кримінальний процес» вживається у чотирьох значеннях:

– *як* ***специфічний вид діяльності*** (кримінальне провадження, кримінальна процесуальна діяльність) – це врегульована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду за участю інших фізичних, юридичних і посадових осіб, спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, а також на вирішення інших питань кримінального провадження;

– *як* ***галузь права*** (кримінальне процесуальне право) – це одна із галузей правової системи України, яка є сукупністю правових норм, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також інших фізичних, юридичних і посадових осіб, які залучаються до цієї діяльності, під час здійснення кримінального провадження;

– *як* ***галузь науки*** (наука кримінального процесу) – це галузь правової науки, предметом дослідження якої є кримінальне процесуальне право, практика його застосування, а метою – формулювання пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду та інших учасників кримінального провадження;

– *як* ***навчальна дисципліна*** – це дисципліна, яку вивчають у закладах вищої освіти юридичного профілю, предметом якої є кримінальне процесуальне право, практика його застосування, а також наука кримінального процесу.

1.2. ІСТОРИЧНІ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Протягом усього періоду існування кримінального процесу у різних державах і у різний час він набував певних рис, властивостей, які покладені в основу виділення історичних форм кримінального процесу.

Розрізняють такі історичні форми організації кримінального процесу на певному етапі його розвитку:

1. ***Обвинувальний кримінальний процес*** мав поширення у рабовласницьких і феодальних державах у період раннього феодалізму.

Процес ініціювався завдяки приватному кримінальному переслідуванню; обов'язок доказування рівномірно поділявся між обвинувачем і обвинуваченим; суд, перебуваючи в положенні пасивної третьої сторони, лише фіксував результат боротьби сторін, обґрунтовуючи своє рішення не встановленими обставинами справи, а результатами обраних сторонами способів доказування (поєдинків, ордалій, клятв та ін.).

2. ***Розшуковий (слідчо-розшуковий, інквізиційний) кримінальний процес*** зародився у рабовласницьких державах і набув свого розвитку у період пізнього феодалізму, і особливо в період абсолютизму.

Процес здійснювався у формі розшуку, що проводився в умовах таємності і за відсутності змагальності. Також були відсутні рівноправні сторони, розподіл функцій обвинувачення, захисту та правосуддя, обвинувачений виступав об'єктом процесу, а не його учасником, не маючи засобів для свого захисту. У законодавчих актах знайшла своє закріплення система формальних доказів. Завданням суду визнавалось не вирішення правового спору, а боротьба зі злочинністю.

3. ***Змагальний кримінальний процес*** одержав найбільше поширення у державах з англосаксонською правовою системою.

Процес ґрунтується на чіткому розподілі процесуальних функцій, різноманітності форм обвинувачення, допустимості матеріального і формального захисту. Зміст процесу становить спір про право двох рівноправних сторін, обвинувача та обвинуваченого, перед неупередженим судом. Суд є самостійним і незалежним від сторін, оцінює докази за внутрішнім переконанням на підставі закону.

4. ***Змішаний (слідчо-судовий, континентальний) кримінальний процес*** притаманний державам з романо-германською (континентальною) системою права.

Процес поєднує в собі слідчу форму досудового розслідування та змагальну – судового розгляду. Вирішальна роль належить стадії судового розгляду, що завершується ухваленням вироку. Передбачена система доказів, заснована на їх вільній оцінці за внутрішнім переконанням. Водночас, збережена таємниця досудового розслідування, органи кримінального переслідування наділені достатньо широкими повноваженнями.

В Україні наразі існує кримінальний процес змішаної форми із наявністю змагальних елементів у досудовому провадженні.

1.3. ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Завдання кримінального провадження сформульовані у ст. 2 КПК України. Ними є:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Виконання цих завдань покладено на державні органи та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес. Вони є загальними для всіх його стадій, водночас кожна стадія має і свої безпосередні завдання.

Виконання завдання щодо ***захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень*** забезпечується самим існуванням норм кримінального та кримінального процесуального права, функціональним призначенням державних органів і посадових осіб, які ведуть кримінальний процес. У цьому контексті термін «захист» вживається у широкому розумінні, як охоронна функція держави. Факт кримінального правопорушення породжує охоронне правовідношення, у межах якого існує та реалізується кримінальна відповідальність. Динаміка цього правовідношення здійснюється від юридичного факту (кримінального правопорушення) до визнання особи винною обвинувальним вироком суду та повної реалізації кримінальної відповідальності.

Кримінальний процес забезпечує захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень шляхом: а) встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, притягнення її до кримінальної відповідальності й покарання в міру її вини; б) відновлення особистих та майнових прав потерпілого, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Виконання завдання щодо ***охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження*** забезпечується чітким врегулюванням кримінальних процесуальних відносин та вжиттям заходів правового характеру з метою недопущення порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження забезпечується встановленням процесуальних гарантій створення належних умов для повної і безперешкодної реалізації учасниками кримінального провадження їхніх суб’єктивних прав, свобод і законних інтересів, у тому числі і спеціальних прав, як учасників кримінального провадження.

Жодне порушення законності, прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, у тому числі учасників кримінального провадження, не може бути виправдане посиланням на необхідність боротьби зі злочинністю. Особи, які порушують вказані права, свободи та інтереси, повинні бути притягнені до юридичної відповідальності.

Відповідно до переліку учасників кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України), охороні підлягають права, свободи та законні інтереси як сторін кримінального провадження (обвинувачення та захисту), так і інших учасників, зокрема й тих, хто відіграє допоміжну роль у кримінальному провадженні (наприклад, свідок, перекладач, секретар судового засідання тощо).

Виконання завдання щодо ***забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура*** сприяє реалізації принципу невідворотності відповідальності за правопорушення.

Вимога швидкості означає максимальне наближення строків проведення досудового розслідування та судового розгляду до моменту вчинення кримінального правопорушення (початку кримінального провадження).

Вимога повноти означає встановлення під час проведення досудового розслідування та судового розгляду всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України).

Вимога неупередженості означає об’єктивне, безстороннє дослідження обставин кримінального провадження під час досудового розслідування та судового розгляду.

1.4. СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ СИСТЕМА

Стадії кримінального процесу – це відносно самостійні етапи (частини) кримінальної процесуальної діяльності, що характеризуються безпосередніми

завданнями, специфічним колом учасників, властивими їм кримінальною процесуальною формою та підсумковими рішеннями.

Відповідно до чинного законодавства кримінальне провадження складається з певної кількості стадій, сукупність яких утворює *систему стадій кримінального процесу*, а саме:

1) досудове розслідування;
2) підготовче провадження;
3) судовий розгляд;
4) провадження в суді апеляційної інстанції (апеляційне провадження);
5) виконання судових рішень;
6) провадження в суді касаційної інстанції (касаційне провадження);
7) провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Межами кожної із стадій є певні юридичні факти, що спричиняють і припиняють правовідносини у ній. У межах кримінального провадження кожна стадія послідовно змінює іншу.

Кримінальний процес не завжди проходить усі ці стадії. Він може завершитися, наприклад, в стадії досудового розслідування (підготовчого провадження, судового розгляду) шляхом ухвалення рішення про закриття кримінального провадження; у разі неподання апеляційних і касаційних скарг будуть відсутні стадії апеляційного та касаційного провадження; у разі відсутності підстав для провадження за нововиявленими або виключними обставинами – буде відсутня і ця стадія.

1.5. КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА

Кримінальна процесуальна форма – це визначений кримінальним процесуальним законом порядок кримінального провадження загалом, порядок виконання окремих процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень.

Основні риси кримінальної процесуальної форми:

– точне встановлення в законі порядку діяльності державних органів;

– надання зацікавленим особам права безпосередньо брати участь у процесуальній діяльності з метою охорони своїх прав та законних інтересів;

– створення спеціальних гарантій дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження;

– забезпечення ухвалення процесуальних рішень відповідно до підстав і умов, які встановлені в законі.

Значення кримінальної процесуальної форми:

– забезпечує дотримання режиму законності в кримінальному провадженні;

– створює необхідні умови для швидкого, повного та неупередженого кримінального провадження;

– забезпечує охорону прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;

– сприяє забезпеченню виховного впливу кримінального процесу;

– забезпечує єдиний порядок здійснення кримінального провадження на усій території дії кримінального процесуального закону.

Кримінальна процесуальна форма є:

– ***уніфікованою*** (єдиною), що забезпечує єдиний (однаковий) порядок здійснення кримінальної процесуальної діяльності для усіх кримінальних проваджень;

– ***диференційованою*** (особливою), що встановлює особливі (спеціальні) порядки здійснення кримінальної процесуальної діяльності для окремих кримінальних проваджень (залежно від характеристик суб'єкта суспільно небезпечного діяння або інших окремих обставин кримінального провадження).

Диференціація кримінальної процесуальної форми може полягати у спрощенні або ускладненні різних порядків здійснення кримінального провадження порівняно із єдиним (уніфікованим) порядком.

Диференційовану (особливу) форму (порядок) кримінального провадження становлять:

– спеціальне досудового розслідування кримінальних правопорушень (гл. 24^{1} КПК України);

– досудове розслідування кримінальних проступків (гл. 25 КПК України);

– особливі порядки провадження в суді першої інстанції (гл. 30 КПК України);

– кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35 КПК України);

– кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК України);

– кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК України);

– кримінальне провадження щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК України);

– кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39 КПК України);

– кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40 КПК України);

– кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41 КПК України);

– особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції (розділ IX КПК України).

1.6. КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФУНКЦІЇ

Кримінальні процесуальні функції – це визначені законом основні напрями кримінальної процесуальної діяльності.

Основними кримінальними процесуальними функціями є:

1) правосуддя (вирішення справи по суті);

2) обвинувачення;

3) захист.

Серед інших кримінальних процесуальних функцій виділяють такі: розслідування, нагляд за додержанням законів під час проведення досудового

розслідування (процесуальне керівництво досудовим розслідуванням), судовий контроль, профілактична функція та ін.

Кримінальні процесуальні функції завжди виконують певні учасники кримінального провадження.

Функцію обвинувачення здійснює слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України.

Функцію захисту – підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Функцію правосуддя здійснює виключно суд (суддя).

Один учасник кримінального провадження не може виконувати одночасно дві і більше із числа основних функцій.

Формами реалізації кримінальних процесуальних функцій є:

– прийняття рішень;

– виконання дій;

– участь у проведенні процесуальних дій.

1.7. КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Кримінальні процесуальні правовідносини – це врегульовані кримінальним процесуальним законом суспільні відносини, що виникають, розвиваються, змінюються і припиняються у зв’язку із здійсненням кримінального провадження.

Особливості кримінальних процесуальних відносин:

– виступають тільки у формі правовідносин;

– органічно пов’язані із кримінально-правовими відносинами;

– виникають, розвиваються, змінюються та припиняються у нерозривному зв’язку із кримінальною процесуальною діяльністю;

– характеризуються особливим колом суб’єктів.

Специфічною особливістю кримінальних процесуальних правовідносин є участь у них представника держави, наділеного владними повноваженнями. Без владного начала у кримінальних процесуальних правовідносинах неможливий розвиток кримінального провадження, виконання завдань, що стоять перед ним.

Елементами кримінальних процесуальних правовідносин є:

– *суб'єкти* – усі державні органи, їх посадові особи, що здійснюють кримінальне провадження, а також інші громадяни, посадові та юридичні особи, що залучаються до участі у кримінальному процесі;

– *об'єкт* – те, на що спрямовані та те, з приводу чого виникли і розвиваються правовідносини, тобто конкретні обставини кримінального провадження;

– *зміст* – діяльність суб'єктів правовідносин під час здійснення кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні відносини, як і будь-які інші правовідносини, мають юридичний і фактичний зміст.

Юридичний зміст – закріплені у нормах кримінального процесуального права суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів кримінальних процесуальних відносин.

Фактичний зміст – дії суб'єктів кримінальних процесуальних відносин, що спрямовані на реалізацію ними своїх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що визначаються інтересами у кримінальному провадженні (публічними чи приватними).

Кримінальні процесуальні правовідносини побудовані та реалізуються у такий спосіб, при якому реалізацію прав гарантує реалізація обов'язків (заборон) і навпаки.

1.8. КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Кримінальні процесуальні гарантії – це передбачені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження, виконання його завдань.

Гарантії є невід'ємною складовою кримінальної процесуальної форми. Вони є надійним засобом забезпечення належної діяльності державних органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, і водночас охорони прав, свобод і законних інтересів осіб, які залучаються до нього.

Найбільш важливою ознакою кримінальних процесуальних гарантій, яка лежить в основі їх властивості забезпечення, є багаторівнева системність.

Систему кримінальних процесуальних гарантій становлять:

1) кримінальна процесуальна форма;

2) засади кримінального провадження;

3) процесуальний статус учасників кримінального провадження;

4) інститут заходів забезпечення кримінального провадження;

5) прокурорський нагляд;

6) відомчий контроль;

7) судовий контроль;

8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження;

9) юридична відповідальність учасників кримінального провадження та інші.

1.9. КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ

Кримінальні процесуальні документи – це письмові документи, складені на підставі кримінального процесуального закону уповноваженими на те суб'єктами у зв'язку із виконанням процесуальних дій або прийняттям процесуальних рішень, у яких зафіксована інформація про хід і результати кримінальної процесуальної діяльності.

Основні види кримінальних процесуальних документів:

– постанова;

– протокол;

– клопотання;

– ухвала;

– обвинувальний акт;

– вирок.

Класифікація кримінальних процесуальних документів:

1) *за процесуальним значенням* – основні та допоміжні. Основні фіксують підсумок певного етапу (стадії) кримінальної процесуальної діяльності (наприклад, постанова про закриття кримінального провадження, обвинувальний акт, вирок та ін.). Допоміжні кримінальні процесуальні документи фіксують здійснення проміжних процесуальних актів, які забезпечують законне й обґрунтоване прийняття основного рішення, дають можливість учасникам процесу реалізувати свої права, тощо (наприклад, постанова про об'єднання матеріалів досудового розслідування, протокол допиту свідка, заперечення на апеляційну скаргу та ін.);

2) *за імперативністю складання* – обов'язкові та факультативні. Обов'язкові – це ті з них, які завжди складаються з додержанням безумовної вимоги законодавця у будь-якому кримінальному провадженні, на певному його етапі або у певній категорії кримінальних проваджень (наприклад, постанова про призначення експертизи при встановленні тяжкості та характеру тілесних ушкоджень, ухвала суду про призначення підготовчого судового засідання та ін.). Факультативні – це документи, що складаються у кримінальному провадженні залежно від його фактичних обставин;

3) *за характером питань, що в них фіксуються,* – інформаційно-засвідчувальні та владно-розпорядчі. Інформаційно-засвідчувальні документи фіксують спілкування між учасниками кримінального провадження, виконання державними органами та посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, своїх обов'язків, хід і результати процесуальних дій (наприклад, повістка про виклик, повідомлення про завершення досудового розслідування, заява про самовідвід, підписка про нерозголошення відомостей досудового розслідування, протокол допиту, протокол обшуку, журнал судового засідання та ін.). Владно-розпорядчі документи фіксують процесуальні рішення, ухвалені уповноваженими суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності (наприклад, постанова про закриття кримінального провадження, постанова про об'єднання/виділення матеріалів досудового розслідування, ухвала слідчого

судді про скасування рішення про закриття кримінального провадження, вирок, ухвала суду про застосування примусових заходів медичного характеру та ін.);

4) *за місцем складання* – ті, що складаються у службових приміщеннях органів досудового розслідування, прокуратури, суду та ті, що складаються поза їх межами (наприклад, протокол огляду місця події).

КПК України містить загальні вимоги до форми та змісту основних кримінальних процесуальних документів (зокрема до постанови (ст. 110), протоколу (ст. 104), обвинувального акта (ст. 291), вироку (статті 370, 374) тощо).

Будь-який процесуальний документ повинен відповідати вимогам законності, обґрунтованості, об’єктивності, повноти та достовірності змісту, зрозумілості, чіткості та грамотності викладення, а також своєчасності виготовлення.

2. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАКОН

2.1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Кримінальний процесуальний закон – це сукупність кримінальних процесуальних норм, які мають юридичну силу закону, та регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, пов'язану з розслідуванням кримінальних правопорушень, викриттям осіб, які їх вчинили, здійсненням правосуддя у кримінальному провадженні, а також відносини цих органів з фізичними та юридичними особами, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Значення кримінального процесуального закону:

– кримінальний процесуальний закон виступає єдиним джерелом кримінальної процесуальної діяльності;

– він надає суб'єктам кримінального провадження певні права і покладає на них визначені обов'язки;

– встановлені кримінальним процесуальним законом правові норми реалізуються через кримінальні процесуальні відносини, які є загальною та обов'язковою формою здійснення кримінальних процесуальних норм.

2.2. КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ НОРМИ ТА ЇХ ВИДИ

Кримінальні процесуальні норми – це встановлені державою загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, виконання яких забезпечується, в основному, їх добровільними діями, а у необхідних випадках за допомогою засобів державного примусу та юридичної відповідальності.

Норми кримінального процесуального права – це такі правила поведінки, які:

– встановлені державою та закріплені у відповідному нормативному акті;

– є загальними для учасників кримінальних процесуальних відносин (розраховані не на одну конкретну дію, а на багаторазове застосування);

– є загальнообов’язковими для тих осіб, які є учасниками кримінальної процесуальної діяльності – підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та ін.;

– забезпечуються засобами державно-правового примусу.

Норми кримінального процесуального права визначають завдання, принципи, правила здійснення кримінального провадження, права і обов’язки посадових осіб і державних органів, що його здійснюють, а також фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінальній процесуальній діяльності або на яких вона поширюється.

За характером диспозиції виділяють наступні **види кримінальних процесуальних норм.**

Уповноважуючі – наділяють учасників кримінальної процесуальної діяльності певними процесуальними правами, надають їм повноваження на вчинення певних процесуальних дій, тобто мають дозвільний характер (наприклад, ч. 3 ст. 89 КПК України надає право сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими; ч. 1 ст. 147 КПК України надає право особі, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення).

Імперативні (зобов’язуючі) – передбачають у визначених умовах конкретний вид поведінки і зобов’язують діяти відповідним чином (наприклад, ч. 3 ст. 23 КПК України зобов’язує сторону обвинувачення забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом; ч. 2 ст. 213 КПК України зобов’язує уповноважену службову особу, що здійснила затримання неповнолітньої особи, негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування).

Забороняючі – зобов'язують суб'єктів кримінального процесу утримуватися від вчинення певних дій (наприклад, ч. 2 ст. 255 КПК України забороняє використання відомостей, речей та документів, які отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб).

2.3. СТРУКТУРА КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ НОРМИ

Структура кримінальної процесуальної норми не завжди очевидна. Але, як і норми інших галузей права, вона складається **з таких елементів** – гіпотези, диспозиції та санкції.

Гіпотеза визначає умову, за наявності якої, дана норма повинна застосовуватися;

Диспозиція визначає, хто є учасником конкретних відносин, які регулюються цією правовою нормою, і яка поведінка передбачається або дозволяється цією правовою нормою.

Гіпотеза та диспозиція кримінальних процесуальних норм чітко виражені у відповідних статтях КПК України (наприклад, в ч. 2 ст. 46 КПК України передбачено, що, *якщо* підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, *то* проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому ст. 53 КПК України);

Санкція передбачає несприятливі для учасника провадження наслідки, які настають при невиконанні норми.

До учасників кримінальної процесуальної діяльності можуть застосовуватися такі *види санкцій:*

– *кримінальні процесуальні*: привід (статті 140-143 КПК України); накладення грошового стягнення (гл. 12 КПК України), зміна запобіжного заходу на більш жорсткий (ч. 2 ст. 179 КПК України), звернення застави в дохід держави (ч. 8 ст. 182 КПК України); видалення обвинуваченого та інших осіб,

присутніх у судовому засіданні, із зали суду за порушення порядку в судовому засіданні (ч.ч. 1, 3 ст. 330 КПК України) та ін.;

– *адміністративні:* за прояв неповаги до суду, та злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового слідства – відповідно до статей 185-3, 185-4 КУпАП;

– *кримінально-правові:* за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора – відповідно до ст. 387 КК України; за давання завідомо неправдивих показань – відповідно до ст. 384 КК України; за відмову від давання показань – відповідно до ст. 385 КК України тощо.

2.4. ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ В ПРОСТОРІ

Дія нормативно-правового акту у просторі – це поширення його впливу на всю територію України, відповідну адміністративно-територіальну одиницю або на певну їх частину, а у випадках, визначених законом, – за межами України.

Кримінальне провадження на території України здійснюється *з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення* (ч. 1 ст. 4 КПК України). Об'єктами, що входять до складу території України, відповідно до ст. 1 Закону України «Про державний кордон» є:

– суша в межах державного кордону України;

– внутрішні води й територіальні прибережні морські води;

– надра в межах кордонів України;

– повітряний простір.

До об'єктів, що географічно не є територією України, але на які поширюється чинність норм кримінального процесуального закону України, належать:

– повітряні, морські чи річкові судна, що приписані до портів, розташованих в Україні. Відповідно до ч.2 ст.4 КПК кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на таких суднах під час їх перебування за межами України під прапором або розпізнавальним знаком

України, здійснюється за кримінальним процесуальним законодавством України.

– територія дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном. Згідно з ст. 1 Віденської конвенції 1961 р. до приміщень представництва відносяться будівлі чи їх частини, що використовуються для цілей представництва, включаючи резиденцію голови представництва, кому б не належало право власності на них, а також земельну ділянку, яка обслуговує зазначену будівлю чи частину будівлі. Відповідно до ст. 1 Віденської конвенції 1963 р. термін «консульські приміщення» означає будівлі або частини будівель, що використовуються винятково для цілей консульської установи, та земельну ділянку, яка обслуговує ці будівлі або їхні частини, кому б не належало право власності на них.

Особливості порядку здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, визначений у статтях 519–523 КПК України.

– місця розташування військових формувань на території іншої держави – за умови, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави. Провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території іншої держави стосовно особи з такого особового складу, здійснюється в порядку, передбаченому КПК України (ч. 3 ст. 4 КПК України).

При виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК України. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого

міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України (ч. 4 ст. 4 КПК України).

2.5. ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ В ЧАСІ

Дія кримінального процесуального закону в часі характеризується тим, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається *згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення* (ч.1 ст. 5 КПК України).

У ч. 2 ст. 5 КПК України закріплено правило, за яким допустимість доказів визначається КПК України, тобто його нормативними положеннями на момент отримання доказів. Сказане зумовлено тим, що коли докази у кримінальному провадженні були одержані за правилами раніше чинного кримінального процесуального законодавства, то з набранням чинності КПК України вони допускаються для встановлення обставин та обґрунтування ухвалених у провадженні рішень лише за умови, що вони відповідають вимогам допустимості, які встановлені КПК України.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом’якшують або скасовують відповідальність особи. Кримінальний процесуальний закон має зворотну дію у часі, якщо він скасовує кримінальну процесуальну відповідальність, пом’якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище учасника кримінального провадження.

2.6. ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ ЗА КОЛОМ ОСІБ

Дія кримінального процесуального закону щодо осіб характеризується тим, що кримінальне провадження за правилами КПК України здійснюється *щодо будь-якої особи* (*громадян України, осіб без громадянства, іноземців).*

Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб (народного депутата України; судді, судді Конституційного Суду України, судді

Вищого антикорупційного суду, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; кандидата у Президенти України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови, іншого члена Рахункової палати; депутата місцевої ради; адвоката; Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України; Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника) визначаються у гл. 37 КПК України. Такі винятки обумовлені необхідністю забезпечення з боку держави публічно-правового інтересу.

Кримінальне провадження щодо осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК України лише *за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави* (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України (ч. 2 ст. 6 КПК України).

Коло осіб, які користуються дипломатичною недоторканістю, визначено Віденською конвенцією про дипломатичні відносини від 18 квітня 1961 року (ратифікованою Указом Президії Верховної Ради УРСР від 21 березня 1964 року) і Положенням про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затверджене Указом Президента України від 10 червня 1993 року.

Особами без громадянства вважаються особи, що проживають на території України, однак які не є її громадянами, та ті, що не мають доказів належності їх до громадянства будь-якої іноземної держави.

2.7. ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЗА АНАЛОГІЄЮ

Підставами для застосування кримінального процесуального закону за аналогією є та чи інша прогалина в діючому кримінальному процесуальному

законодавстві. Якщо ця прогалина може бути усунена шляхом внесення змін, звичайно відпадає необхідність в застосуванні у відповідних випадках закону за аналогією. Але поки прогалина в законі не усунена в законодавчому порядку, така потреба завжди може виникнути.

Механізм застосування кримінального процесуального закону за аналогією включає наступні етапи:

1) виявлення прогалини, тобто повної або часткової відсутності у кримінальному процесуальному законодавстві нормативних положень, що покликані регулювати процесуальні відносини між суб'єктами кримінального провадження;

2) пошук норми, що регулює аналогічний випадок, який повинен здійснюватися спочатку в актах тієї ж галузі права, у випадку відсутності – в іншій галузі права і у законодавстві в цілому;

3) застосування аналогії для врегулювання подібних правовідносин, яке передбачає конструювання казуального правила поведінки, оцінку його відповідності положенням чинного законодавства, а також застосування такого правила й оформлення відповідного процесуального рішення.

Застосування кримінального процесуального закону за аналогією передбачає дотримання певних умов:

– передбачений кримінальним процесуальним законом випадок повинен бути подібним до того, до якого закон застосовується за аналогією;

– відповідність загальним засадам кримінального провадження;

– недопустимість обмеження процесуальних прав осіб, які беруть участь у провадженні, або покладення на них не передбачених законом обов'язків;

– недопустимість вчинення суб'єктами правозастосування процесуальних дій, які не передбачені нормами кримінального процесуального закону та не належать до їх компетенції;

– винесене у процесі використання аналогії правове рішення не повинно суперечити нормам закону, його меті;

– наявність мотивованого пояснення причин застосування рішення по аналогії до конкретного випадку.

3. ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

3.1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Засади (принципи) кримінального провадження – це закріплені в законі панівні в державі політичні та правові ідеї щодо завдань і порядку здійснення кримінального провадження, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу загалом, форму і зміст його стадій та інститутів.

Значення засад кримінального провадження полягає в тому, що вони:

– є гарантією дотримання прав і законних інтересів особи при здійсненні кримінального провадження, прийняття законних і обґрунтованих рішень;

– виражають сутність процесу, його характерні риси;

– створюють основу окремих інститутів кримінального процесуального права;

– представляють собою систему правових норм найбільш загального характеру, яка є основою кримінального процесуального законодавства;

– є юридичною базою для тлумачення конкретних кримінальних процесуальних норм, а також для вирішення усіх суперечностей, які виникають під час кримінальної процесуальної діяльності;

– слугують основою для вдосконалення окремих кримінальних процесуальних інститутів, розвитку процесуальної форми;

– кожне рішення, яке приймається з порушенням засад, підлягає скасуванню, а одержана інформація не має доказового значення.

3.2. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Засади кримінального провадження класифікують за такими ознаками:

1. За *юридичною силою джерела,* в якому їх закріплено:

– *конституційні:* законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу й особисту недоторканність; недоторканність житла; таємниця спілкування; презумпція невинуватості тощо (закріплені переважно у розділі 2 та в ст. 129 Конституції України);

– *спеціальні*, які закріплені в кримінальному процесуальному законодавстві: публічність; безпосередність дослідження показань, речей і документів; розумність строків тощо.

***2. За сферою правової дії*:**

– *загальноправові* – діють у всіх галузях права, виявляючи в окремих з них, зокрема в кримінальному процесуальному праві, певні особливості (верховенство права, законність);

– *міжгалузеві* – діють у кількох галузях права і також з особливостями – в кримінальному процесуальному праві (змагальність сторін, диспозитивність);

– *галузеві* – діють лише в межах кримінального процесу (публічність, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення).

3.3. ЗАСАДА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

***Засада верховенства права* –** конституційно-правове положення зміст якого полягає у тому, що під час кримінального провадження органи, які його здійснюють, повинні виходити із того, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч. 1 ст. 8 Конституції України, ст. 8 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– всі закони, що ухвалюються в державі мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо;

– права людини мають визначальну та домінуючу роль в діяльності усіх без винятку органів держави, включаючи, зокрема, й органи досудового розслідування, прокуратури та суд;

– кримінальна процесуальна діяльність має бути спрямована на захист прав і свобод людини від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного і якісного проведення досудового розслідування та судового розгляду;

– правові позиції та висновки сформульовані у рішеннях Європейського суду з прав людини мають обов’язково враховуватися судами України.

3.4. ЗАСАДА ЗАКОННОСТІ

Засада законності – конституційно-правове положення, згідно з яким усі суб'єкти кримінального процесу повинні виконувати приписи норм кримінального процесуального та інших галузей права (ст. 58, п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 9 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– усі учасники кримінального процесу зобов'язані дотримуватися приписів законів, а для державних органів і їхніх посадових осіб діє правило «дозволено тільки те, що передбачено законом»;

– закон та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України;

– при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України;

– у разі якщо норми КПК суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України;

– при конкуренції конституційних норм і норм інших законів слід застосовувати норми Конституції України як ті, що мають найвищу юридичну силу;

– у разі конкуренції закону та відомчих нормативно-правових актів, якими регламентується порядок кримінального провадження, підлягає застосуванню закон;

– прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

– кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

– у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України;

– істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК України) та неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК України) є підставами до скасування чи зміни судового рішення.

3.5. ЗАСАДА РІВНОСТІ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ

Засада рівності перед законом і судом – конституційно-правове положення, згідно з яким не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовним або іншими ознаками (частини 1, 2 ст. 24, п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 10 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами і свободами, а також мають такі ж обов’язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами або міжнародними договорами України (ч. 1 ст. 26 Конституції України);

– при здійсненні досудового розслідування та судового розгляду до всіх застосовується одне й те ж кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство;

– матеріали кримінальних проваджень розглядаються та вирішуються судами, що входять до системи загальної юрисдикції;

– суд у кримінальному провадженні не повинен встановлювати будь-яких переваг, привілеїв або обмежувати права громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань та ін.;

– суд повинен забезпечити всім учасникам судового розгляду рівні можливості щодо надання і дослідження доказів, подання клопотань і здійснення інших процесуальних прав.

Деякі винятки встановлені для окремих категорій осіб:

1) для малолітніх або неповнолітніх осіб – у зв'язку з особливістю їхнього фізичного і психічного розвитку встановлені додаткові процесуальні гарантії охорони їхніх прав і законних інтересів при проведенні процесуальних дій, зокрема участь педагога або психолога під час допиту тощо;

2) для певних категорій посадових осіб держави (Президента України, народних депутатів, суддів, адвокатів тощо) установлений особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності, кримінального провадження, застосування запобіжних заходів, що зумовлено не особистістю конкретної людини, а особливим характером публічної функції, яка виконується нею і вимагає особливого захисту її законних прав та інтересів;

3) для іноземців, у разі їх затримання або арешту, – у частині, що стосується повідомлення Міністерства закордонних справ України, консульської установи про застосований арешт, а також у частині прав на їх відвідування консульськими посадовими особами;

4) для осіб, які користуються дипломатичним імунітетом.

3.6. ЗАСАДА ПОВАГИ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Засада поваги до людської гідності – конституційно-правове положення, згідно з яким посадові особи державних органів, які ведуть кримінальний процес, зобов'язані ставитися з повагою до кожної людини, котру залучають до кримінального процесу, не втручатися в її особисте та сімейне життя (статті 3, 28 Конституції України).

Цей принцип випливає з положень ст. 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, відповідно до якої жодна людина не може зазнавати катувань або нелюдського чи такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання.

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи;

– забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність;

– кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження;

– слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини, якщо необхідно запобігти розголошенню обставин, які принижують гідність особи (п. 3 ч. 2 ст. 27 КПК України);

– під час виконання процесуальних дій не допускаються приниження честі та гідності осіб, які беруть у них участь чи дії, що є небезпечними для їх здоров'я, провадження процесуальних дій, пов'язаних з оголенням особи, може провадити тільки слідчий тієї самої статі (наприклад, ч. 5 ст. 236, ч. 4 ст. 240, частини 2, 4 ст. 241 КПК України).

Винятком з цієї засади є те, що особу може бути піддано дослідженням у межах проведення освідування, медичної або психіатричної експертизи, отримання зразків для експертизи, зокрема й примусово (ч. 3 ст. 241, ч. 3 ст. 242, ч. 3 ст. 245 КПК України), виключно на підставі і в порядку передбаченому законом та лише з метою отримати докази у кримінальному провадженні.

3.7. ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність – конституційно-правове положення, згідно з яким ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права

на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК України (ст. 29 Конституції України, ст. 12 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– кожен із учасників кримінального процесу має право на свободу й особисту недоторканність, ніхто із них не може бути позбавлений свободи та права на особисту недоторканність;

– кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання;

– кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання;

– затримана особа негайно звільняється, якщо протягом *72 годин* з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою;

– про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому КПК України;

– кожен, хто понад строк, передбачений КПК України, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений;

– затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого КПК України, тягне за собою відповідальність, установлену законом. Завідомо незаконні затримання або арешт тягнуть за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 371 КК України.

Винятками з цієї засади є те, що:

1) до особи (підозрюваного, обвинуваченого) може бути застосовано запобіжні заходи у виді тримання під вартою, домашнього арешту, виключно за рішенням слідчого судді (суду) та лише за наявності до того підстав і умов, визначених КПК України (статті 181, 183 КПК України);

2) особу може бути затримано, але тільки в разі нагальної необхідності запобігти кримінальному правопорушенню чи його припинити (статті 207-213, 298-2 КПК України);

3) до підозрюваного, обвинуваченого та свідка може бути застосований привід (статті 140-143 КПК України);

4) право на недоторканість особи може обмежуватися при проведенні особистого обшуку (ст. 236, ч. 6 ст.298-2 КПК України), під час дослідження у межах проведення освідування, медичної або психіатричної експертизи, отримання зразків для експертизи, зокрема й примусово (ч. 3 ст. 241, ч. 3 ст. 242, ст. 245 КПК України).

3.8. ЗАСАДА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Засада забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи – конституційно-правове положення, згідно з яким не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, крім випадків, передбачених КПК України (ст. 30 Конституції України, ст. 13 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– кожному учасникові кримінального процесу гарантовано недоторканність житла й іншого його володіння;

– ніхто не має права проникнути до житла чи до іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді;

– незаконні обшук, огляд чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені посадовою особою, тягнуть за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 365 КК України.

Винятки із засади:

1) проникнення до житла чи іншого володіння особи допускається, але тільки для провадження в них огляду, обшуку, слідчого експерименту чи обстеження та лише за вмотивованим рішенням суду (ч. 2 ст. 30 Конституції України, ч. 1 ст. 233, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240, ст. 267 КПК України);

2) у невідкладних випадках можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи.

Зокрема, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Житло особи – це будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Інше володіння – транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

3.9. ЗАСАДА ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ

Засада таємниці спілкування – це конституційно-правове положення, згідно з яким усім громадянам гарантується таємниця поштових відправлень, у тому числі листування та іншої письмової кореспонденції, електронних повідомлень, що пересилаються (передаються) засобами зв'язку, таємниця телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм

спілкування (ст. 31 Конституції України; ст. 14 КПК України; ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок»; ст. 9 Закону України «Про телекомунікації»).

Зміст цієї засади полягає в тому, що:

– кожному громадянинові гарантовано таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування;

– ніхто, в тому числі й посадові особи оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду, не мають права розголошувати інформацію, що стала відомою їм з кореспонденції, телефонних розмов та інших форм спілкування інших осіб;

– інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження;

– порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 364 КК України.

Винятками з цієї засади є те, що її може бути обмежено за таких умов:

1) з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочинові, встановлення його обставин, особи, яка його вчинила, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети;

2) на підставі рішення слідчого судді про накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб (ч. 3 ст. 258 КПК України).

Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

3.10. ЗАСАДА НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ

Ця засада закріплена у ст. 32 Конституції України та ст. 15 КПК України і полягає в тому, що:

– під час кримінального кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя;

– ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених КПК України;

– інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК України, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження;

– кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року, інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень.

3.11. ЗАСАДА НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Ст. 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Відповідно до ст. 16 КПК України позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі

вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України.

Як виняток допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення лише на підставах та в порядку передбаченому статтями 167-169 КПК України.

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України).

3.12. ЗАСАДА ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ

Презумпція – це припущення, яке не потребує доведення і визнається істинним до того часу, поки воно не спростовано.

Засада презумпції невинуватості – *це* конституційно-правове положення, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили (ч. 1 ст. 62 Конституції України, ч. 1 ст. 17 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом;

– підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом;

– усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачяться на користь такої особи;

– обов’язок доказування винуватості обвинуваченого покладено на дізнавача, слідчого, прокурора та, а в установлених КПК України випадках, – на потерпілого;

– заборонено перекладати обов’язок доказування на підозрюваного, обвинуваченого, домагатися його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів;

– недоведеність участі підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення юридично означає його невинуватість і тягне за собою закриття кримінального провадження під час досудового розслідування чи постановлення виправдувального вироку в стадії судового розгляду;

– поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою.

3.13. ЗАСАДА СВОБОДИ ВІД САМОВИКРИТТЯ ТА ПРАВО НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ТА ЧЛЕНІВ СІМ’Ї

Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім’ї – це конституційно-правове положення, згідно з яким особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім’ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ч. 1 ст. 63 Конституції України, ст. 18 КПК України).

Зміст цієї засади полягає у наступному:

– жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення;

– кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права;

– жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Так, у ч. 8 ст. 224 КПК України зазначено, що особа під час допиту має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Близькі родичі та члени сім'ї (п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України) – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

3.14. ЗАСАДА ЗАБОРОНИ ДВІЧІ ПРИТЯГУВАТИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОДНЕ І ТЕ САМЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення – це конституційно-правове положення, згідно з яким ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61 Конституції України, ст. 19 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили;

– кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України);

– юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Повторний розгляд питання про кримінальну відповідальність за одне й те саме кримінальне правопорушення дозволено у випадках:

– перегляду судових рішень, які вступили у законну силу, за нововиявленими або виключними обставинами;

– скасування вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення, угоди про визнання винуватості, яка не виконується засудженим.

3.15. ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому права на захист є необхідною умовою виконання завдань кримінального провадження. Тільки завдяки дотриманню цього принципу можна запобігти грубим порушенням закону та засудженню невинуватого. Цей принцип закріплений в ст. 62 Конституції України, ст. 20 КПК України і має дві взаємопов'язані сторони:

– по-перше, це право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист;

– по-друге, це гарантії здійснення такого права.

Право на захист є комплексним правом, яке включає:

1) права, спрямовані на захист від кримінального переслідування (підозри, обвинувачення тощо), що здійснюються особисто особою, яка піддається такому переслідуванню;

2) права, пов'язані із захистом, що здійснюються за допомогою обраного обвинуваченим чи призначеного йому безкоштовно захисника, які, в свою чергу, як видається, можна розподілити на дві підгрупи:

– права, які здійснюються обвинуваченим через свого захисника;

– право на юридичну допомогу, що надається захисником безпосередньо обвинуваченому;

3) права вимоги до суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення ними відповідно до чинного законодавства права обвинуваченого на захист.

Види захисту:

1. Особистий захист, який полягає в тому, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право:

– надавати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення;

– збирати і подавати докази;

– брати особисту участь у кримінальному провадженні;

– реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України;

2. Професійний захист, який полягає в праві скористатися допомогою захисника, зокрема:

– кожен має право на професійну правничу допомогу**;**

– кожен є вільним у виборі захисника своїх прав**;**

– для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом;

– у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави;

3. *Державний захист* – слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. У випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого, представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, третьої особи, щодо майна якого вирішується питання про арешт**.**

3.16. ЗАСАДА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Статтею 21 КПК України закріплено засаду доступу до правосуддя, *зміст якої полягає в тому*, що:

– кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи у розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону;

– вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК України, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України;

– кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК України;

– якщо інше не передбачене КПК України, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту у випадку, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.

3.17. ЗАСАДА ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ТА СВОБОДИ У ПОДАННІ НИМИ СУДУ СВОЇХ ДОКАЗІВ І У ДОВЕДЕННІ ПЕРЕД СУДОМ ЇХ ПЕРЕКОНЛИВОСТІ

Змагальність передбачає таку побудову кримінального процесу, відповідно до якої, функції обвинувачення та захисту (а також пов'язані з ними функції підтримання цивільного позову та заперечення проти нього) чітко розмежовані між собою, відокремлені від функції правосуддя і виконуються суб'єктами (сторонами), що користуються рівними правами для відстоювання своїх інтересів.

Зміст цієї засади характеризується такими положеннями:

– кримінальне провадження здійснюється на основі самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України;

– сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України;

– під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу;

– повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК України, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником;

– захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником;

– суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (ст. 22 КПК України).

Засада змагальності проявляється у всіх стадіях кримінального процесу. Окремі її елементи мають місце і на стадії досудового розслідування (у випадках обрання запобіжного заходу, оскарження до суду процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування тощо).

3.18. ЗАСАДА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Безпосередність дослідження показань, речей і документів полягає в тому, що суд при розгляді кримінального провадження повинен безпосередньо допитати обвинувачених, свідків, потерпілих, експертів, дослідити речові докази, документи, звуко- і відеозаписи (ст. 23 КПК України). При цьому суд і учасники процесу сприймають доказову інформацію безпосередньо з першоджерел, що дозволяє уникнути викривлень і втрат.

Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім визначених законом випадків. Зокрема, ч. 3 ст. 349 КПК України передбачає, що суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються.

Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у визначених законом випадках. Так, ч. 1 ст. 336 КПК України передбачає можливість *проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження у разі:*

– неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

– необхідності забезпечення безпеки осіб;

– проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

– необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;

– наявності інших підстав, визначених судом достатніми.

Принцип безпосередності дослідження доказів діє і на стадії досудового розслідування, але, наприклад при передачі матеріалів від одного слідчого іншому, при здійсненні досудового розслідування кількома слідчими дія цього принципу обмежується.

Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Це положення передбачає усне обговорювання всіх обставин кримінального провадження, а саме: усно даються показання обвинуваченими, потерпілими, свідками, оголошуються документи; судові дебати сторін провадяться лише в усній формі.

Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони

захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом (ч.3 ст. 23 КПК України).

3.19. ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ

Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності – це конституційно-правове положення, згідно з яким кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 1 ст. 55 Конституції України, ст. 24 КПК України).

Зміст цієї засади полягає в наступному:

– кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України (глава 26 КПК України передбачає порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування);

– гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

3.20. ЗАСАДА ПУБЛІЧНОСТІ

Назва цієї засади походить від лат. *publikus* – громадський, державний, який служить загальним інтересам.

Засада публічності закріплена в ст. 25 КПК України, відповідно до якої публічність у кримінальному процесі означає, що прокурор, слідчий зобов'язані:

1) в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку:

– безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого);

– надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення;

2) вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Принцип публічності діє на всіх стадіях кримінального процесу. Уповноважені органи та посадові особи здійснюють свої функції незалежно від волі та бажання установ, підприємств, громадян.

Винятком із засади публічності є кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, перелік яких визначений у ст. 477 КПК України.

3.21. ЗАСАДА ДИСПОЗИТИВНОСТІ

Засада диспозитивності – це конституційно-правове положення, згідно з яким суб'єктам кримінального процесу надано та забезпечено можливість вільно в межах закону обирати способи поведінки для захисту своїх кримінально-правових і процесуальних прав, а також впливати на хід та результати кримінальної процесуальної діяльності (п. 4 ч. 1 ст. 129; ч. 1 ст. 63 Конституції України, ст. 26 КПК України).

Дія цієї засади забезпечується такими положеннями:

– сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачені КПК України. Конкретизація цього положення відбувається у статтях, в яких йдеться про реалізацію особами – учасниками процесу своїх прав;

– відмова прокурора від підтримання обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження за винятком випадків, передбачених КПК України;

– слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені КПК України до їх повноважень;

– кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого чи його

представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

3.22. ЗАСАДА ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОВНЕ ФІКСУВАННЯ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

Ця засада означає, що кожний громадянин, який досяг 16 років, має право бути присутнім у залі судового засідання і що хід судового розгляду та його результати можуть висвітлюватися в засобах масової інформації або іншим способом доводитися до населення.

Учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків установлених законом.

За загальним правилом кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Втім, відкритий розгляд справ має не тільки позитивні, але й негативні наслідки за певних обставин. Тому ч. 2 ст. 27 КПК України передбачає винятки з цієї засади. Так, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про *здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні у випадках:*

– якщо обвинуваченим є неповнолітній;

– при розгляді справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

– при необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;

– якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;

– при необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених КПК України. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники судового провадження.

Рішення, ухвалені у судовому засіданні, в усіх випадках проголошуються прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні – з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення (ч. 7 ст. 27 КПК України).

Повне фіксування судового провадження технічними засобами, забезпечується реалізацією положень, закріплених у частинах 5, 6 ст. 27 КПК України, зокрема:

– під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів;

– офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України;

– кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої;

– проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслювання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

3.23. ЗАСАДА РОЗУМНИХ СТРОКІВ

Засада розумних строків полягає в тому, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки.

Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ч. 1 ст. 28 КПК України).

Зміст цієї засади полягає в наступному:

1) проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

2) критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

– складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

– поведінка учасників кримінального провадження;

– спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

3) кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

4) кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрите.

5) підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

3.24. ЗАСАДА МОВИ, ЯКОЮ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Державною мовою в Україні є українська (ч. 1 ст. 10 Конституції України).

Кримінальне провадження, складання процесуальних документів стороною обвинувачення, слідчим суддею та судом здійснюється державною мовою (ч. 1 ст. 29 КПК України).

Зміст засади мови кримінального провадження визначається такими положеннями:

– особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення;

– слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача;

– судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК України, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

Хто є особою, яка не володіє чи недостатньо володіє державною мовою закон не вказує. В усякому разі володіння мовою припускає спроможність особи добре її розуміти і вільно висловлюватися.

4. СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

4.1. ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Суб'єкти (учасники) кримінального процесу – це державні органи, посадові, юридичні та приватні особи, які ведуть кримінальний процес, або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов'язки.

Ознаки суб'єктів кримінального процесу:

– їх участь у провадженні передбачено кримінальним процесуальним законом;

– вони є суб'єктами певних процесуальних прав і обов'язків;

– вони діють у кримінальному процесі відповідно до своїх прав і обов'язків;

– вступають у процесуальні правовідносини;

– несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків.

У п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено *перелік учасників кримінального провадження,* а саме: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Класифікація суб'єктів (учасників) кримінального процесу:

1) *державні органи і посадові особи, які ведуть кримінальний процес і залучають до його сфери всіх інших суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності:* суд, суддя, слідчий суддя, прокурор, слідчий, дізнавач, керівник

органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, оперативні підрозділи – основні суб'єкти, без яких неможлива кримінальна процесуальна діяльність.

2) *особи, які захищають свої права або представлені інтереси у кримінальному процесі:* потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, захисник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представники потерпілого, цивільного позивача та відповідача.

3) *особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі:* свідок, спеціаліст, експерт, перекладач, понятий, секретар судового засідання, представник персоналу органу пробації тощо. Вони не мають у справі самостійного інтересу і після виконання своїх функцій вибувають із процесу.

У гл. 3 КПК України учасники кримінального провадження представлені таким чином:

1) суд;

2) сторона обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, оперативні підрозділи;

3) сторона захисту: підозрюваний, обвинувачений та їх законні представники, виправданий, засуджений, захисник;

4) потерпілий і його представник;

5) інші учасники кримінального провадження: заявник, цивільний позивач і відповідач та їх представники, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

4.2. СУД ТА ЙОГО ПОВНОВАЖЕННЯ

Суд – єдиний уповноважений державою орган, на який покладена функція правосуддя (ч. 1 ст. 30 КПК України). Відповідно до ч. 1 ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді і, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Кримінальне провадження в першій, апеляційній і касаційній інстанції та за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних відповідно до вимог зазначених у ст. 31 КПК України. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд і постановляє рішення від імені держави.

Особи, що відповідно до закону призначені на посаду судді, при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях наділяються повноваженнями, передбаченими КПК України.

Повноваження суду:

– здійснення підготовчого провадження, прийняття відповідного рішення за його результатами, а також вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду;

– здійснення судового розгляду;

– ухвалення та проголошення судового рішення;

– звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення (ст. 286 КПК України);

– вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у кримінальному провадженні;

– скасування або зміна судових рішень вищестоящими судами в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами тощо.

4.3. СЛІДЧИЙ СУДДЯ ТА ЙОГО ПОВНОВАЖЕННЯ

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, який обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду на строк не більше трьох років, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, ч.7 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Повноваження слідчого суді:

– приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– дає дозвіл на проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а саме: проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи тощо;

– дає дозвіл на втручання у приватне спілкування під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем;

– встановлює строк ознайомлення з матеріалами кримінального провадження до яких надано доступ у разі зволікання;

– розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, визначені в ч. 1 ст. 303 КПК України, тощо.

У випадку розгляду клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій повноваження слідчого судді здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

4.4. ПРИСЯЖНИЙ: ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя (ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Розгляд кримінального провадження судом присяжних можливий за клопотанням обвинуваченого у кримінальному провадженні про злочин, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (ч. 3 ст. 31 КПК України).

Присяжний має право:

– брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні;

– робити нотатки під час судового засідання;

– з дозволу головуючого ставити запитання особам, які допитуються;

– просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Присяжний зобов'язаний:

– правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;

– додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;

– не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду;

– не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього;

– не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням;

– не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

4.5. ПРОКУРОР ТА ЙОГО ПОВНОВАЖЕННЯ

Прокурор – це суб'єкт кримінального процесу, що бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів і підтримуючи державне обвинувачення у суді. Як прокурор у кримінальному процесі може

виступати особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 17 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень (п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування та здійснює ці повноваження з його початку до завершення.

Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва (ч. 2 ст. 36 КПК України).

Прокурор уповноважений:

– починати досудове розслідування;

– мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

– давати доручення щодо проведення досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;

– брати участь або особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії;

– скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;

– погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

– повідомляти особі про підозру;

– пред’являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які неспроможні самостійно захистити свої права;

– затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити до них зміни або самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання;

– підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення;

– оскаржувати судові рішення;

– здійснювати інші повноваження, передбачені ст. 36 та іншими нормами КПК України.

4.6. СЛІДЧИЙ ТА ЙОГО ПОВНОВАЖЕННЯ

Слідчий – службова особа органу досудового розслідування, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове слідство кримінальних правопорушень.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 КПК України *органами досудового розслідування є органи,* що здійснюють досудове слідство і дізнання.

Досудове слідство здійснюють:

1) слідчі підрозділи:

– органів Національної поліції;

– органів безпеки;

– органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;

– органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

Слідчий уповноважений:

– починати досудове розслідування;

– проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії;

– доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

– звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

– повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

– за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

– приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України тощо.

Слідчий зобов'язаний:

– застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування;

– законно та своєчасно здійснювати процесуальні дії;

– виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність

Слідчий – процесуально незалежний і самостійний суб'єкт кримінального процесу. Під час досудового слідства він повинен керуватися тільки законом, виходити із свого внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному і неупередженому розгляді всіх обставин в їх сукупності. Втручання в діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

4.7. КЕРІВНИК ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ЙОГО ПОВНОВАЖЕННЯ

Керівник органу досудового розслідування – це посадова особа органу досудового розслідування, який організовує досудове розслідування.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України керівник органу досудового розслідування – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, перший заступник або заступник Директора Державного бюро розслідувань, начальник слідчого управління, відділу органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень.

Керівник органу досудового розслідування здійснює відомчий процесуальний контроль за роботою підлеглих йому слідчих.

Керівник органу досудового розслідування уповноважений:

– визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи;

– відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування та призначати іншого слідчого;

– ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

– вживати заходів до усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим;

– погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення;

– здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;

– здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

4.8. ДІЗНАВАЧ, КЕРІВНИК ОРГАНУ ДІЗНАННЯ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

Дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Національного антикорупційного бюро України, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які

уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Відповідно до ст. 40-1 КПК України дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого та несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання. Дізнавач, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

Дізнавач уповноважений:

– починати дізнання за наявності підстав;

– проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України;

– доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

– звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

– повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

– за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

– приймати процесуальні рішення у випадках у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України;

– здійснювати інші повноваження.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі.

Дізнання організовує **керівник органу дізнання.**

Керівник органу дізнання уповноважений:

– визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання, а у випадках здійснення дізнання групою дізнавачів - визначати старшого цієї групи, який керуватиме діями інших дізнавачів;

– відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання;

– ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням та вказівкам прокурора;

– вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем;

– здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, користуючись при цьому повноваженнями дізнавача;

– здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

4.9. ОПЕРАТИВНІ ПІДРОЗДІЛИ, ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Оперативними підрозділами є відповідні підрозділи:

– органів Національної поліції;

– органів безпеки;

– органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства;

– органів Державної прикордонної служби України;

– Державного бюро розслідувань;

– підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (ч. 1 ст. 41 КПК України).

Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) *не мають права* здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є *обов'язковими для виконання* оперативним підрозділом.

4.10. ПІДОЗРЮВАНИЙ, ОБВИНУВАЧЕНИЙ: ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

Підозрюваним є:

– особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру;

– особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення;

– особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень (ч. 1 ст. 42 КПК України).

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду (ч. 2 ст. 42 КПК України).

Виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили (ч. 1 ст. 43 КПК України). **Засудженим** є обвинувачений, щодо якого набрав законної сили обвинувальний вирок суду (ч. 2 ст. 43 КПК України).

Підозрюваний, обвинувачений має право:

– знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;

– бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення;

– на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості;

– не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

– вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

– збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

– брати участь у проведенні процесуальних дій;

– заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

– заявляти відводи;

– ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування;

– одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

– оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді;

– користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави та ін.

Обвинувачений також має право:

– брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

– збирати і подавати суду докази;

– висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;

– виступати в судових дебатах тощо;

– ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

– оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення;

– отримувати роз'яснення щодо порядку підготовки та використання досудової доповіді, відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді;

– брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення та ін.

Підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це;

– виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;

– надавати достовірну інформацію представнику персоналу органу пробації, необхідну для підготовки досудової доповіді.

У випадку неявки без поважних причин підозрюваний, обвинувачений може бути підданий приводу (ст. 140 КПК України). При невиконанні обраного запобіжного заходу, до підозрюваного може бути обраний більш суворий запобіжний захід.

4.11. ЗАХИСНИК: ЙОГО ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС

Захисник – це адвокат, який уповноважений у передбаченому законом порядку здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених, засуджених і виправданих, особи, стосовно якої передбачається

застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі та надавати їм необхідну юридичну допомогу (ч .1 ст. 45 КПК України).

Одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого (ч. 3 ст. 46 КПК України).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ч. 2 ст. 45 КПК України).

Окрім того, захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу.

Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

– свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

– ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Захисник має право:

– користуватися процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику (ч. 4 ст. 46 КПК України);

– брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого;

– до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості;

– вимагати виконувати законні вимоги захисника від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб.

Документи, пов’язані з виконанням захисником його обов’язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Захисник зобов’язаний:

– використовувати засоби захисту, передбачені КПК України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з’ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом’якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого;

– прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк – завчасно повідомити про таку неможливість та її причини;

– не розголошувати без згоди підозрюваного, обвинуваченого відомості, які стали йому відомі у зв’язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю;

– не відмовлятися від виконання своїх обов’язків після залучення до провадження за винятком випадків, передбачених ч. 4 ст. 47 КПК України.

4.12. ОБОВ’ЯЗКОВА УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА

Обов’язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

– щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного;

– щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

– щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

– щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

– щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;

– щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

– щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;

– щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;

– у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди (ст. 52 КПК України).

4.13. ПОТЕРПІЛИЙ: ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК України).

Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливлює подання нею відповідної заяви, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Якщо особа не подала такої заяви,

то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою.

Потерпілий має право:

– бути повідомленим про свої права та обов'язки;

– знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

– подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

– заявляти відводи та клопотання;

– за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;

– давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

– оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;

– мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

– давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

– на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

– знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення;

– застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь;

– одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

– користуватися іншими правами, передбаченими КПК України.

Потерпілий зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

За невиконання покладених на нього обов'язків потерпілий несе передбачену законом *відповідальність*:

– за злісне ухилення від явки до суду чи органів досудового розслідування, прокурора (ч. 1 ст. 185-3, ст. 185-4 КУпАП);

– за давання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України)

– за розголошення даних досудового розслідування (ст. 387 КК України).

4.14. ЗАЯВНИК: ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС

Заявник – це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим (ч. 1 ст. 60 КПК України).

Заявник має право:

– отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

– отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань;

– подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи;

– отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Заявник несе кримінальну *відповідальність* згідно зі ст. 383 КК України за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

4.15. ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗИВАЧ: ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ч. 1 ст. 61 КПК України). Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний позивач має право:

– підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення;

– знати про прийняті процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень потерпілому;

– звертатися з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду;

– інші права, передбачені КПК України для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову.

Цивільний позивач зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора відомості досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні.

– додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого.

4.16. ЦИВІЛЬНИЙ ВІДПОВІДАЧ: ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність

за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 62 КПК України). Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач має право:

– визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього;

– знати про прийняті процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень підозрюваному, обвинуваченому;

– інші права, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову.

Цивільний відповідач зобов'язаний:

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора відомості досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні;

– додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого;

– виконувати інші обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову.

4.17. ПРЕДСТАВНИКИ ПОТЕРПІЛОГО, ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА ТА ЦИВІЛЬНОГО ВІДПОВІДАЧА

Представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача – це особа, через яку потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач можуть реалізувати свої процесуальні права.

Представництво – це юридичні відносини, на підставі яких одна особа (представник) виконує згідно з законом або договором процесуальні дії в інтересах іншої особи.

Представниками потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача у кримінальному провадженні можуть бути:

– особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;

– для юридичних осіб – керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи.

Підставою для допуску особи як представника є (ч. 3 ст. 58, ч. 2 ст. 63 КПК України):

– для адвоката – свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордер, договір про надання правової допомоги або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги;

– для керівника юридичної особи чи іншої уповноваженої законом або установчими документами особи – копія установчих документів юридичної особи;

– для працівника юридичної особи, яка є потерпілою, цивільним позивачем чи цивільним відповідачем – довіреність.

Представники користуються *процесуальними правами осіб,* інтереси яких вони представляють, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Представник не вправі використовувати свої повноваження на шкоду інтересам особи, яку він представляє.

4.18. ЗАКОННИЙ ПРЕДСТАВНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Законний представник – це особа, яка залучається до участі у кримінальному провадженні за постановою слідчого, прокурора, або ухвалою слідчого судді, суду для представництва прав і законних інтересів неповнолітнього або особи, яка визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною.

Законні представники можуть представляти інтереси:

– підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України);

– потерпілого (ст. 59 КПК України);

– цивільного позивача (ст. 64 КПК України).

Законними представниками можуть бути (ч. 2 ст. 44 КПК України):

– батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи;

– інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї;

– представники органів опіки і піклування;

– представники установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Підставою для допуску особи як законного представника є документ, що підтверджує його відносини з особою, яку він представляє.

Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, цивільним позивачем і не може бути доручена законному представнику.

У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим.

4.19. ПРЕДСТАВНИК ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОВАДЖЕННЯ

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути:

– особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;

– керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;

– працівник юридичної особи.

Протягом кримінального провадження **представник юридичної особи має право:**

– знати, у зв'язку із вчиненням якого кримінального правопорушення здійснюється провадження щодо юридичної особи, та давати пояснення з цього приводу;

– користуватися правовою допомогою;

– збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази;

– брати участь у проведенні процесуальних дій;

– під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

– застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь;

– заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

– заявляти відводи;

– одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

– оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;

– користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача та ін.

Представник юридичної особи зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю (ст. 64-1 КПК України).

4.20. ТРЕТЯ ОСОБА, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ, ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи (ч.1 ст. 64-2 КПК України).

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна.

Ці права та обов'язки виникають з *моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна*.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, зобов'язана:

– прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

– не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю

Представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути:

– особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;

– керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа.

4.21. ОСОБИ, ЯКІ ВІДІГРАЮТЬ ДОПОМІЖНУ РОЛЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі: свідок, спеціаліст, експерт, перекладач, понятий, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник тощо.

Вони не мають у справі самостійного інтересу і після виконання своїх функцій вибувають із процесу.

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Перекладач – це особа, яка володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, і мовою особи, яка не володіє мовою якою здійснюється кримінальне провадження, яка залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом до участі в провадженні у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів (ст. 68 КПК України).

Понятий – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Експерт – це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України).

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України).

4.22. СВІДОК: ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Будь-яка особа, яка стала свідком події, може бути допитана як свідок, окрім випадків встановлених законом. Вік свідка кримінальним процесуальним законодавством не обмежений. Але ним встановлені особливості допиту малолітнього чи неповнолітнього свідка (ст. 226 КПК України).

Свідок має право:

– знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

– користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката;

– відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню;

– давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

– користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

– на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;

– ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

– заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

– давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Відповідальність свідка:

– кримінальна процесуальна: за неприбуття на виклик без поважних причин – привід (ст. 140 КПК України) або грошове стягнення (ч. 1 ст. 139 КПК України);

– адміністративна: за злісне ухилення від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду (ч. 1 ст. 185-3 КУпАП, ст. 185-4 КУпАП);

– кримінальна: за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора (ст. 387 КК України); за давання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України); за відмову від давання показань (ст. 385 КК України).

4.23. ОСОБИ, ЯКІ НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОПИТУ ЯК СВІДКИ

Особи, які не можуть бути допитані як свідки:

– захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;

– адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю;

– нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;

– медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю;

– священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

– журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

– судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали;

– особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення;

– особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи;

– особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних (ч. 2 ст. 65 КПК України);

– експерти – щодо роз'яснення наданих ними висновків.

Захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача, адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Відмовитися давати показання як свідки мають право:

– члени сім'ї, близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого;

– особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї та близьких родичів, у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України).

Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

4.24. ПЕРЕКЛАДАЧ: ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС

Перекладач (сурдоперекладач) – це особа, яка володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, і мовою особи, яка не володіє мовою якою здійснюється кримінальне провадження, яка залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом до участі в провадженні у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів (ч. 1 ст. 68 КПК України).

Перекладач має право:

– ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;

– знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

– одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

– заявити самовідвід;

– здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Відповідальність перекладача:

– адміністративна: за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185-4 КУпАП);

– кримінальна: за завідомо неправильний переклад (ст. 384 КК України) та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ст. 385 КК України).

4.25. ЕКСПЕРТ: ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Як експерт може бути залучена будь-яка особа, що має необхідні спеціальні знання для надання висновків по питанням, які досліджуються, незалежно від того, працює вона в державному експертному закладі чи є професійним експертом, займається судово-експертною діяльністю на підприємницькому рівні на підставі ліцензії, чи запрошується до проведення експертизи за одноразовою угодою.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

Експерт має право:

– знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

– заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

– бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

– викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

– ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

– одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

– користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою.

Експерт зобов'язаний:

– особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;

– прибути до суду і дати відповіді на запитання під час допиту;

– забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;

– не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;

– заявити самовідвід за наявності визначених законом обставин.

Відповідальність експерта:

– кримінальна: за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України), за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді (ст. 385 КК України);

– адміністративна: за неповагу до суду (ч. 1 ст. 185-3 КУпАП) чи злісне ухилення від явки до від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185-4 КУпАП).

4.26. СПЕЦІАЛІСТ: ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків

Спеціаліст має право:

– ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

– користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

– звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

– знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

– одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов’язаних із його залученням до кримінального провадження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

– надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України.

Спеціаліст зобов’язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

– виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

– не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

– заявити самовідвід за наявності визначених законом обставин.

Відповідальність спеціаліста:

– у разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні;

– кримінальна відповідальність наступає за розголошення даних досудового розслідування (ст. 387 КК України).

4.27. ПОНЯТИЙ: ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Понятий – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Слідчий, прокурор *зобов'язаний запросити не менше двох понятих* для (ч. 7 ст. 223 КПК України):

– пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання;

– огляду трупа;

– ексгумації трупа;

– слідчого експерименту;

– освідування особи.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Участь понятих є обов'язковою при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, незалежно від застосування технічних засобів фіксування.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Поняті мають право :

– робити зауваження з приводу проведення слідчих дій, які мають бути занесені в протокол;

– на відшкодування витрат у зв'язку з викликом для участі в слідчих діях;

– за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки.

Поняті зобов'язані :

– бути присутніми під час провадження слідчих (розшукових) дій;

– по закінченню слідчих (розшукових) дій завірити своїм підписом в протоколі факт, зміст і результати цієї дії;

– на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії (ч. 3 ст. 66 КПК України).

У протоколі слідчої дії має бути вказана точна адреса понятих. При необхідності вони можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

4.28. ВІДВОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відвід – це процесуальний інститут, що містить умови, за яких особа не може брати участь у конкретному кримінальному провадженні, а також здійснення відповідної заяви з вимогою про усунення особи від участі у провадженні.

Метою застосування інституту відводів є:

1) належне виконання завдань кримінального провадження;

2) забезпечення всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження;

3) винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення у кримінальному провадженні.

Обставини, що виключають можливість участі у кримінальному провадженні – це передбачені законом обставини, що викликають сумнів в

безсторонності, неупередженості певних осіб і тягнуть за собою неможливість їх участі в кримінальному судочинстві. Ці обставини можуть бути як суб'єктивного характеру та стосуватися особистих зв'язків, так і об'єктивного характеру – стосуватися процесуального статусу цих осіб.

Підстави, процесуальний порядок та наслідки відводу визначені у § 6 гл. 3 КПК України (статті 75-83 КПК України).

Слідчий суддя, суддя, присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні, якщо:

– він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

– він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

– він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

– за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

– у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 КПК України порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи.

Окрім цього, в ст. 76 КПК України визначені обставини, за яких не допускається повторна участь судді у кримінальному провадженні.

Прокурор, слідчий, дізнавач не має права брати участь у кримінальному провадженні, якщо:

– він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;

– він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач;

– він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Попередня участь прокурора у цьому ж кримінальному провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, як прокурора не є підставою для його відводу.

Особа не має права брати участь у кримінальному провадженні як захисник або представник у випадках, якщо:

– вона брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач;

– вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги;

– зупинено або припинено право на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

– вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Особа не має права брати участь у кримінальному провадженні як спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, експерт, секретар судового засідання у таких випадках:

– при наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 77 КПК (підстави для відводу прокурора, слідчого, дізнавача), з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу;

– спеціаліст, експерт не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні.

4.29. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження – це діяльність відповідних державних органів щодо досягнення стану безпеки суб'єктів провадження, яким загрожує небезпека.

Право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають:

– особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;

– потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;

– підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;

– цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

– персонал органу пробації;

– свідок;

– експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;

– члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених вище осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Основні заходи забезпечення безпеки (відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»)**:**

– особиста охорона, охорона житла й майна;

– видача спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку;

– використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;

– заміна документів і зміна зовнішності;

– зміна місця роботи чи навчання;

– переселення в інше місце проживання;

– поміщення до дошкільної виховної установи чи установи органів соціального захисту населення;

– забезпечення конфіденційності відомостей про особу;

– закритий судовий розгляд;

– інші заходи безпеки.

5. ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

5.1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Кримінальне процесуальне доказування – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді і суду, а також інших учасників кримінального провадження, яка здійснюється у встановленій законом процесуальній формі і спрямована на збирання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

У ч. 2 ст. 91 КПК України на законодавчому рівні визначено, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Найпоширенішою є позиція вчених, згідно з якою **процес доказування складається з таких 3-х елементів**:

– збирання;

– перевірка;

– оцінка доказів і їх джерел.

Доказування є не лише практичною, але й мисленнєво-логічною діяльністю суб'єктів доказування. Виділяють два види доказування:

– як дослідження фактичних обставин кримінального провадження;

– як логічне і процесуальне доведення визначеної тези, ствердження висновків у кримінальному провадженні.

Метою доказування у кримінальному провадженні є отримання достовірних знань щодо події кримінального правопорушення та винуватості підозрюваного, обвинуваченого.

Доказування є «серцевиною» кримінальної процесуальної діяльності, займає в ній основне місце. Воно відбувається у всіх стадіях кримінального провадження.

Доказування має кримінально-правове та кримінальне процесуальне значення.

Кримінально-правове значення доказування полягає в тому, що:

– завдяки доказуванню встановлюється, чи мало місце кримінальне правопорушення та якою є його кваліфікація;

– доказування гарантує реалізацію кримінальної відповідальності.

Кримінальне процесуальне значення доказування проявляється в тому, що:

– правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу;

– усі питання, що виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин;

– участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації засад кримінального процесу;

– докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

5.2. ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Збирання доказів – це врегульована КПК України діяльність сторін кримінального провадження, потерпілих, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, яка полягає в пошуку, виявленні джерел фактичних даних, вилученні й отриманні необхідної інформації та її фіксації.

У ст. 93 КПК України визначені способи збирання доказів для сторони обвинувачення (ч. 2 ст. 93 КПК України) та для сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 3 ст. 93 КПК України).

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом:

– проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (мають найбільшу питому вагу);

– витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;

– здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

– проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом:

– ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. Здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України,

– витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок;

– здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Фіксація доказів є обов'язковим елементом процесу збирання доказів і складається із системи дій з процесуального закріплення фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Способами фіксації доказів є:

– складання протоколів слідчих (розшукових) дій;

– застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження (фотографування, звукозапис, аудіо- чи відеозапис);

– виготовлення фототаблиць, схем, зліпків, відбитків та ін.

5.3. ПЕРЕВІРКА ДОКАЗІВ. СПОСОБИ ПЕРЕВІРКИ ДОКАЗІВ ТА ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ

Перевірка доказів – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду з ретельного, всебічного й об’єктивного визначення достовірності фактичних даних і доброякісності джерел їх отримання для правильного встановлення обставин кримінального провадження.

Усі зібрані в кримінальному провадженні докази підлягають всебічній та об'єктивній перевірці слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Перевірка доказів здійснюється як тими суб'єктами, що їх зібрали, так і іншими учасниками кримінального провадження.

Перевірка проводиться *з метою* з'ясування питання про належність доказів, допустимість, достовірність, а їх сукупність – з точки зору достатності.

Перевірка доказів здійснюється за допомогою логічно-розумової діяльності чи шляхом проведення практичних дій:

1) логічно-розумовий спосіб перевірки доказів полягає у:

– аналізі і дослідженні змісту кожного доказу окремо з позицій його повноти, несуперечності, логічної послідовності;

– зіставленні з іншими доказами;

2) шляхом проведення практичних дій докази перевіряються під час проведення

– повторних слідчих (розшукових) дій;

– нових слідчих (розшукових) дій.

Новими слідчими (розшуковими) діями, які дозволяють перевірити докази є:

– одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України);

– слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);

– пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України);

– проведення експертизи (ст. 242 КПК України).

5.4. ОЦІНКА ДОКАЗІВ. ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ У МЕХАНІЗМІ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ

Оцінити докази означає з'ясувати їх переконливість, силу та придатність бути підставою для того, щоб зробити висновок чи ухвалити рішення.

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому

дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України).

На відміну від перевірки, оцінка доказів завжди відбувається у формі розумової діяльності.

Оцінка доказів спрямована на з'ясування таких обставин:

– чи стосуються зібрані фактичні дані предмету доказування;

– чи достатньо зібраних доказів для достовірного висновку про обставини, які становлять предмет доказування;

– чи зібрані докази становлять собою достовірну і повну інформацію про вчинене кримінальне правопорушення.

Оцінку доказів закон пов'язує з діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді та суду (ч. 1 ст. 94 КПК України). Проте, оцінка доказів здійснюється також і іншими учасниками кримінального провадження – підозрюваним, обвинуваченим, їх захисником, потерпілим. Однак, така оцінка для слідчого, прокурора, слідчого судді, суду носить рекомендаційний характер.

Закон наперед не визначає сили і значення доказів, встановлюючи, що жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч.2 ст.94 КПК України). Це правило є основним для системи *вільної оцінки доказів*.

Внутрішнє переконання – це тверда впевненість, що склалася у судді, слідчого судді, прокурора, слідчого в тому, що ними дано правильну оцінку всім наявним у кримінальному провадженні засобам доказування і всім встановленим фактам, і те, що отриманий таким шляхом висновок з усіх питань, які виникли в кримінальному провадженні, є єдино правильним.

Внутрішнє переконання формується в процесі дослідження доказів, і тому має бути обґрунтованим. Воно є наслідком ретельного, критичного розгляду наявних джерел доказів і тих фактичних даних, які в них містяться.

Внутрішнє переконання повинно ґрунтуватися на *всебічному, повному та неупередженому* дослідженні всіх обставин кримінального провадження.

Внутрішнє переконання як результат оцінки доказів означає переконання слідчого, прокурора, слідчого судді та суду в достовірності доказів і правильності висновків, до яких вони прийшли в ході кримінального процесуального доказування.

5.5. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ТА ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України кожен доказ оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Процес оцінки доказів включає визначення їх:

1) належності;

2) допустимості;

3) достовірності;

4) достатності.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК України).

Під належністю доказів слід розуміти можливість використання їх для встановлення у кримінальному провадженні фактичних даних, а також обставин, що підлягають доказуванню в силу існуючого між ними кримінального процесуального взаємозв'язку.

Вимога належності доказів складається з двох критеріїв:

1) значення для провадження обставин, встановлюваних конкретними доказами;

2) значення цих доказів для встановлення саме таких обставин.

Допустимість доказів визначається законністю джерела, умов і способів їх одержання. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 86 КПК України).

Критерії допустимості доказів:

– належний суб'єкт, який має право проводити процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів;

– належне джерело фактичних даних (відомостей, інформації), що складають зміст доказу;

– належна процесуальна дія, застосована для одержання доказів;

– належний порядок проведення процесуальної дії, яка використовується як засіб одержання доказів.

Достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні і нематеріальні сліди події, що досліджується.

Оцінка достовірності доказів виявляється в тому, що вивчається особа, яка є носієм відомостей про фактичні дані; аналізуються умови знаходження матеріального носія інформації; досліджується зміст відомостей (послідовність та повнота викладення, наявність протиріч, неточностей).

Достатніми є докази тоді, коли в своїй сукупності вони дають можливість слідчому, прокурору, слідчому судді, суду встановити усі передбачені законом обставини кримінального провадження на тому рівні знання про них, який потрібен для прийняття законного та обґрунтованого процесуального рішення.

5.6 ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК України).

Законодавець питання недопустимості доказів визначає у статтях 87 та 88 КПК України, де вказує, що недопустимими є докази:

– отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

Істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод є:

– здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

– отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

– порушення права особи на захист;

– отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

– порушення права на перехресний допит (ч. 2 ст. 87 КПК України);

– отримання доказів з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні;

– отримання доказів після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК України, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень;

– отримання доказів під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії;

– отримання доказів під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання (ч. 3 ст. 87 КПК України).

До доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого та є недопустимими, відносяться:

– докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження;

– відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого – на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Питання допустимості доказів вирішує суд:

– під час їх оцінки в нарадчій кімнаті при ухваленні судового рішення;

– під час судового розгляду – у разі встановлення очевидної недопустимості доказу. Це тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні.

Під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими, можуть сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 89 КПК України).

5.7. ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Предмет доказування – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, які необхідно встановити у кожному кримінальному провадженні і які мають правове значення для правильного його вирішення по суті.

Частина 1 ст. 91 КПК України встановлює, що **у кримінальному провадженні підлягають доказуванню**:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Зазначені обставини підлягають доказуванню в кожному кримінальному провадженні.

Деякі особливості має предмет доказування у кримінальному провадженні щодо:

– неповнолітніх (ст. 485 КПК України);

– застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 501 КПК України);

– застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 505 КПК України).

5.8. МЕЖІ ТА СУБ'ЄКТИ ДОКАЗУВАННЯ

Під **межами доказування** у кримінальному процесі розуміють такий обсяг доказового матеріалу, який забезпечує надійне і достовірне встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування.

Правильно встановити межі доказування означає:

– забезпечити з необхідною повнотою з'ясування обставин, що входять до предмета доказування;

– використовувати для цієї мети тільки допустимі докази і тільки в обсязі, необхідному для достовірних висновків у кримінальному провадженні.

Межі доказування обумовлені:

– особливостями вчинення і приховування кримінальних правопорушень;

– особливостями процесу доказування у конкретному кримінальному провадженні;

– іншими обставинами об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Суб'єктами доказування є усі державні органи, посадові, службові особи та інші учасники кримінального провадження, які приймають участь у збиранні, перевірці та оцінці доказів.

Суб'єкти доказування поділяються:

1. За відмінністю у повноваженнях щодо доказування:

– *суб'єкти кримінального провадження, на яких покладається обов'язок доказування* відповідно до ст. 92 КПК України (слідчий, дізнавач, прокурор, а у визначених КПК випадках – потерпілий);

– *суб'єкти кримінального провадження, які мають право брати участь у доказуванні*: підозрюваний, обвинувачений, захисник, законний представник, потерпілий тощо;

2. За характеристикою учасників доказування:

– *державні органи та посадові особи, які ведуть кримінальний процес* (слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя, суд);

– *особи, які мають інтерес у доказуванні* (підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється

провадження, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, законні представники);

– *особи, які виконують допоміжну роль у доказуванні* (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий).

5.9. ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ДОКАЗІВ ТА ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України **доказами в кримінальному провадженні** є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Поняття доказів має два значення:

по-перше, докази – це ті факти, на підставі яких встановлюється кримінальне правопорушення чи його відсутність, винуватість чи невинуватість особи у його вчиненні, а також інші обставини кримінального провадження, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи;

по-друге, доказами є передбачені законом джерела, з яких органи досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя і суд отримують відомості про факти, що мають значення для кримінального провадження.

Поняття «джерело доказів» може розглядатися у двох значеннях: як форма доказу, спосіб його існування та вираження, як носій (джерело) інформації, який має певний процесуальний статус.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України **процесуальними джерелами доказів є:**

– показання;

– речові докази;

– документи;

– висновки експертів.

Відповідно до положень ст. 298-1 КПК України **процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні**

проступки, крім визначених ст. 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

При характеристиці доказів у кримінальному провадженні слід виходити з єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел. А тому, **докази у кримінальному провадженні** – це фактичні дані, отримані з процесуальних джерел, у передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

5.10. КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Докази неоднорідні за своєю природою. Їх можна поділяти на різні групи за окремими критеріями.

1. Відносно обставин, які підлягають доказуванню:

– *прямі* – ті, які безпосередньо вказують на обставини, які підлягають доказуванню, або на їх відсутність – безпосередньо встановлюють або спростовують наявність події кримінального правопорушення, винність підозрюваного у його вчиненні тощо. Докази, на підставі яких можна зробити однозначний висновок (наприклад, показання свідка-очевидця);

– *непрямі (побічні)* **–** ті, які дозволяють встановити ті чи інші проміжні факти, на підставі яких встановлюються різни елементи головного факту (наприклад, показання свідка, який бачив у підозрюваного речі, викрадені у потерпілого).

2. Відносно обвинувачення, що становить предмет конкретного кримінального провадження:

– *обвинувальні* – такі, які обґрунтовують, підтверджують підозру чи обвинувачення, встановлюють наявність кримінального правопорушення і вчинення його підозрюваним, обвинуваченим, а також обставини, які обтяжують покарання;

– *виправдувальні* – такі, які спростовують або пом'якшують відповідальність і покарання підозрюваного, обвинуваченого.

3. Залежно від наявності проміжних носіїв доказової інформації:

– *первинні* – докази, отримані з першоджерел, докази, що сформувались безпосередньо внаслідок події, що досліджується (наприклад, показання свідка-очевидця);

– *похідні* – ті, які мають опосередкований характер зв'язку з подією, що досліджується, отримані, так би мовити «з других рук» (наприклад, відбитки слідів пальців рук з місця події).

4. За способом формування:

– *особисті* – такі, які походять від людей (наприклад, показання свідка, потерпілого тощо);

– *речові* – об'єкти матеріального світу, що є об'єктами злочинних дій; знаряддя злочину; предмети, які зберегли на собі сліди злочину тощо.

5.11. ПОКАЗАННЯ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ

Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК України).

Давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду слідчому, прокурору, слідчому судді та суду:

– для підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого – право;

– для свідка, експерта – обов'язок.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку,

передбаченому ст. 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК України. Так, відповідно до ст. 97 КПК України суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів (висловлювання щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи) незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати (ч. 2 ст. 97 КПК України):

– значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;

– інші докази щодо питань, передбачених попереднім пунктом, які подавалися або можуть бути подані;

– обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;

– переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;

– складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;

– співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;

– можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою *пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків, передбачених КПК України* (кримінальні провадження про кримінальні проступки).

5.12. ОЦІНКА ТА ПЕРЕВІРКА ПОКАЗАНЬ СВІДКА

Як свідок може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Свідок, як правило, це особа, яка не зацікавлена в результатах кримінального провадження, але під час перевірки та оцінки його показань слід враховувати обставини, які можуть вплинути на їх достовірність:

– умови формування показань;

– особливості особистості свідка;

– його відносини з іншими учасниками процесу.

Ст. 96 КПК України передбачає такі **способи з'ясування достовірності показань свідка:**

– з'ясування у свідка можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка;

– надання показань, документів, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка;

– формулювання запитань, що спрямовані на з'ясування достовірності його показань;

– допит щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

5.13. ВИДИ ПОКАЗАНЬ ПІДОЗРЮВАНОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО

Показання підозрюваного, як і показання обвинуваченого:

– це особисті докази;

– усні повідомлення;

– вони мають однакові процесуальні гарантії достовірності;

– вони є не тільки джерелом доказів, але й засобом захисту їх законних інтересів.

Разом з тим, показання підозрюваного відрізняються від показань обвинуваченого за суб'єктом та значенням.

Різновидами показань підозрюваного, обвинуваченого є:

– *обмова* – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він викриває (правдиво чи неправдиво) інших осіб у вчиненні інкримінованого йому або іншого кримінального правопорушення;

– *самообмова* – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, якого насправді не вчиняв, у більш тяжкому кримінальному правопорушенні, ніж вчинив у дійсності, або ж бере лише на себе всю вину за вчинене кримінальне правопорушення, хоча у дійсності воно вчинене групою осіб;

– *алібі* – це твердження підозрюваного, обвинуваченого про те, що він не міг бути виконавцем інкримінованого кримінального правопорушення, оскільки в момент його вчинення перебував в іншому місці.

Особливість показань підозрюваного, обвинуваченого як засобу доказування полягає в тому, що вони походять від особи, безпосередньо заінтересованої в результатах кримінального провадження.

5.14. РЕЧОВІ ДОКАЗИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які:

– були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

– зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

– у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій;

– гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 98 КПК України).

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це різноманітні предмети, що мають певне призначення у сфері побутової, господарської,

медичної, військової чи іншої діяльності, спеціально виготовлені чи пристосовані для вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Предмети, що зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження – це предмети, які набули певних ознак (властивостей) унаслідок події кримінального правопорушення. Це предмети, що зберегли на собі сліди рук, ніг, зубів, взуття, крові, фарби, мікрочастки та ін.

Предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій – це предмети, на які було безпосередньо спрямоване кримінально протиправне посягання (майно, гроші, автомобіль тощо).

Гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення – це все те, що було набуто на гроші, отримані внаслідок суспільно небезпечних дій, а також власне гроші, отримані, зокрема, від реалізації викраденого майна.

Дати вичерпний перелік речових доказів неможливо, і тому закон, перелічуючи основні їх види, додатково вказує, що речовими доказами є й інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

Не є речовими доказами зразки для порівняльного експертного дослідження, бо вони пов'язані не з розслідуваною подією, а з фактом розслідування, відіграють допоміжну роль при експертному дослідженні і не є незамінними на відміну від речових доказів.

Предмети, які можуть бути речовими доказами, виявляються при огляді місця події, обшуку, провадженні деяких інших слідчих (розшукових) дій. Їх можуть також надати слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та інші учасники процесу, будь-які особи.

5.15. ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ

Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України).

До документів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, **можуть належати**:

– матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

– матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

– складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

– висновки ревізій та акти перевірок;

– матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зобов'язані надати суду оригінал документа.

Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал), а також копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право надати витяги, компіляції, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду – зобов'язані надати документи у повному обсязі. Сторона зобов'язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів.

У тих випадках, коли документи містять ознаки речових доказів, зазначені в ч. 1 ст. 98 КПК України, вони є речовими доказами.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірені копії (ч. 3 ст. 100 КПК України).

Документи як джерело доказів можуть бути:

– *офіційними* (довідки, характеристики, акти ревізії тощо), які повинні мати всі необхідні атрибути (дату, підписи, печатку);

– *неофіційними,* особистими (листи, телеграми, записки тощо).

5.16. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗБЕРІГАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ І ДОКУМЕНТІВ

Процесуальний порядок поводження з речовими доказами та документами регламентується ст. 100 КПК України та підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема:

– Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104;

– Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 25 серпня 1998 року № 1340.

Відповідно до положень ст.100 КПК України речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160–166, 170–174 КПК України.

Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий.

Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Постановою Кабінету міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104.

У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката.

Речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню:

1) повертаються власнику (законному володільцю) або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан;

4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

У цих випадках речові докази фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються. У разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження.

Речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці 1 ч. 6 ст. 100 КПК України, такої самої вартості – для їх реалізації.

5.17. ПРОТОКОЛИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

Протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, відносяться до документів як процесуальних джерел доказів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Протокол – це документ, в якому у випадках, передбачених КПК України, зафіксована інформація про хід і результати проведення процесуальної дії (ч. 1 ст. 104 КПК України).

Це джерело доказів містить відомості про факти, які безпосередньо виявлені та спостерігалися суб'єктом доказування під час проведення процесуальних дій, наприклад, під час огляду, освідування, обшуку тощо.

Джерелом доказів є всі протоколи слідчих (розшукових) дій крім протоколів допиту свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених. У таких випадках протоколи допитів є лише засобом фіксації показань цих осіб, а джерелом доказів є саме показання

Додатками до протоколу можуть бути:

– спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

– письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

– стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

– фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (ст. 105 КПК України).

Структура та зміст протоколу визначені законом (ст. 104 КПК України).

5.18. ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення

експертизи і якій доручено провести дослідження та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку.

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку (ч. 10 ст. 101 КПК України).

Випадки обов'язкового проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК України):

– для встановлення причин смерті;

– для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;

– визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

– для встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

– визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Експертизи за процесуальними ознаками можна поділяти:

– за послідовністю проведення дослідження – первинні і повторні;

– за обсягом дослідження – основні і додаткові;

– за складом виконуваних завдань – однорідні і комплексні;

– за кількістю осіб, що беруть участь у провадженні досліджень – одноособові і комісійні.

6. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ

6.1 . ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ВИДИ

Процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом *проміжки часу,* у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії (ч. 1 ст. 113 КПК України).

У широкому значенні *під процесуальним строком* розуміють встановлений законом, підзаконним нормативним актом або рішенням уповноваженої на те посадової особи час для виконання суб'єктами кримінальних процесуальних відносин певних процесуальних дій (чи утримання від них) або прийняття процесуальних рішень.

Значення процесуальних строків полягає в тому, що вони є гарантією кримінального процесу, необхідним організаційним заходом, що забезпечує своєчасність, оперативність та ефективність розслідування.

Класифікація строків у кримінальному провадженні:

1) за функціональним призначенням:

– строки, що забезпечують максимальне скорочення часу між фактом вчинення кримінального правопорушення та вжиттям до винуватої особи заходів кримінального покарання чи іншого впливу;

– строки, що гарантують забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу;

2) за юридичною природою правовідносин:

– строк виконання обов'язку (обов'язкова дія повинна бути виконана і після закінчення строку, а до винуватих осіб має застосовуватися юридична відповідальність);

– строк реалізації права (його закінчення призводить до втрати можливості скористатися цим правом. У разі пропущення такого строку з поважних причин – він може бути поновлений);

3) залежно від часового прояву:

– строки-періоди – необхідна або дозволена дія може бути виконана в будь-який момент встановленого строку-періоду. Залежно від способу визначення їх тривалості строки-періоди поділяються на*: невизначені* (визначаються вказівкою на подію) та *визначені*, які можуть бути *абсолютно визначені* (мінімальна або максимальна межа не може бути продовжена) чи *відносно визначені* (продовжуються у разі потреби відповідно до закону);

– строки-моменти (позначаються шляхом вказівки вчинити якусь процесуальну дію до або одночасно з провадженням іншої процесуальної дії або відразу після її вчинення чи настання певної події);

4) залежно від того, ким/чим встановлюються:

– встановлені законом (зокрема, ч. 1 ст. 211 КПК України – строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин з моменту затримання; ч. 1 ст. 197 КПК України – строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати 60 днів);

– визначені прокурором, слідчим суддею або судом (зокрема, у ч. 1 ст. 114 КПК України вказано, що для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження).

6.2. ПРАВИЛА ОБЧИСЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ПОНОВЛЕННЯ

Строки, встановлені КПК України, обчислюються **годинами, днями** і **місяцями.** Не допустимо переводити величини, в яких обчислюються процесуальні строки (годин у дні, а днів у місяці).

Під час обчислення строку важливо точно знати *момент, з якого починається його відлік.* Він може бути прямо визначений в законі (ч. 1 ст. 219 КПК України – строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР). Якщо початок

перебігу строку не зазначено в законі, ним вважається момент учинення тієї процесуальної дії, що спричиняє виникнення відповідного процесуального права чи обов'язку, для реалізації якого встановлено цей строк.

При обчисленні строків *днями та місяцями* не береться до уваги той день, від якого починається строк, *за винятком* строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу.

Після визначення початку перебігу строку подальше його *обчислення проводиться з дотриманням таких правил:*

– при обчисленні процесуального строку в нього *включаються* вихідні і святкові дні, а при обчисленні строку годинами – і неробочий час. Перерви при обчисленні поточного строку не допускаються;

– при обчисленні строку *годинами* строк закінчується в останню хвилину останньої години;

– при обчисленні строку *днями* строк закінчується о 24 годині останнього дня строку;

– при обчисленні строків *місяцями* строк закінчується у відповідне число останнього місяця;

– якщо відповідну дію належить вчинити в суді або в органах досудового розслідування, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах.

Закон визначає *два винятки з цих правил*, обумовлені календарним порядком обчислення строків:

– якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця;

– якщо закінчення строку, який обчислюється днями або місяцями, припадає на неробочий день, останнім днем цього строку вважається наступний за ним робочий день, за винятком обчислення строків тримання під вартою та

перебування в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи (ч. 7 ст. 115 КПК України).

Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, – якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку (ст. 116 КПК України). Час подання документів на пошту визначається за штемпелем закладу зв'язку місця відправлення або відміткою відповідної посадової особи, що отримала цей документ.

Пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду. Подання клопотання про поновлення пропущеного строку не припиняє виконання рішення, оскарженого з пропущенням строку (ст. 117 КПК України). В КПК України не має переліку поважних причин пропуску процесуального строку. Втім, у ст. 138 КПК України визначені поважні причини неприбуття особи на виклик. Враховуючи ч. 6 ст. 9 КПК України, положення ст. 138 КПК України слід застосовувати і при визначенні поважних причин пропуску процесуального строку.

6.3. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

Процесуальні витрати – це передбачені законом або іншим нормативним актом витрати, пов'язані із здійсненням кримінального провадження.

Відповідно до ст. 118 КПК України *процесуальні витрати складаються із:*

1) витрат на правову допомогу (ст. 120 КПК України);

2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ст. 121 КПК України);

3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ст. 122 КПК України);

4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів (ст. 123 КПК України).

Процесуальні витрати поділяють на такі дві групи:

1) витрати, які учасник кримінального провадження несе самостійно;

2) витрати, які здійснюються за рахунок Державного бюджету України.

До витрат, *які учасник кримінального провадження несе самостійно,* відносять:

– витрати підозрюваного, обвинуваченого, пов'язані з оплатою допомоги захисника, якого він самостійно залучив (ч. 1 ст. 120 КПК України);

– витрати потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження пов'язані з оплатою допомоги представників, які надають правову допомогу за договором (ч. 2 ст. 120 КПК України);

– витрати підозрюваного, обвинуваченого, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, пов'язані з його прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ч. 2 ст. 121 КПК України);

– витрати підозрюваного, обвинуваченого, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження його захисника (ч. 3 ст. 121 КПК України);

– витрати потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження їх представника (ч. 4 ст. 121 КПК України);

– витрати підозрюваного обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, пов'язані із залученням за їх клопотанням про виклик свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ч. 1 ст. 122 КПК України).

До витрат, які здійснюються *за рахунок Державного бюджету України,* належать:

– витрати, пов'язані із оплатою допомоги захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених ст. 49 КПК України (ч. 3 ст. 120 КПК України);

– витрати, пов’язані з переїздом до іншого населеного пункту потерпілих, цивільних позивачів та свідків, які залучаються з ініціативи органів досудового розслідування, прокурора, найманням ними житла та добовими (ч. 3 ст. 122 КПК України);

– витрати, пов’язані з компенсацією за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять потерпілому, цивільному позивачу та свідку, які не є працівниками підприємств, установ чи організацій (ч. 3 ст. 122 КПК України);

– витрати, пов’язані з переїздом до іншого населеного пункту експертів, спеціалістів та перекладачів, залучених стороною обвинувачення, а також слідчим суддею або судом (ч. 4 ст. 122 КПК України);

– витрати, пов’язані із залученням стороною обвинувачення експертів спеціалізованих державних установ, а також проведенням експертизи за дорученням слідчого судді або суду;

– винагороди за виконану роботу експертам, спеціалістам та перекладачам, залученим стороною обвинувачення, а також проведення експертизи за дорученням слідчого судді або суду, які сплачуються, якщо така робота не є для них службовим обов’язком (ч. 4 ст. 122 КПК України);

– витрати, пов’язані із зберіганням і пересиланням речей і документів (ст. 123 КПК України).

Суд вирішує питання щодо процесуальних витрат у вироку суду або ухвалою.

У разі ухвалення обвинувального вироку *суд стягує з обвинуваченого*:

– на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати (ч. 1 ст. 124 КПК України);

– на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта (ч. 2 ст. 124 КПК України).

7. ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

7.1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ШКОДИ, ЯКА ПІДЛЯГАЄ ВІДШКОДУВАННЮ (КОМПЕНСАЦІЇ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Шкода – це будь-яке знецінення блага, що охороняється правом, збитки, втрати, що є наслідком вчинення неправомірних дій, що спричинені кримінальним правопорушенням. Шкода є умовою виникнення обов'язку щодо її відшкодування.

Кримінальним правопорушенням може бути завдана *моральна, майнова чи фізична* шкода.

Моральна шкода – втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Фізична шкода – сукупність змін, які об'єктивно відбулися в стані людини, внаслідок вчинення кримінального правопорушення (тілесні ушкодження, розлад здоров'я, фізичні страждання, біль).

Майнова шкода – майнові та/чи грошові збитки, спричинені юридичній або фізичній особі.

Види майнової шкоди:

– безпосередня шкода, заподіяна потерпілому, у її майновому чи грошовому вигляді;

– витрати, оцінені в грошовому виразі, пов'язані з лікуванням, відновленням здоров'я потерпілого, а у випадку його смерті – на поховання та утримання його непрацездатних членів сім'ї та неповнолітніх дітей;

– витрати у грошовому еквіваленті, які закладом охорони здоров'я були витрачені на стаціонарне лікування потерпілого.

У кримінальному провадженні передбачена можливість відшкодування потерпілому:

– майнової шкоди – фізичній чи юридичній особі;

– моральної шкоди – фізичній особі.

7.2. СПОСОБИ (ФОРМИ) ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальним процесуальним законодавством передбачені такі **форми відшкодування (компенсації) шкоди** у кримінальному провадженні:

1. Добровільне відшкодування шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою на будь-якій стадії кримінального провадження (ч. 1 ст. 127 КПК України). Право на добровільне відшкодування шкоди має бути роз'яснено підозрюваному, обвинуваченому разом з роз'ясненням інших процесуальних прав, визначених ст. 42 КПК України.

2. Примусове відшкодування (компенсація) шкоди, а саме:

– стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127, статті 128, 129 КПК України);

– компенсація шкоди потерпілому від кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету України, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною (ч. 3 ст.127 КПК України, статті 1177, 1207 ЦК України);

– кримінально-правова реституція – повернення об'єктів протиправного посягання (п. 5 ч. 9, ч. 10 ст. 100 КПК України);

– відшкодування (компенсація) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК України).

7.3. ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Цивільний позов у кримінальному провадженні – це вимога особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням

завдано майнової та/або моральної шкоди, її повноважного представника або в її інтересах прокурора до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, про відшкодування цієї шкоди, яка заявлена під час кримінального провадження до початку судового розгляду.

Встановлена законом можливість спільного розгляду цивільного позову разом з кримінальним провадженням обумовлена наявністю юридичного факту, який лежить в основі притягнення особи як до кримінальної, так і до цивільно-правової відповідальності в тих випадках, коли кримінальним правопорушенням заподіяна майнова та/або моральна шкода.

Спільний розгляд судом кримінального провадження та цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, надає ряд переваг, а саме:

– сприяє повноті, всебічності та об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження;

– прискорює процес відновлення порушених кримінальним правопорушенням майнових прав;

– сприяє більш повному та швидкому доказуванню предмета та розміру позову та встановленню осіб, які зобов'язані нести цивільно-правову відповідальність за заподіяння шкоди;

– створює оптимальний процесуальний режим для суду та сторін;

– звільняє цивільного позивача та цивільного відповідача від сплати державного мита.

7.4. ПІДСТАВИ, ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Предмет цивільного позову у кримінальному провадженні – це матеріально-правова вимога з відшкодування майнової та/або моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням.

Цивільний позов може бути пред'явлений *як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження,* але до початку судового розгляду (ч. 1 ст. 128 КПК України).

Вимога про відшкодування шкоди може бути пред'явлена до:

– підозрюваного, обвинуваченого;

– або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Таку вимогу має право пред'явити:

– особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, її представник;

– законні представники неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними;

– прокурор – в інтересах держави чи в інтересах громадян, які через фізичний чи матеріальний стан, неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права (частини 1–3 ст. 128 КПК України).

Підстава цивільного позову – це юридичні факти, з огляду на які позивач формулює свої вимоги і з наявністю яких закон пов'язує виникнення правовідносин між позивачем і підозрюваним, обвинуваченим (відповідачем).

Такими юридичними фактами є:

– вчинення кримінального правопорушення (або іншого суспільно небезпечного діяння);

– наявність майнової та/або моральної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням (або іншим суспільно небезпечним діянням);

– наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням і завданою шкодою.

Основними *умовами пред'явлення цивільного позову* в кримінальному провадженні є:

– процесуальна праводієздатність позивача;

– підвідомчість позову суду;

– відсутність винесеного судом рішення за тією ж підставою та предметом позову;

– подання позовної заяви.

Форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства (ч. 4 ст. 128 КПК України).

Фізична або юридична особа, яка пред'явила позов, має право в будь-який момент кримінального провадження, але до видалення суду в нарадчу кімнату, відмовитися від нього шляхом подання усної або письмової заяви.

7.5. СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ

Основними суб'єктами цивільного позову у кримінальному провадженні є цивільний позивач і цивільний відповідач.

Цивільний позивач у кримінальному провадженні – це фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ч. 1 ст. 61 КПК України). Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач у кримінальному провадженні – це фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 62 КПК України). Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Особами, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можуть бути:

– батьки (усиновлювачі) або опікуни малолітньої особи чи інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи;

– навчальний заклад, заклад охорони здоров'я чи інший заклад, що зобов'язаний здійснювати нагляд за такою особою або який за законом здійснює щодо малолітньої особи функції опікуна (статті 1178, 1181 ЦК України);

– батьки (усиновлювачі), піклувальники неповнолітньої особи чи заклад, який здійснює щодо неї функції піклувальника (статті 1179, 1180, 1182 ЦК України);

– опікуни або заклади, які зобов'язані здійснювати нагляд за недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК України);

– юридична або фізична особа за шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків (ч. 1 ст. 1172 ЦК України);

– особа, яка на відповідній правовій підставі володіє джерелом підвищеної небезпеки (статті 1187, 1188 ЦК України);

– інші особи, зокрема, чоловік (дружина), батьки, повнолітні діти (ч. 2 ст. 1186 ЦК України).

7.6. КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ

До заходів забезпечення цивільного позову належать:

1) пошук майна та місця його знаходження шляхом провадження слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів;

2) тимчасове вилучення майна, набутого в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходів від нього;

3) арешт майна, який здійснюється за ухвалою слідчого судді або суду, винесеної на підставі клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором чи цивільного позивача. Процесуальний порядок арешту майна врегульований статтями 170–175 КПК України;

4) передання майна, на яке накладено арешт, на зберігання. Особи, яким передано на зберігання майно, на яке накладено арешт (керівник банку, власник цього майна, його родич тощо) попереджаються про кримінальну

відповідальність за ст. 388 КК України за розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна або інші незаконні дії з майном, здійснення представником банку або іншої фінансової установи банківських операцій з коштами, на які накладено арешт.

7.7. ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Рішення щодо цивільного позову приймається судом. Зокрема:

1) задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому (залежно від доведеності підстав і розміру позову) – ухвалюючи обвинувальний вирок, постановляючи ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

2) відмовляє в позові (у разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення). Наслідком такої відмови є позбавлення цивільного позивача права звертатися з цими ж позовними вимогами в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства, і навпаки, відмова у позові в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства позбавляє позивача права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні (ч. 6 ст. 128 КПК);

3) залишає позов без розгляду у разі:

– виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення;

– неприбуття цивільного позивача, його представника чи законного представника (ч. 3 ст. 129 КПК України).

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ч. 7 ст. 128 КПК України).

7.8. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом (ч. 1 ст. 130 КПК України).

У низці рішень ЄСПЛ Україну зобов'язали відшкодувати шкоду, завдану незаконними діями та рішеннями органів досудового розслідування, прокуратури та суду (справи «Білий проти України», «Боротюк проти України», «Кузнецов проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Харченко проти України» та інші).

Відповідно до ст. 1176 ЦК України та п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року **відшкодуванню підлягає шкода, завдана фізичній особі внаслідок:**

– незаконного засудження;

– незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

– незаконного взяття і тримання під вартою;

– незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки;

– незаконного накладення арешту на майно;

– незаконного відсторонення від роботи (посади);

– та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян.

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини цих посадових і службових осіб.

Держава, відшкодувавши шкоду, завдану слідчим, прокурором, застосовує право зворотної вимоги до цих осіб у разі встановлення в їхніх діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду, який набрав

законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від спливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення (ч. 2 ст. 130 КПК України).

Особі відшкодовуються (повертаються):

– заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;

– майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, тощо), майно конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

– штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

– суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги;

– моральна шкода.

Розмір відшкодовуваної шкоди, залежно від того, який орган провадив слідчі (розшукові) дії чи розглядав справу*, у місячний термін з дня звернення громадянина визначають відповідні органи*, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратура і суд, про *що виносять постанову (ухвалу)* (ч. 1 ст. 12 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування прокуратури і суду»).

Процедура виконання постанови про відшкодування шкоди детально регламентується Порядком виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2011 року № 845.

8. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

8.1. ПОНЯТТЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою забезпечення його дієвості шляхом подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкодити вирішенню завдань кримінального провадження.

Ознаки заходів забезпечення кримінального провадження:

– мають процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом;

– підстави, межі та порядок застосування детально регламентовані законом;

– застосовуються з метою забезпечення досягнення дієвості кримінального провадження та вирішення його завдань;

– мають примусовий характер, який полягає у фізичному, матеріальному чи психологічному впливі на учасника кримінального провадження;

– мають виключний характер;

– суб'єктом застосування, як правило, є компетентні державні органи та посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження.

8.2. ВИДИ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Види заходів забезпечення кримінального провадження перераховані в ст. 131 КПК України. Ними є:

– виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик (статті 133−139 КПК України);

– привід (статті 140−143 КПК України);

– накладення грошового стягнення (статті 144−147 КПК України);

– тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (статті 148−153 КПК України);

– відсторонення від посади (статті 154−158 КПК України);

– тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (ст. 155-1 КПК України);

– тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159−166 КПК України);

– тимчасове вилучення майна (статті 167−169 КПК України);

– арешт майна (статті 170−175 КПК України);

– затримання особи (статті 187–191, 207−213 України);

– запобіжні заходи (гл. 17 статті 176–213 КПК України).

Під час кримінального провадження застосовуються й інші заходи забезпечення кримінального провадження, а саме:

– видалення обвинуваченого з зали судового засідання (ст. 330 КПК України);

– поміщення у приймальник-розподільник для дітей осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 499 КПК України).

8.3. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Заходи забезпечення кримінального провадження можна класифікувати:

1. Залежно від мети застосування:

– заходи, спрямовані на забезпечення явки учасників кримінального провадження (виклик, привід);

– заходи, спрямовані на встановлення обставин кримінального правопорушення та збирання і збереження доказів (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна);

− заходи по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна);

– заходи, спрямовані на забезпечення виконання процесуальних обов'язків (накладення грошового стягнення);

– заходи, спрямовані на припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого щодо перешкоджання кримінальному провадженню (відсторонення від посади, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, запобіжні заходи).

2. За часом дії:

– заходи, що тривають протягом певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна);

– заходи, які є короткочасними (привід, тимчасове вилучення майна).

3. За підставами застосування:

– заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, накладення грошового стягнення, запобіжні заходи);

– заходи, що застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів).

8.4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 132 КПК України).

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається слідчим за погодженням з прокурором, чи прокурором до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - до Вищого антикорупційного суду).

В окремих випадках таким правом наділені сторони кримінального провадження (наприклад, ч. 1 ст. 160 КПК України передбачає, що з

клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів звертаються сторони кримінального провадження).

До клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні надати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

– існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який йдеться в клопотанні слідчого, прокурора;

– може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням (ч. 3 ст. 132 КПК України).

8.5. ВИКЛИК СЛІДЧИМ, ДІЗНАВАЧЕМ, ПРОКУРОРОМ, СУДОВИЙ ВИКЛИК

Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик (статті 133–139 КПК України) полягає у виклику підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для участі у процесуальній дії, що здійснюється у встановленому законом порядку слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом у випадках, коли за законом його участь при проведенні певної процесуальної дії є обов'язковою чи її визнали такою слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд.

Особа викликається шляхом:

− вручення повістки про виклик безпосередньо;

− надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком;

− здійснення виклику по телефону або телеграмою.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Важливо, щоб ці особи, яким вручається повістка, мали реальну можливість передати її адресату. При цьому їм має бути роз'яснено обов'язок вручити повістку адресату без зволікання.

Особливості виклику певних категорій учасників кримінального провадження:

– особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення;

– повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику;

– повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику;

– повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду (ст. 135 КПК України).

Строки отримання повістки про виклик чи повідомлення іншим шляхом:

− не пізніше ніж за *3 дні* до дня, коли особа зобов'язана прибути за викликом;

− у випадку встановлення КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом

якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК України).

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є:

− розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні;

− відеозапис вручення особі повістки;

− отримання листа-підтвердження про отримання електронного листа;

− будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом (ст. 136 КПК України).

Якщо особа не може з'явитися на виклик, вона має повідомити про поважні причини, що перешкоджають її своєчасному прибуттю.

Поважні причини неприбуття особи на виклик:

1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможливлюють з'явлення особи на виклик (ст. 138 КПК України).

Цей перелік не є вичерпним. Такими, що мають значення поважної причини неявки, можуть бути визнані й інші обставини, які об'єктивно

унеможливлюють явку особи (наявність малолітніх дітей при неможливості доручити будь-кому їх догляд, бездоріжжя, тривала перерва у русі транспорту).

Наслідки неприбуття на виклик. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК України порядку викликаний, не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього застосовуються такі заходи юридичної відповідальності:

1) накладення грошового стягнення у розмірі:

− від 0,25 до 0,5 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

− від 0,5 до 2 прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у разі неприбуття на виклик слідчого судді, суду;

2) привід (статті 140−143 КПК України);

3) адміністративна відповідальність – за злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (ст. 185-4 КУпАП);

4) вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження (в разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого на виклик без поважної причини більш як два рази та оголошення його у міжнародний розшук) (ст. 139 КПК України).

8.6. ПРИВІД: ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ

Привід (статті 140–143 КПК України) полягає у примусовому супроводженні підозрюваного, обвинуваченого, свідка особою, яка виконує ухвалу про привід, до місця їх виклику у зазначений в ухвалі час.

Привід може застосовуватися лише до *підозрюваного, обвинуваченого, свідка.* **Привід свідка не може бути застосований** до:

– неповнолітньої особи;

– вагітної жінки;

– осіб з інвалідністю першої або другої груп;

– особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю;

– осіб, які згідно із КПК України не можуть бути допитані як свідки.

Фактичною підставою для застосування приводу є сукупність даних про те, що:

− особа була викликана у порядку, встановленому КПК України;

− наявне підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

− особа не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття.

Юридичною підставою *здійснення приводу є* ухвала слідчого судді, суду, яка виноситься за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження − також за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, НАБ України або ДБР.

Підозрюваний, обвинувачений чи свідок, щодо яких прийняте рішення про здійснення приводу, зобов'язані прибути до місця виклику в зазначений час у супроводі особи, яка виконує ухвалу. У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу (відповідно до вимог ч. 3 ст. 143 КПК України), які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику.

У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

8.7. НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Накладення грошового стягнення (статті 144−147 КПК України) полягає у покладенні на учасника кримінального провадження обов'язку сплатити у встановленому законом розмірі грошову суму за невиконання ним у визначених законом випадках процесуальних обов'язків.

Грошове стягнення накладається у таких випадках:

– у разі неприбуття на виклик без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 1 ст. 139 КПК України);

– у разі невиконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, які на нього поклали під час обрання особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК України);

– у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань щодо виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та щодо доставлення підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу (ч. 5 ст. 180 КПК України);

– при порушенні батьками, опікунами і піклувальниками зобов'язання про нагляд за неповнолітнім підозрюваними чи обвинуваченим (ч. 5 ст. 493 КПК України).

Фактичною підставою накладення грошового стягнення є наявність відомостей, що свідчать про невиконання учасником кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків.

Юридичною підставою накладення грошового стягнення є:

– під час досудового розслідування – ухвала слідчого судді, винесена за результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора чи за власною ініціативою;

– під час судового провадження – ухвала суду, винесена за результатами розгляду клопотання прокурора чи за власною ініціативою.

Клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення розглядається слідчим суддею *не пізніше 3 днів* із дня його надходження до суду. Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя, суд накладає на особу грошове стягнення, якщо встановить, що:

− особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок;

− відсутні поважні причини невиконання процесуального обов'язку.

8.8. ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ У КОРИСТУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИМ ПРАВОМ

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (статті 148–153 КПК України) полягає у тимчасовому обмеженні підозрюваного (а при продовженні строку його дії – і обвинуваченого) у користуванні спеціальним правом, що застосовується за рішенням слідчого судді на певний строк для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Мета тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом:

– припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого правопорушення;

– припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;

– забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують:

− право керування транспортним засобом або судном;

− право полювання;

− право на здійснення підприємницької діяльності;

– право на володіння та носіння зброї (ч. 1 ст. 148КПК України).

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом здійснюється шляхом:

1) *тимчасового вилучення документів*, які посвідчують користування спеціальним правом, що здійснюється під час затримання особи (ця дія є факультативною). Особа, яка здійснила затримання у передбаченому ст. 208 КПК України порядку, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучені документи, які посвідчують користування спеціальним правом, якщо такі документи було вилучено (ч. 1 ст. 149 КПК України). У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом *не пізніше 2 днів* з моменту тимчасового вилучення. Пропуск вказаного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів;

2) *тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом*. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом під час досудового розслідування − *не більше 2 місяців*. Цей строк може бути продовжений за рішенням слідчого судді, суду, прийнятого на підставі клопотання прокурора.

8.9. ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ

Відсторонення від посади (статті 154–158 КПК України) полягає у тимчасовому недопущенні підозрюваного (обвинуваченого) до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку з метою припинення кримінального правопорушення чи протиправної поведінки підозрюваного (обвинуваченого), запобігання його протиправній поведінці, якщо, перебуваючи на посаді, він може перешкоджати кримінальному провадженню.

Мета відсторонення від посади:

– припинення кримінального правопорушення підозрюваного (обвинуваченого);

– припинення протиправної поведінки підозрюваного (обвинуваченого);

– запобігання протиправній поведінці підозрюваного (обвинуваченого), який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними способами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину. Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження.

Особливості відсторонення від посади окремої категорії осіб:

– особи, які призначаються Президентом України, відсторонюються Президентом України на підставі клопотання прокурора;

– Директор НАБ України відсторонюється слідчим суддею, судом на підставі клопотання Генерального прокурора України;

– Голова Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступник відсторонюються слідчим суддею, судом на підставі клопотання Генерального прокурора або заступника Генерального прокурора – керівника САП.

Клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не *пізніше 3 днів* з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

Строк відсторонення від посади – не більше 2 місяців. Продовження строку здійснюється за клопотанням прокурора відповідно до вимог ст. 158 КПК України.

Відсторонення від посади може бути скасовано за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

Особливості тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя (ст. 155-1 КПК України):

– рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності *ухвалюється Вищою радою правосуддя*;

– з клопотанням до Вищої ради правосуддя звертається Генеральний прокурор або його заступник;

– клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним на будь-якій стадії кримінального провадження.

8.10. ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159–166 КПК України) полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Способи здійснення тимчасового доступу до речей і документів:

– ознайомлення з речами та документами;

– виготовлення їх копії;

– вилучення речей і документів (виїмка).

Рішення *про надання можливості вилучення р*ечей і документів ухвалюється, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що 1) без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, 2) або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Але, тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку *здійснюється шляхом зняття копії інформації,* що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

З клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді, суду мають право звернутися *сторони кримінального провадження.*

Клопотання може стосуватися прохання надати тимчасовий доступ до будь-яких речей і документів, за винятком тих, які визначені в ст. 161 КПК України. Так, р*ечами і документами, до яких заборонено доступ, є: 1)*листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги; 2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Законодавець також виділяє *речі і документи, які містять охоронювану законом таємницю*. Доступ до таких речей і документів здійснюється лише, якщо сторона кримінального провадження доведе: 1) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та 2) неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать (ст. 162 КПК України)*:*

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана за умови нерозголошення авторства або джерела інформації. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду (ст. 25 Закону України «Про інформацію»);

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю – дані про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя (ст. 40 «Основ законодавства України про охорону здоров'я»);

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або

звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо (ст. 8 Закону України «Про нотаріат»);

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю, – інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень (ст. 21 Закону України «Про інформацію);

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку (ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність»);

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних, – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних»);

9) державна таємниця. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону (ч. 6 ст. 163 КПК України).

Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, за загальним правилом, здійснюється за участю сторони кримінального провадження, яка звернулася з ним, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, яка має відповідати вимогам, визначеним у ст. 164 КПК України. При цьому *строк її дії не може перевищувати двох місяців* з дня постановлення ухвали. Невиконання ухвали протягом цього строку позбавляє особу можливості здійснити тимчасовий доступ до речей і документів. У подальшому при необхідності отримання тимчасового доступу до цих речей і документів слід знову звернутися з відповідним клопотанням.

Апеляційному оскарженню підлягає лише ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК України).

Порядок виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів:

– зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов’язана пред’явити володільцю речей і документів оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію;

– володілець речей або документів, зобов’язаний надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду;

– особа, яка пред’являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов’язана залишити володільцю опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду;

– на вимогу володільця має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів

володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 165 КПК України).

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів. У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення (ст. 166 КПК України).

8.11. ТИМЧАСОВЕ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

Тимчасове вилучення майна (статті 167–169 КПК України) – фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває, зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України майно, можливості володіти, користуватися чи розпоряджатися певним майном до вирішення питання про його арешт або повернення або його спеціальну конфіскацію.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

– підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

– призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

– є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

– одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Мета тимчасового вилучення майна полягає у забезпеченні можливості подальшого арешту майна, клопотання про який має бути подано у строки, визначені у ч. 5 ст. 171 КПК України (не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, а у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, – *протягом 48 годин* після вилучення майна).

Тимчасове вилучення майна здійснюється:

– при затримані особи у порядку, передбаченому статтями 207, 208, 298-2 КПК України;

– під час обшуку, огляду.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду. Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. У разі необхідності слідчий чи прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста (ч. 2 ст. 168 КПК України).

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якої вилучено майно, або її представнику.

Після тимчасового вилучення майна слідчий зобов'язаний забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

– за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

– за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання про арешт цього майна. Слідчий, прокурор після отримання судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна повинні негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення та направити повідомлення про його виконання слідчому судді;

– у разі пропуску визначених у ч. 5 ст. 171 та ч. 6 ст. 173 КПК України строків щодо подачі клопотання чи прийняття ухвали про арешт тимчасово вилученого майна;

– у разі скасування арешту;

– за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Неповернення тимчасово вилученого майна є проявом бездіяльності, яка відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України може бути оскаржена під час досудового розслідування слідчому судді.

8.12. АРЕШТ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Арешт майна (статті 170–175 КПК України) – тимчасове (до скасування у встановленому КПК порядку) позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення

цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Арешт майна застосовується **з метою забезпечення**:

– збереження речових доказів;

– спеціальної конфіскації;

– конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;

– відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Предмет арешту майна (ч. 10 ст. 170 КПК):

– рухоме чи нерухоме майно;

– гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах;

– видаткові операції;

– цінні папери;

– майнові, корпоративні права.

Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або

зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

Арешт може бути накладений на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанню підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил КПК України.

Учасники кримінального провадження, на майно яких накладається арешт*:*

– *будь-яка фізична або юридична особа* – за наявності достатніх підстав вважати, що майно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України (з метою забезпечення збереження речових доказів);

– *підозрюваний, обвинувачений, засуджений або третя особа* – за наявності достатніх підстав вважати, що майно підлягатиме спеціальній конфіскації;

– *підозрюваний, обвинувачений, засуджений або юридична особа, щодо якої здійснюється провадження*, – за наявності достатніх підстав вважати, що суд може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна;

– *підозрюваний, обвинувачений, засуджений, фізична чи юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду,* завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження;

– *третя особа* – якщо вона набула майно безоплатно або за ціною, вищою чи нижчою за ринкову вартість, і знала (повинна була знати), що таке майно відповідає будь-якій із ознак, передбачених пунктами 1–4 ч. 1 ст. 96-2 КК України.

Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

Арешт майна полягає у забороні відчужувати, розпоряджатися чи користуватися майном. Разом з цим, заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна. Заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підставах проживають у такому житловому приміщенні, не допускається.

З клопотанням про арешт майна має право звернутися:

– прокурор, слідчий за погодженням з прокурором;

– з метою забезпечення цивільного позову – цивільний позивач.

Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна *повинно бути подано* (ч. 5 ст. 171 КПК України):

– *не пізніше наступного робочого* дня після вилучення майна;

– *протягом 48 годин* після вилучення майна – у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді.

Недотримання вказаних строків зумовлює *негайне повернення* тимчасово вилученого майна особі, в якої його було вилучено.

У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора НАБ України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено **попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах**. Такі заходи застосовуються строком *до 48 годин.* Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж *протягом 24 годин,* прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна (ч. 9 ст. 170 КПК України).

Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом *не пізніше 2 днів* з дня його надходження до суду. Ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє *не пізніше 72 годин* із дня находження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якої його було вилучено.

Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

9. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

9.1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Запобіжні заходи – це сукупність *превентивних заходів забезпечення кримінального провадження*, які спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого через певне обмеження їхніх особистих прав.

Ознаки запобіжних заходів:

– мають більший, порівняно з іншими заходами забезпечення кримінального провадження, ступінь примусу (пов'язані з обмеженням конституційних прав особи);

– застосовуються слідчим суддею, судом лише до підозрюваного, обвинуваченого;

– мають особистий (персональний) характер – обмежують особисті права підозрюваного, обвинуваченого;

– характеризуються специфічними підставами та метою застосування, визначеними в ст. 177 КПК України;

– їх перелік, встановлений законом, є вичерпним.

Система запобіжних заходів (ч. 1 ст. 176 КПК України):

1) особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України);

2) особиста порука (ст. 180 КПК України);

3) застава (ст. 182 КПК України);

4) домашній арешт (ст. 181 КПК України);

5) тримання під вартою (ст. 183 КПК України).

6) затримання – тимчасовий запобіжний захід (статті 188, 207, 208, 298-2 КПК України).

Визначені в ч. 1 ст. 176 КПК запобіжні заходи наведено в порядку збільшення суворості правообмежень, які з ними пов'язані. Найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою (ч. 3 ст. 176 КПК України).

Під час кримінального провадження застосовуються й інші запобіжні заходи:

– передання неповнолітніх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, − передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України);

– передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом чи поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, – до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 508 КПК України);

– тимчасовий чи екстрадиційний арешт (статті 583, 584 КПК України).

Класифікація запобіжних заходів:

1. За режимом обмеження прав і свобод людини – пов'язані з ізоляцією особи (фізично-примусові) та не пов'язані з ізоляцією особи (психолого-примусові).

2. За характером правового статусу підозрюваного, обвинуваченого – загальні (ст. 176 КПК України) та спеціальні (щодо певної категорії осіб – статті 493, 508 КПК України).

3. За строком, на який можуть бути застосовані, – з обмеженим строком дії (затримання, тримання під вартою) та без обмеженого строку дії (особисте зобов'язання, застава). Така класифікація є умовною, адже всі запобіжні заходи застосовуються у межах строку досудового розслідування та судового провадження.

4. Залежно від форми досудового розслідування – застосовуються під час розслідування злочинів чи під час розслідування кримінальних проступків (особисте зобов'язання та особиста порука).

9.2. МЕТА ТА ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Метою застосування запобіжних заходів є:

– забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків;

– запобігання (звідси назва – запобіжні заходи) ризикам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (ч. 1 ст. 177 КПК України).

Підставами застосування запобіжного заходу є:

1. Наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. У п. 175 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року вказано, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, *які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення* (дивись рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, п.32). За відсутності обґрунтованої підозри особа не може бути за жодних обставин затримана або взята під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть служити підставою для обґрунтованої підозри (дивись рішення у справі «Чеботарі проти Молдови» від 13 листопада 2007 року, п.48).

Від сукупності обставин кримінального провадження залежить, що саме можна вважати обґрунтованою підозрою. Підозра буде вважатися обґрунтованою лише тоді, коли вона ґрунтується на відомостях, що об'єктивно пов'язують підозрюваного із вчиненим кримінальним правопорушенням. Мають бути докази, які вказують на причетність особи до вчинення кримінального правопорушення (показання свідків, потерпілих, речові докази тощо). Підозра не може ґрунтуватися лише на тому, що особа вчиняла в минулому правопорушення, навіть аналогічні.

Втім, фактичні обставини, якими на початковому етапі обґрунтовується підозра, можуть бути спростовані в подальшому досудовому розслідуванні, в тому числі, за активної участі підозрюваного. Практика ЄСПЛ не висуває вимоги щодо чітких доказів на підтвердження підозри. Так, у справі ЄСПЛ «Мюррей проти Сполученого Королівства» від 23 жовтня 1994 року вказано, що факти, які є причиною виникнення підозри не повинні бути такими ж переконливими, як ті, що є необхідними для обґрунтування вироку чи й просто висунення обвинувачення, черга якого надходить на наступній стадії кримінального провадження.

2. Наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України (ч. 2 ст. 177 КПК України). У ч. 1 ст. 177 КПК України перераховано п’ять ризиків. Для застосування запобіжного заходу достатньо і одного ризику, але він має підтверджуватися фактичними даними, які свідчать про можливість протиправної поведінки підозрюваного, обвинуваченого. Складність доказування наявності ризиків полягає в тому, що воно має прогностичний характер, адже має стверджувати про виникнення такої поведінки у майбутньому.

Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав. Обов’язок доведення перед слідчим суддею, судом наявності підстав застосування запобіжного заходу покладено на прокурора, який повинен обґрунтувати їх існування та доцільність обрання конкретного виду запобіжного заходу.

Обрання запобіжного заходу здійснюється з урахуванням обставин, визначених у ст. 178 КПК України:

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

3) вік та стан здоров’я підозрюваного, обвинуваченого;

4) міцність соціальних зв’язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого;

7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини;

12) ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв’язку з його доступом до зброї.

При цьому тяжкість вчиненого злочину враховується поряд з іншими обставинами – рішення Конституційного Суду України від 08 липня 2003 року (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу).

9.3. ЗАГАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ, ЗМІНИ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Процесуальний порядок застосування запобіжного заходу можна поділяти на такі етапи.

1. Складання клопотання про застосування запобіжного заходу. *Запобіжні заходи застосовуються за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або за клопотанням прокурора.* Застосування запобіжного заходу до кожної особи потребує внесення окремого клопотання.

У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого останній має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питання, порушеного у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом 3 днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє в його погодженні (ч. 3 ст. 40 КПК України).

2. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

Разом з клопотанням слідчому судді також мають бути подані:

– витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання;

− копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

− перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

− підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

3. Надання стороні захисту можливості ознайомитися з поданими матеріалами. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, *має надаватися підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за 3 години до початку розгляду клопотання* (ч. 2 ст. 184 КПК України). Відсутність можливості у сторони захисту ознайомитися з матеріалами, якими орган досудового розслідування обґрунтовує клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, визнається ЄСПЛ несумісною з вимогою рівності процесуальних засобів, що закладена у ч. 4 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (рішення у справі «Кехайов проти Болгарії» від 18 січня 2005 року).

4. Здійснення підготовчих до судового розгляду клопотання дій. Слідчий суддя, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, призначає дату судового засідання і здійснює судовий виклик. Якщо слідчий, прокурор подав разом із клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу, слідчий суддя, суд приймає рішення згідно зі ст. 189 КПК України (частини 1, 2 ст. 187 КПК України).

5. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу. Клопотання про застосування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника невідкладно, але *не пізніше 72 годин* з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого чи надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі.

Участь *підозрюваного, обвинуваченого при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу є обов'язковою*, що дозволяє йому постати перед судом та надати пояснення щодо предмета судового розгляду. Із цього правила є виняток – без підозрюваного, обвинуваченого може розглянутися клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою якщо він *оголошений у міжнародний розшук (*ч. 6 ст. 193 КПК України). У такому разі після затримання особи і не пізніш як через 48 годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід.

Слідчий суддя, суд за клопотанням сторін або за власною ініціативою має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази *обставини, які свідчать про:*

– наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

– наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор;

– недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (ч. 1 ст. 194 КПК України).

6. Постановлення ухвали. *За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд може прийняти рішення про:*

− відмову в застосуванні запобіжного заходу;

− зобов'язання підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом;

− застосування більш м'якого запобіжного заходу ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частинами 5 та 6 ст. 194 КПК України;

− застосовування запобіжного заходу відповідно до поданого клопотання.

7. Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає **негайному виконанню після її оголошення** та вручення підозрюваному, обвинуваченому її копії. Копія ухвали про застосування запобіжного заходу також надсилається щодо осіб, які є державними виконавцями, Міністерству юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерству юстиції України та Раді приватних виконавців України (ч. 5 ст. 196 КПК України).

Під час досудового розслідування *в апеляційному порядку можуть бути оскаржені* ухвали слідчого судді про: застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, тримання під вартою або відмову в їх застосуванні (ч. 1 ст. 309 КПК України).

Застосування запобіжних заходів має певні *особливості в окремих видах проваджень.* Так, під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в

порядку, визначених КПК України, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука (ст. 299 КПК України).

Запобіжний захід може бути змінено з врахуванням обставин, які:

– виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

– існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

Зміна запобіжного заходу здійснюється за результатами розгляду клопотання, з яким до слідчого судді, суду можуть звернутися:

− прокурор, слідчий за погодженням з прокурором (ст. 200 КПК України);

− підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник. При цьому слідчий суддя, суд має право залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше *30 днів* з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом (ст. 201 КПК України).

Запобіжний захід негайно припиняє свою дію (вважається скасованим) після:

− закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;

− ухвалення виправдувального вироку;

− закриття кримінального провадження (ст. 203 КПК України).

9.4. ОСОБИСТЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає в обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого на свободу пересування, вільний вибір місця проживання чи перебування шляхом покладення на нього зобов'язання виконувати визначені слідчим суддею, судом обов'язки з числа тих, що передбачені частинами 5 та 6 ст. 194 КПК України.

Обов'язки, які покладаються (один або кілька) на підозрюваного, обвинуваченого під час обрання неізоляційного запобіжного заходу:

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю (ч. 5 ст. 194 КПК України).

В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім вищенаведених обов'язків, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька таких *обмежувальних заходів*:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної або іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників (ч. 6 ст. 194 КПК України).

У випадках покладення цих обов'язків на підозрюваного, обвинуваченого при обранні особистого зобов'язання як запобіжного заходу *строк його дії законом не визначено*. У разі покладення вказаних обов'язків на підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні інших неізоляційних запобіжних заходів – строк їх дії *не більше 2 місяців*. У разі необхідності він може бути продовжений (ч. 7 ст. 194 КПК України).

Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш суворий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 ст. 179 КПК України).

9.5. ОСОБИСТА ПОРУКА

Особиста порука (ст. 180 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Особиста порука ґрунтується на тому, що за поведінку підозрюваного, (обвинуваченого) відповідають інші особи. Поручителі, як правило, мають особисті чи службові зв'язки з особою, за яку вони поручились, і морально можуть впливати на неї.

Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Максимальна кількість поручителів законом не обмежена.

Дозволяється залучення і одного, якщо він заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст. 180 КПК України).

Умови застосування особистої поруки*:*

− поручителями можуть бути особи, що заслуговують на довіру;

– слідчий суддя має впевнитися, що поручителі дійсно можуть позитивно впливати на поведінку підозрюваного, обвинуваченого та забезпечити його доставлення;

− застосовується тільки за клопотанням або за згодою поручителів.

Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення у розмірі, визначеному у ч. 5 ст. 180 КПК України.

9.6. ЗАСТАВА ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД

Застава (ст. 182 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок суду, який обрав такий запобіжний захід, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

Застава спрямована на забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків під загрозою майнових втрат у разі недотримання вимог цього запобіжного заходу. У визначених ч. 11

ст. 182 КПК України випадках із суми застави можливе відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Заставодавцем можуть бути:

− підозрюваний, обвинувачений;

− фізична особа;

– юридична особа (окрім юридичної особи державної або комунальної власності або такої, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету АРК, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить державному, комунальному суб'єкту господарювання).

Розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків. Розмір застави повинен в достатній мірі гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

Розмір застави залежить від виду кримінального правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується особа, і *визначається у таких межах* (ч. 5 ст. 182 КПК України):

− щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від 1 до 20 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

− щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від 20 до 80 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

− щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від 80 до 300 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

У виключних випадках застава може бути призначена у розмірі, який перевищує 80 чи 300 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно. Втім максимальної межі розміру застави КПК України не визначає.

Застава застосовується у кримінальному провадженні **як самостійний запобіжний захід і як альтернатива триманню під вартою**. Це зумовлює,

зокрема, різні строки внесення застави. Так, к*ошти вносяться на відповідний рахунок* та надається документ, що це підтверджує:

– *не пізніше 5 днів* із дня обрання застави, якщо підозрюваний, обвинувачений, не тримається під вартою;

– *у будь-який момент*, якщо рішення про застосування застави прийнято при постановленні ухвали про обрання запобіжного заходу тримання під вартою.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу» від 11 січня 2012 року № 15 застава вноситься в національній грошовій одиниці на спеціальний рахунок територіального управління Державної судової адміністрації, яке здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності суду, який обрав запобіжний захід у вигляді застави, або апеляційного суду, Вищого антикорупційного суду, який обрав такий запобіжний захід, відкритий у Казначействі в установленому законодавством порядку.

Питання про долю застави вирішується залежно від дотримання підозрюваним, обвинуваченим, заставодавцем покладених на них обов'язків.

Застава звертається в доход держави у таких випадках (ч. 8 ст. 182 КПК України):

− у разі невиконання обов'язків заставодавцем;

− якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки;

− якщо підозрюваний, обвинувачений порушив інші, покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу, обов'язки.

У випадку звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу.

Застава, що не була звернена в дохід держави, **повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю** після припинення дії цього запобіжного заходу. Застава повертається особі або заставодавцю у безготівковій

формі на зазначений ними банківський рахунок, а у разі відсутності такого рахунка – готівкою через банки або підприємства поштового зв'язку протягом 5 робочих днів з дня отримання відповідних документів.

Але, застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом *на виконання вироку в частині майнових стягнень*. При цьому застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

9.7. ДОМАШНІЙ АРЕШТ

Домашній арешт (ст. 181 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом заборони йому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Режим ізоляції при застосування домашнього арешту може бути різним за ступенем суворості і полягати у забороні залишати житло *або цілодобово або у певний період доби (*наприклад, так званий «нічний домашній арешт»).

Житло особи – це будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення (ч. 2 ст. 233 КПК України).

Домашній арешт застосовується за умови, що особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано домашній арешт, і повідомити про це слідчому або суду. Цей порядок регламентується наказом МВС України від 13 липня 2016 № 6541 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання

запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту».

Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право:

− з'являтися в житло цієї особи;

− вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на особу зобов'язань;

− використовувати електронні засоби контролю (ч. 5 ст. 181 КПК України).

Застосовування електронного засобу контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії (ч. 1 ст. 195 КПК України).

Електронні засоби контролю застосовуються в порядку, встановленому наказом МВС України від 08 червня 2017 р. № 480 «Положення про порядок застосування електронних засобів контролю». Не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричиняють значні незручності в їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує. Слідчий, працівник органу Національної поліції перед застосуванням електронного засобу контролю зобов'язаний під розпис роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому правила користування пристроєм, техніку безпеки поводження з ним та наслідки його зняття або неправомірного втручання в його роботу з метою ухилення від контролю.

Строк тримання особи під домашнім арештом:

− не може перевищувати 2 місяців;

− може бути продовжений до 6 місяців (сукупний строк) в межах строку досудового розслідування.

По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід скасовується.

9.8. ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Тримання під вартою (ст. 183 КПК України) – це винятковий запобіжний захід який полягає в позбавленні волі на певний строк підозрюваного, обвинуваченого і утримання їх у місцях попереднього ув'язнення.

Тримання під вартою застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що *жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризика*м, передбаченим в ст. 177 КПК України.

Умови застосування тримання під вартою.

1. За загальним правилом тримання під вартою може бути застосовано:

– до *раніше не судимої особи*, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **понад 5 років**;

– до *раніше судимої особи*, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **понад 3 роки**.

2. Якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на волі, не виконав покладених на нього обов'язків при застосуванні іншого запобіжного заходу, переховувався від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджав кримінальному провадженню або йому повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину, тримання під вартою застосовується:

– до *раніше не судимої особи*, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **до 5 років;**

– до *раніше судимої особи*, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк **до 3 років.**

3. Якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений *не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави*, тримання під вартою застосовується до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі **понад 3000** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

4. Якщо особу *розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення,* у зв'язку з яким може бути вирішено **питання про видачу особи (екстрадицію)** такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. В КПК України передбачена можливість застосування до таких осіб тримання під вартою у формі тимчасового арешту (ст. 583 КПК України) та екстрадиційного арешту (ст. 584 КПК України).

Особливості застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою:

1) прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК України);

2) присутність підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою, за винятком випадків, коли прокурором буде доведено, що ця особа оголошена у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК України);

3) в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити дату закінчення її дії;

4) слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою **зобов'язаний визначити розмір застави.**

Розмір застави *може не визначатися* лише в таких випадках:

− щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

− щодо злочину, який спричинив загибель людини;

− щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти відповідно до вимог ст. 202 КПК України у таких випадках:

1) після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

2) при постановленні слідчим суддею, судом ухвали про:

− відмову у продовженні строку тримання під вартою;

− скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

− зміну тримання під вартою на інший запобіжний захід;

3) по закінченні строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою.

Підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він знаходиться, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

9.9. СТРОКИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ПОРЯДОК ЇХ ПРОДОВЖЕННЯ

Відповідно до ч.1 ст. 197 КПК України строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати **60 днів.**

Строк тримання під вартою *обчислюється:*

– з моменту взяття під варту;

– з моменту затримання – якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого.

У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування. *Сукупний строк тримання під вартою*

підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

− **6 місяців** – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

− 12 місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи продовження його строку дату закінчення її дії (ч. 4 ст. 196 КПК України).

Відповідно до практики ЄСПЛ питання про те, чи є тривалість тримання під вартою обґрунтованою, не можна вирішувати абстрактно. Воно має вирішуватися в кожній справі з урахуванням конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення, та належно задокументованих фактів, на які посилався заявник у своїх клопотаннях про звільнення з-під варти. Продовження тримання під вартою може бути виправданим у тій чи іншій справі лише за наявності специфічних ознак того, що цього вимагають істинні вимоги публічного інтересу, які, незважаючи на існування презумпції невинуватості, переважують правило поваги до особистої свободи (п. 79 рішення у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року).

Строк тримання під вартою продовжується за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором *не пізніше ніж за 5 днів* до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Це клопотання має бути розглянуте до закінчення строку дії попередньої ухвали.

Слідчий суддя *зобов'язаний відмовити у продовженні* строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що:

− ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою. Так, ЄСПЛ у справі «Темченко проти України» від 16 липня 2015 року зауважив, хоча спочатку тримання заявника під вартою,

можливо, було виправдане, після спливу певного проміжку часу суди були зобов'язані надати більш чіткі підстави для продовження тримання під вартою;

– існують обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою (ч. 5 ст. 199 КПК України).

На відміну від досудового розслідування, у судовому провадженні строки тримання обвинуваченого під вартою КПК України не визначає.

9.10. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАТРИМАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Затримання особи – це тимчасовий запобіжний захід, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК України, суть якого полягає у тимчасовій ізоляції особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, шляхом поміщення її до спеціальної установи.

Під час затримання обмежується право особи на свободу та особисту недоторканність, яке є базовим у демократичній країні. Разом з цим, в підпункті «с» п. 1 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини визначено, що нікого не може бути позбавлено свободи, крім законного арешту або затримання особи, здійснене з метою доставлення її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення.

Право на свободу та особисту недоторканність гарантовано ст. 29 Конституції України, де вказано, що затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

У КПК України визначена процесуальна форма таких видів затримання:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (статті 187–191 КПК України);

2) затримання без ухвали слідчого судді, суду:

– законне затримання (ст. 207 КПК України);

– затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України);

– затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (стаття 298-2 КПК України);

– затримання особи керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України або капітаном судна України (ст. 522 КПК України);

3) затримання з метою екстрадиції (ст. 582 КПК України);

4) превентивне затримання (ст. 615 КПК України та ст. 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»).

Ці види затримання відрізняються цільовим призначенням, підставами та порядком застосування, а також суб'єктами, які уповноважені приймати рішення про затримання.

9.11. ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді здійснюється *з метою* припинення протиправної діяльності особи чи запобігання її ухиленню від досудового розслідування та суду.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину у таких випадках (**підстави затримання**):

1) якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності НАБ України (ч. 1 ст. 208 КПК України).

Умови затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду:

− якщо затримана особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі;

− якщо особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян лише за умови, що підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав вимог щодо внесення коштів як застави (в цьому випадку метою затримання є забезпечення можливості вирішення питання про зміну запобіжного заходу).

Порядок затримання уповноваженою службовою особою **складається з таких етапів.**

1. *Затримання особи* силою або шляхом надання наказу залишатися поряд із уповноваженою службовою особою. Саме **з моменту**, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, вона **вважається затриманою** (ст. 209 КПК України).

У разі необхідності при затриманні уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи та тимчасове вилучення майна з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України (ч. 3 ст. 208 КПК України).

2. *Повідомлення затриманого зрозумілою для нього мовою* про підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється. Роз'яснюються його права: мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України (ч. 4 ст. 208 КПК України).

3. *Встановлення особи затриманого* (по можливості) шляхом перевірки її документів. З'ясовується наявність документу, що підтверджує вік, статус чи імунітет. Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу

повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування (ч. 2 ст. 210 КПК України).

4. Повідомлення інших осіб про затримання. Зокрема:

– затриманій особі надається можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування *близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи*. Якщо є підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, уповноважена службова особа може здійснити таке повідомлення самостійно. Окрім цього:

– у разі затримання неповнолітньої особи слід негайно повідомити про це його *батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування*;

– у разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків – негайно повідомляється про це *відповідний розвідувальний орган*;

– у разі затримання державного виконавця чи приватного – *протягом 24 годин* про це повідомляється Міністерство юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерство юстиції України та Раду приватних виконавців України;

5. *Доставлення затриманої особи до підрозділу органу досудового розслідування*, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості (ч. 1 ст. 210 КПК України).

6. *Забезпечення права на участь захисника* шляхом:

– повідомлення про затримання центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги відповідно до правил, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. №1363 «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб»;

– надання затриманій особі допомоги у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надання можливості використати засоби зв'язку для запрошення захисника (ч. 1 ст. 48 КПК України).

7. Складання протоколу про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину. Відповідно до ч. 5 ст. 208 КПК України про затримання *обов'язково складається протокол*, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, зазначаються:

– місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання;

– підстави затримання;

– результати особистого обшуку;

– клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили;

– повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого.

У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок.

Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

8. Не пізніше **60 годин** затримана без ухвали слідчого судді, суду особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК України).

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати **72 годин** з моменту затримання.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, до:

– місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування;

– а якщо це неможливо у строк, передбачений ч. 2 ст. 211 КПК України – до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана (ч. 1 ст. 192 КПК України).

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються у гл. 37 КПК України.

9.12. ЗАКОННЕ ЗАТРИМАННЯ

Ст. 207 КПК України регламентує «законне затримання», яке здійснюється з метою припинення протиправної діяльності особи, яка затримується, запобігання ухиленню її від слідства та суду шляхом фізичного захоплення кожним (будь-якою особою) та доставлення відповідним органам влади або їх повідомлення про таке затримання.

Відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України **кожен має право затримати будь-яку особу,** крім осіб, зазначених у ст. 482 КПК України (судді, народного депутата України), за наявності таких підстав:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

При цьому, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою і затримав відповідну особу, *зобов'язаний:*

− *негайно* доставити її до уповноваженої службової особи;

− або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

У разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб (ч. 3 ст. 210 КПК України). Затримання особи на тривалий строк при відсутності такої необхідності виключає його правомірність і може бути підставою для притягнення особи до відповідальності.

9.13. ЗАТРИМАННЯ НА ПІДСТАВІ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ ПРО ДОЗВІЛ НА ЗАТРИМАННЯ З МЕТОЮ ПРИВОДУ

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу *здійснюється з метою забезпечення прибуття особи* для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, застави чи домашнього арешту.

Слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу виключно, у разі якщо:

– ухвала про привід підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою не була виконана (ч. 3 ст. 187 КПК України);

– прокурор, слідчий за погодженням із прокурором звернувся з клопотанням про дозвіл на затримання з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК України).

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу *може бути подане:*

− одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під варту;

− після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

− після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю (ч. 2 ст. 188 КПК України).

Особливістю судового розгляду клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу є те, що:

– клопотання розглядається слідчим суддею, судом *негайно* після його одержання;

– розгляд клопотання здійснюється *в закритому судовому* засіданні за участю прокурора (частини 2, 3 ст. 189 КПК України).

Службова особа, яка затримала особу, зобов’язана *негайно вручити їй копію ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання*. Про затримання негайно повідомляється слідчий, прокурор, зазначені в ухвалі.

Строк затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу – **до 36 годин** з моменту затримання. По закінченню цього строку особа повинна бути:

− звільнена;

− або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу (ч. 1 ст. 191 КПК України).

Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу *втрачає законну силу з моменту*:

– приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;

– закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;

– добровільного з'явлення підозрюваного до слідчого судді, а обвинуваченого до суду, про що слідчий суддя, суд повідомляє прокурора;

– відкликання ухвали прокурором (ч. 3 ст. 190 КПК України).

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

10. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

10.1. ПОНЯТТЯ СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇЇ ЗАВДАННЯ. ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досудове розслідування − стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Особливості стадії досудового розслідування:

1) має свої самостійні завдання, які випливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України);

2) чітко окреслені межі в системі кримінального процесу – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до прийняття рішення, яким завершується досудове розслідування;

3) має свій зміст та свою процесуальну форму;

4) характеризується колом суб’єктів, які беруть у ній участь;

5) коло специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: постанова про закриття кримінального провадження, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру.

Завдання стадії досудового розслідування полягають:

1) у швидкому, повному та неупередженому розслідуванні кримінальних правопорушень з тим, щоб:

– кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини;

– жоден невинуватий не був обвинувачений;

– жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу;

– до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України);

2) у вжитті заходів щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ст. 127 КПК України).

Форми досудового розслідування:

– *дізнання* – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків;

– *досудове слідство* – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів.

10.2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Загальні положення досудового розслідування – це визначені законом правила, які відображають характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії, своїми вимогами спонукають органи досудового розслідування до швидкого, всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження, виконання завдань цієї стадії та охорони в ній прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

До загальних положень досудового розслідування належать норми КПК України, які регулюють:

– початок досудового розслідування;

– досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків;

− підслідність;

– об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування;

– місце проведення досудового розслідування;

– строки досудового розслідування;

– розгляд клопотань під час досудового розслідування;

– ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення;

– недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

10.3. ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Відповідно до вимог ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

ЄРДР – це створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до неї, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних і доступу до інформації з обмеженим доступом.

Підставою для внесення відомостей до ЄРДР є подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, дізнавачем, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Слідчий, дізнавач, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, слідчий, дізнавач, прокурор **невідкладно, але не пізніше 24 годин** зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

До ЄРДР вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР.

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Через 24 години з моменту внесення відомостей до ЄРДР слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані надати заявнику витяг з ЄРДР. *Витяг з ЄРДР* – згенерований програмними засобами ведення ЄРДР документ, який засвідчує факт реєстрації в ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, які є актуальними на момент його формування. Слідчий, дізнавач, прокурор самостійно формують (отримують) витяг з ЄРДР у межах унесеної інформації та посвідчують його своїм підписом.

Після внесення відомостей до ЄРДР слідчий, дізнавач у письмовій формі повідомляє про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, які підлягають внесенню до ЄРДР на початковому етапі розслідування:

− *невідкладно* – прокурора;

− *протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР* – Національне агентство з питань запобігання корупції, якщо досудове розслідування почалось за участю викривача.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, він зобов'язаний *невідкладно, але не пізніше наступного дня*, з

дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, дізнавач − керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання − керівником органу досудового розслідування.

Здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених КПК України, до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

У невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події (відомості до ЄРДР вносяться **невідкладно** після завершення огляду).

Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути:

1) відібрано пояснення;

2) проведено медичне освідування;

3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається *негайно,* відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості.

10.4. ПІДСЛІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Підслідність кримінальних проваджень – це встановлена законом сукупність ознак кримінального провадження, відповідно до яких, воно належить до віддання того чи іншого органу досудового розслідування.

Підслідність обумовлює правильний розподіл кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування.

Розрізняють такі види підслідності:

1) *предметна (родова)* – диференціація кримінальних проваджень між органами досудового розслідування відповідно до кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення (частинами 1-5 ст. 216 КПК України). Так, наприклад, слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування умисного вбивства (ст. 115 КК України), слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування контрабанди (ст. 201 КК України) тощо.

2) *територіальна (місцева)* – досудове розслідування здійснюється слідчим, дізнавачем того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення (частинами 1, 3 ст. 218 КПК України);

3) *персональна (спеціальна, суб'єктна)* – визначається відповідно до службового становища суб'єкта кримінального правопорушення (наприклад, слідчі ДБР здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами НАБ України, заступником Генерального прокурора України - керівником САП або іншими прокурорами САП тощо) (частинами 4, 5 ст. 216 КПК України);

4) *за зв'язком кримінальних проваджень* – застосовується тоді, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого (наприклад: якщо під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 328, 329, 422 КК України, будуть встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 364, 365, 366, 367, 425, 426 КК України, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органів безпеки, крім випадків, коли ці правопорушення віднесено до підслідності НАБ України) (абз. 2 ч. 2, абз. 2 ч. 3, ч. 7, ч. 9, 10 ст. 216 КПК України).

Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність. У разі виникнення спору про підслідність, його вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня, а у провадженні, яке може належати до підслідності НАБ України – Генеральний прокурор або його заступник (частинами 2, 5 ст. 218 КПК України).

10.5. ОБ'ЄДНАННЯ І ВИДІЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань:

– щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення;

– щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень;

– якщо не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами);

– щодо кримінального провадження, яке здійснюється у загальному порядку, і кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 510 КПК України);

– щодо кримінального провадження, яке здійснюється у загальному порядку, і спеціального досудового розслідування, якщо виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування (ч. 2 ст. 297-1 КПК України).

Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину, крім випадків, коли це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. У таких випадках розслідування злочину та кримінального

проступку здійснюється за правилами досудового слідства без застосування норм, які регулюють особливий порядок розслідування кримінальних проступків (ч. 2 ст. 217 КПК України).

Днем початку досудового розслідування у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань слід вважати день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше (ч. 7 ст. 217 КПК України).

Матеріали досудового розслідування можуть бути виділені в окреме провадження у разі:

– якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних (ч. 3 ст. 280 КПК України);

– якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України);

– якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України);

– якщо під час досудового розслідування неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення матеріалів в окреме кримінальне провадження щодо неповнолітнього (ч. 1 ст. 494 КПК України);

– щодо одного або кількох кримінальних правопорушень, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 217 КПК України);

– щодо кримінального провадження, яке здійснюється у загальному порядку, і кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 510 КПК України);

– щодо кримінального провадження, яке здійснюється у загальному порядку, і спеціального досудового розслідування (ч. 2 ст. 297-1 КПК України).

Матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Днем початку досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли було розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали (ч. 7 ст. 217 КПК України).

Рішення про об’єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором і не підлягає оскарженню (ст. 217 КПК України).

10.6. МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

За загальним правилом досудове розслідування здійснюється слідчим, дізнавачем того органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення (ч.1 ст. 218 КПК України).

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначається з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

На початку розслідування обов’язково перевіряється наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того ж кримінального правопорушення. У разі виявлення кримінального провадження щодо того ж кримінального правопорушення, наявні матеріали та відомості передаються органу досудового розслідування, який першим розпочав розслідування, із обов’язковим повідомленням прокурора, потерпілого або заявника та внесенням відповідних відомостей до ЄРДР.

Місце досудового розслідування також визначається залежно від встановлених ознак складу злочину або кримінального проступку, так:

1) якщо під час досудового слідства буде встановлено, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності;

2) якщо під час дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності.

У випадках, коли під час розслідування з'ясовується, що кримінальне правопорушення не відноситься до компетенції відповідного слідчого, місцем досудового розслідування буде той орган досудового розслідування, який розпочав кримінальне провадження до тих пір, поки прокурор не визначить іншу підслідність.

Кримінальний процесуальний закон дозволяє слідчому, прокурору проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або доручати проведення таких дій іншому органу досудового розслідування.

10.7. СТРОКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Строк досудового розслідування – це встановлений законом або відповідно до нього прокурором чи слідчим суддею проміжок часу, який *обчислюється:*

– з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР;

– до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

При обчисленні загального строку досудового розслідування виділяють такі два періоди:

1) з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру;

2) з дня повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Строки досудового розслідування злочинів (досудового слідства):

1) з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру:

– *12 місяців* – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

– *18 місяців* – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину;

2) з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину до закінчення досудового розслідування – *2 місяці* (ч. 2, п. 4 ч. 3 ст. 219 КПК України).

Продовження строків досудового розслідування злочинів:

1) якщо досудове розслідування злочину *до моменту повідомлення* особі про підозру неможливо закінчити у вищевказаний строк, то він може бути продовжений *неодноразово слідчим суддею* за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, у таких межах:

– *до 6 місяців* – із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину;

– *до 12 місяців* – із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 294, частини 2, 4 ст. 219 КПК України).

2) якщо *з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину* досудове слідство неможливо закінчити у двомісячний строк, то він може бути продовжений у таких межах:

– *до 3 місяців* (у разі складності провадження) – керівником місцевої прокуратури, керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора;

– *до 6 місяців* (із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину та у разі особливої складності провадження) – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;

– *до 12 місяців* (із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину та у разі виняткової складності провадження) – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками (частини 3, 4 ст. 294 КПК України).

Строк досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання):

1) регламентація досудового розслідування у формі дізнання не передбачає визначення строку з моменту внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру;

2) з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку досудове розслідування повинно бути закінчене:

– *протягом 72 годин* – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України;

– *протягом 20 діб* – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

– *протягом 1 місяця* – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298-4 КПК України (у разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста та заявленого протягом 48 годин клопотання про проведення експертизи) (ч. 3 ст. 219 КПК України).

Строк досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання) продовжується прокурором *до 2-х місяців* (з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку) якщо внаслідок складності провадження

дізнання неможливо закінчити у вищевказаний строк та у разі необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 294, п. 1 ч.4 ст. 219, ч. 1 ст. 298-5 КПК України [1]).

Окремі правила обчислення загального строку досудового розслідування:

1. Не включається у загальні строки досудового розслідування:

– строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до винесення постанови про відновлення кримінального провадження (за винятком скасування постанови про зупинення кримінального провадження слідчим суддею);

– строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України.

2. Загальний строк досудового розслідування при об'єднанні кримінальних проваджень визначається:

– у провадженнях, які розслідувалися в один проміжок часу, – шляхом поглинання меншого строку більшим;

– у провадженнях, які розслідувалися в різні проміжки часу, – шляхом додавання строків досудового розслідування по кожному із таких проваджень, які не пересікаються, в межах строків досудового розслідування злочину, який передбачає найбільш тривалий строк досудового розслідування з урахуванням можливості його продовження, передбаченої ч. 2 ст. 219 КПК України (частини 5, 6 ст. 219 КПК України).

10.8. РОЗГЛЯД КЛОПОТАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Клопотання – це письмове звернення сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження до слідчого, прокурора із проханням виконання певних процесуальних дій у кримінальному провадженні.

[1] Строки дізнання викладені відповідно до Закону України від 17 червня 2020 року № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

У разі подання такого *клопотання слідчий, прокурор зобов'язані:*

– розглянути в строк **не більше 3 днів** з моменту подання клопотання про виконання будь-яких процесуальних дій і задовольнити їх за наявності відповідних підстав;

– про результати розгляду клопотання повідомити особу, яка заявила клопотання (сторону захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження);

– у разі повної або часткової відмови в задоволенні клопотання, винести вмотивовану постанову, копію якої вручити особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надіслати їй (ст. 220 КПК України).

10.9. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ

Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів:

– про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

– ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню.

Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається (ч. 1 ст. 221 КПК України).

Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ч. 2 ст. 221 КПК України).

10.10. НЕДОПУСТИМІСТЬ РОЗГОЛОШЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування – це заборона учасникам досудового розслідування розголошувати без дозволу слідчого чи прокурора відомості, що стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні, або розголошувати ці відомості в обсязі більшому, ніж це було дозволено слідчим чи прокурором.

У випадках, коли особам стали відомі відомості досудового розслідування, слідчий, прокурор попереджають їх про обов'язок нерозголошення таких відомостей без дозволу (ч. 2 ст. 222 КПК України). Відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим.

Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

10.11. СКЛАДАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Відповідно до ст. 103 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються:

1) у протоколі;

2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;

3) у журналі судового засідання.

До основних видів кримінально-процесуальних документів під час досудового розслідування слід віднести: постанову, протокол з додатками, клопотання, ухвалу, обвинувальний акт із реєстром матеріалів досудового розслідування.

Постанова – це процесуальний документ, в якому сформульовано обов'язкове для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується, процесуальне рішення органу досудового

розслідування, прокурора, слідчого судді, суду, прийнятого у випадках, передбачених КПК України, або за необхідності.

Постанова слідчого, прокурора складається із вступної, мотивувальної та резолютивної частин, виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення.

Протокол – це процесуальний документ, в якому фіксуються хід і результати проведення процесуальної дії. Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України протокол складається із: вступної, описової та заключної частини.

До протоколу можуть долучатись додатки особою, яка проводила процесуальну дію. *Додатками до протоколу* можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу (ч.2 ст. 105 КПК України).

Клопотання – письмове звернення про виконання будь-яких процесуальних дій у кримінальному провадженні.

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, і яким завершується досудове розслідування (ч.4 ст. 110 КПК України).

До обвинувального акту додається *реєстр матеріалів досудового розслідування*, який складається слідчим або прокурором і повинен містити: номер та найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення; реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування; вид заходу забезпечення кримінального провадження, дату і строк його застосування.

Судові рішення приймаються у формі *ухвали, постанови* або *вироку*. Судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі *вироку*. Якщо суд вирішує інші питання, викладається у формі ухвали. Суд

касаційної інстанції у випадках, передбачених статтями 441, 442 КПК України приймає *постанови* (ч. 2 ст. 110, ст. 369 КПК України).

10.12. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ФІКСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Відповідно до ст. 107 КПК України рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію.

Обов'язкове застосування технічних засобів фіксування здійснюється:

1) за клопотанням учасників процесуальної дії;

2) фіксація за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку із наданням стороні захисту права безперешкодного фіксування за допомогою відеозапису;

3) під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та в суді під час судового провадження;

До загальних правил застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження належать:

1) інформування осіб, які беруть участь у процесуальній дії *про* застосування технічних засобів фіксування заздалегідь;

2) у матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії (резервні копії зберігаються окремо);

3) незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, коли воно є обов'язковим, є підставою визнання недійсною відповідну процесуальну дію та отриманих внаслідок її вчинення результатів (за винятком, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними);

4) якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому;

5) запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу (дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні).

11. ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

11.1. ПОНЯТТЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЇХ СИСТЕМА

Слідчі (розшукові) дії – це частина процесуальних дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Систему слідчих (розшукових) дій становлять:

– допит (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта – статті 224-226, 232, 351-354, 356, 567 КПК України);

– пред'явлення для впізнання (особи, речей та трупа – статті 228-232, 355 КПК України);

– обшук (статті 234-236 КПК України);

– огляд: місцевості, приміщення, речей та документів, житла чи іншого володіння особи, трупа (статті 237-238, 361 КПК України);

– ексгумація трупа (ст. 239 КПК України);

– слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);

– освідування особи (ст. 241 КПК України);

– проведення експертизи (статті 242-245, 332, 486, 509, 518 КПК України).

Окрему групу слідчих (розшукових) дій становлять *негласні слідчі (розшукові) дії* (гл. 21 КПК України).

11.2. КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Слідчі (розшукові) дії можна класифікувати на підставі різних критеріїв:

1. Залежно від можливості розголошення відомостей про факт та методи проведення слідчої (розшукової) дії:

– *гласні* та *негласні* – різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню.

2. Залежно від обсягу предмета слідчої (розшукової) дії:

– *основні* – слідчі (розшукові) дії, що провадять у повному обсязі для з'ясування та дослідження всіх обставин кримінального правопорушення (допит свідка, огляд);

– *додаткові* – слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на дослідження окремих обставин, які не були з'ясовані під час основної слідчої (розшукової) дії (додатковий допит свідка, додатковий огляд).

3. Залежно від повторюваності слідчої (розшукової) дії:

– *первинні* – слідчі (розшукові) дії, що проводяться вперше у кримінальному провадженні (огляд місця події, допит потерпілого);

– *повторні* – слідчі (розшукові) дії, що проводяться у повному обсязі після проведення первинних слідчих (розшукових) дій (повторний огляд місця події).

4. Залежно від невідкладної необхідності проведення:

– *невідкладні та інші*. *Невідкладними* є слідчі (розшукові) дії, що провадять одразу після початку кримінального провадження, оскільки зволікання у проведенні може призвести до втрата доказів, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження. Невідкладність проведення слідчої (розшукової) дії може виникнути на будь-якій стадії розслідування.

5. За імперативністю (обов'язковістю) проведення:

– *обов'язкові* – обов'язковість слідчої (розшукової) дії може визначатись: прямою вказівкою в законі (обов'язкове призначення експертизи у випадках, визначених у ч. 2 ст. 242 КПК України), вказівками прокурора чи керівника органу досудового розслідування;

– *необов'язкові* – слідчі (розшукові) дії, необхідність проведення яких визначає сам слідчий, дізнавач, прокурор і зволікання не може суттєво вплинути на якість доказування в кримінальному провадженні.

6. Залежно від мети проведення слідчих (розшукових) дій розрізняють ті, що спрямовані:

– на збирання доказів (допит, огляд, обшук, освідування, тощо);

– перевірку доказів (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання тощо).

7. *Залежно від способу одержання інформації:*

– *вербальні* − в результаті яких одержується словесна (вербальна) інформація (допит);

– *невербальні* − в результаті яких отримується інформація, що міститься в об'єктах матеріального світу (огляд, освідування, обшук);

– *змішані* – в результаті яких одержується інформація як словесна (вербальна), так і та, що міститься в об'єктах матеріального світу (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання).

8. За своєю процесуальною формою:

– *провадяться з дозволу (ухвали) слідчого судді або без нього* (огляд житла чи іншого володіння особи, обшук, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи);

– *за постановою прокурора і без неї* (огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією та освідування особи);

– *за постановою слідчого і без неї* (допит, призначення експертизи);

– *за участю понятих і без них* (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідування особи, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи тощо).

11.3. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Усі слідчі (розшукові) дії проводяться за наявності підстав:

– *правова підстава* – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом умов, що дають право слідчому, дізнавачу, прокурору, суду проводити ту або іншу слідчу (розшукову) дію;

– *фактична підстава* – наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої (розшукової) дії.

Мета проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії прямо передбачена в нормах КПК України (наприклад, мета огляду – виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення).

Під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий, дізнавач, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом.

Не допускається проведення слідчих (розшукових) дій у *нічний час* (*з 22 до 6 години*), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Слідчий, дізнавач, прокурор *зобов'язаний запросити не менше 2 незаінтересованих осіб (понятих)* для проведення таких слідчих (розшукових) дій:

- пред’явлення особи, трупа чи речі для впізнання,
- огляду трупа, в тому числі пов’язаного з ексгумацією,
- слідчого експерименту,
- освідування особи.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

За обов’язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування проводяться такі слідчі (розшукові) дії:

- обшук,
- огляд житла чи іншого володіння особи,
- обшук особи.

Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, дізнавач, прокурор вважатиме це за доцільне.

Слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом (ч. 3 ст. 333 КПК України). Слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ст. 223 КПК України).

11.4. ДОПИТ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Допит (ст. 224 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, спрямована на отримання у встановленому законом порядку показань від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта про відомі їм обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Види допиту:

1. *Залежно від джерела одержання інформації:*

– допит свідка, потерпілого (статті 224, 225, 352, 353 КПК України);

– допит підозрюваного (ст. 224 КПК України);

– допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України);

– допит експерта в суді (ст. 356 КПК України);

2. Залежно від віку особи, яка допитується:

– допит малолітньої або неповнолітньої особи (статті 226, 354 КПК України);

– допит повнолітньої особи (ст.224 КПК України).

3. За формою проведення:

– одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 9 ст. 224 КПК України);

– проведення допиту у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України);

Місцем проведення допиту може бути:

– місце проведення досудового розслідування;

– інше місце за погодженням із особою, яку мають намір допитати;

– судове засідання в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого, відповідно до ч. 1 ст. 225 КПК України.

Допит повнолітньої особи не може продовжуватися без перерви *понад 2 години*, а в цілому – *понад 8 годин на день.*

Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. Перед допитом особу попереджають про кримінальну відповідальність:

− *свідка* – за відмову давати показання, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів і за давання завідомо неправдивих показань (статті 384, 385 КК України);

− *потерпілого* – за давання завідомо неправдивих показань, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів (ст. 384 КК України);

− *експерта* – за складання завідомо неправдивого висновку та за відмову без поважних причин виконувати покладені на нього обов'язки (статті 384, 385 КК України);

− *підозрюваного* та *обвинуваченого* не попереджають про кримінальну відповідальність.

Допитувана особа також має право:

− використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті;

− викласти свої показання власноручно;

− давати показання рідною або іншою мовою, якою вона володіє із залученням перекладача (ст. 68, ч.3 ст. 224 КПК України).

Допитувана особа має право не відповідати на запитання:

– з приводу тих обставин, на які є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо);

– з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення;

– щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування (ч. 8 ст. 224 КПК України).

Допит повинен бути припинений одразу після отримання заяви підозрюваного про відмову відповідати на запитання чи давати показання.

Відповідно до ст. 232 КПК України допит осіб може бути проведений у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності забезпечення безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Про проведення допиту складається протокол. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

11.5. ОДНОЧАСНИЙ ДОПИТ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ

Частиною 9 ст. 224 КПК України передбачений порядок проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Мета одночасного допиту: з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб.

Розбіжностями у показаннях є:

1) протиріччя, які не дозволяють дійти до однозначної відповіді про обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

2) мають в собі протилежні оцінки зібраних у кримінальному провадженні доказів;

3) компрометують джерела отримання доказів та засоби їх отримання.

Особи, які підлягають одночасному допиту повинні бути попередньо допитані. Кількість осіб, яких можна викликати на одночасний допит необмежена (від двох і більше).

На початку одночасного допиту допитуваним особам по черзі задається загальне питання, чи знайомі вони, і в яких стосунках перебувають. Згодом, цим особам пропонують дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит. За необхідності, слідчий, дізнавач, прокурор можуть задавати додаткові запитання. Особи, які беруть учать у допиті, їх захисники чи представники також мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Дозволяється оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, лише після давання ними показань.

Заборонено проводити одночасний допит за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо:

– злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

– злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування.

11.6. ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Допит малолітньої (до 14 років) або неповнолітньої (до 18 років) особи проводиться у присутності:

– законного представника;

– педагога або психолога;

– лікаря – за необхідності;

– захисника – допит неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви *понад 1 годину*, а загалом – *понад 2 години* на день.

Особам, які не досягли 16-річного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

Присутніми на допиті законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється:

– їх обов'язок бути присутніми під час допиту;

– за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі (ч.2 ст. 227 КПК України) а також заперечувати проти запитань (статті 226, 354, 490 КПК України).

11.7. ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ: ПОНЯТТЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Пред'явлення для впізнання (статті 228-230 КПК України) – слідча (розшукова) дія, яка полягає у пред'явленні раніше допитаному свідку, потерпілому, підозрюваному чи обвинуваченому особи, речі або трупа з метою встановлення їх тотожності, схожості чи відмінності з об'єктом, який особа, що впізнає, сприймала раніше.

Змістом пред'явлення для впізнання є ідентифікація об'єкта. Провадиться в тому разі, коли допитуваний заявляє, що може впізнати особу, річ або труп, які він спостерігав і пам'ятає їх відмінні ознаки.

Види пред'явлення для впізнання:

– *пред'явлення особи для впізнання* (за зовнішнім виглядом і прикметами, сукупністю зовнішніх ознак, фотознімками, матеріалами відеозапису, голосом або ходою – ст. 228 КПК України);

– *пред'явлення речей для впізнання* (ст. 229 КПК України);

– *пред'явлення трупа для впізнання* (ст. 230 КПК України).

Обов'язковими умовами пред'явлення для впізнання є:

1) перед пред'явленням для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, річ, або труп, опитує про зовнішній вигляд і прикмети, а також про обставини, за яких вона їх бачила, про що складає протокол.

Якщо особа заявляє, що не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, річ або труп, проте може впізнати за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати.

2) забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про їх прикмети.

3) обов'язкова присутність не менше двох понятих, за винятком випадків застосування безперервного відеозапису ходу проведення пред'явлення для впізнання.

При пред’явленні для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги тощо.

4) особа пред’являється для впізнання разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі (труп пред’являється для впізнання один).

5) річ пред’являється для впізнання в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох.

Якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред’являється в одному екземплярі (ч. 2 ст.229 КПК України).

6) якщо особа пред’являється свідку чи потерпілому, вони попереджаються перед початком пред’явлення для впізнання про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, а свідок – ще й за відмову від давання показань.

7) перед тим як пред’явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред’являються, щоб забезпечити достовірність впізнання, виключити можливість інформування особи, яка впізнає про місце, де розташувалася особа, що пред’являється для впізнання.

7) за необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису.

Фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред’являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути *не менше трьох*. Фотознімки, що пред’являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред’явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох

осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

8) проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явленні особи для впізнання.

9) впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання (ч. 9 ст. 228 КПК України).

З метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіо спостереженням (частини 4, 5 ст. 228 КПК України).

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу (річ), яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп.

Впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення у випадках, визначених в ч. 1 ст. 232 КПК України.

11.8. ОБШУК: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Обшук (ст. 234 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає в примусовому обстеженні приміщення, місцевості й окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Мета обшуку:

– виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;

– відшукання знаряддя кримінального правопорушення;

– відшукання майна, яке було здобуте у результаті вчинення кримінального правопорушення;

– встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Обшук поділяється на такі види:

– обшук житла чи іншого володіння особи;

– обшук особи (особистий обшук).

Під *житлом особи* розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення.

Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під *іншим володінням особи* розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України). Виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

До постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор має право лише у невідкладних випадках пов’язаних із:

– врятуванням життя людей;

– врятуванням майна;

– безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов’язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням

про проведення обшуку до слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису у присутності не менше двох понятих.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані на будь-якому етапі проведення обшуку*:*

– допустити на місце проведення обшуку захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України (ч. 1 ст. 236 КПК України);

– допустити до учасників обшуку, що потребують правової допомоги їх адвоката або представника (ч. 3 ст. 236 КПК України).

Для участі в проведенні обшуку можуть бути запрошені:

– потерпілий, його представник, законний представник;

– підозрюваний його законний представник та захисник;

– спеціаліст;

– інші учасники кримінального провадження.

Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Час проведення обшуку обирається з урахуванням завдання найменшої шкоди звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. У разі відсутності осіб у житлі чи

іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Під час проведення обшуку слідчий, прокурор має право:

– відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності володаря або користувача житла чи іншого володіння;

– проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки;

– оглядати і вилучати документи, вилучати речі, на які надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку (предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження);

– оглядати і тимчасово вилучати документи, речі, які мають значення для кримінального провадження однак не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу;

– забороняти будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку;

– обшукати осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи *протягом 3 годин* не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ст. 236 КПК України).

Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.

При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації.

11.9. ОГЛЯД: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Огляд (статті 237-238 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті властивостей і ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Розрізняють такі види огляду:

– огляд місцевості, приміщення;

– огляд місця події;

– огляд речей;

– огляд документів;

– огляд трупа у тому числі, пов'язаного з ексгумацією.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється:

– на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 237 КПК України);

– без ухвали слідчого судді неінакше як лише за добровільною згодою особи, яка володіє житлом або іншим володінням (ч. 1 ст. 233 КПК України).

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду.

Під час огляду слідчий, прокурор мають право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Огляд місця події – це єдина слідча (розшукова) дія, яка у невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей до ЄРДР.

Огляд трупа проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події,

житла чи іншого володіння особи з додержанням правил КПК України про огляд житла чи іншого володіння особи.

Огляд трупа проводиться за участю не менше двох понятих, винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу його проведення.

Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті. Труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

11.10. ЕКСГУМАЦІЯ ТРУПА: ПОНЯТТЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Ексгумація трупа (ст. 239 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає у вийманні трупа з офіційного місця поховання з метою його огляду, судово-медичного дослідження та вилучення зразків тканин, органів або частини трупа, необхідних для проведення експертних досліджень а також речей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Ексгумація трупа здійснюється на підставі постанови прокурора, проводиться за участю не менше двох понятих, винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу його проведення.

Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

Труп виймається з місця поховання та оглядається у присутності судово-медичного експерта.

Під час ексгумації можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень та речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.

Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

Про проведення ексгумації складається протокол. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

11.11. СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ПОНЯТТЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Слідчий експеримент (ст. 240 КПК України) – слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Метою слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Слідчий експеримент проводиться в умовах, максимально наближених до подій, при необхідності – неодноразово.

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється:

− без ухвали слідчого судді за умови наявності добровільної згоди особи, яка ними володіє,

− на підставі ухвали слідчого судді.

Під час проведення слідчого експерименту забезпечується участь понятих, а при необхідності – спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника.

Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитись вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

Про проведення слідчого експерименту складається протокол, де докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

11.12. ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ: ПОНЯТТЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Освідування особи (ст. 241 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Особливі прикмети – це особливості зовнішності, що зрідка зустрічаються та різко вирізняють одну людину з-поміж інших через їх неповторність і незвичність. До таких належать: відсутність окремих частин тіла або невідповідність їх розміру (рук, ніг, голови, носа, вух тощо); кольорові аномалії, сліди колишньої хвороби, тілесні нарости, шрами, татуювання, викривлення хребта, горб, родимки, бородавки тощо.

Освідування особи передбачає наступні види:

1. За колом суб'єктів, які можуть підлягати освідуванню: освідування підозрюваного, свідка, потерпілого.

2. Залежно від способу проведення: добровільне та примусове освідування.

3. Залежно від мети проведення: з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення та/або з метою виявлення особливих прикмет у підозрюваного, свідка чи потерпілого.

4. За особливостями процесуальної форми:

- за участі понятих або без таких.

- за участі фахівців: судово-медичного експерта або лікаря за необхідності (на розсуд слідчого, прокурора), і без їх участі.

- за участі осіб однієї статі із освідуваною особою та особами, незалежно від їх статі.

- за ступенем обмеження права особи на її тілесну недоторканність: освідування із оголенням тіла (її частин) і без такого.

Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря.

Відповідно до ч. 2 ст. 241 КПК України освідування здійснюється у присутності не менше двох понятих, однак, у виняткових випадках така слідча (розшукова) дія може проводитись із застосуванням безперервного відеозапису ходу проведення освідування (ч. 7 ст. 223 КПК України). Водночас, поняті також можуть бути запрошені, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне (ч. 7 ст. 223 КПК).

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України перед початком освідування особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово. За таких обставин, якщо є необхідні фактичні підстави, дозволяється здійснювати примусове освідування незалежно від процесуального статусу особи, яка підлягає освідування. Тобто, примус може бути застосований і до підозрюваного, і до потерпілого, і до свідка. При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

У разі необхідності, слідчий, прокурор може проводити освідування особи за участю судово-медичного експерта або лікаря (ч. 2 ст. 214 КПК України).

Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню (ч. 2 ст. 241 КПК України).

Про проведення освідування складається протокол. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування.

11.13. ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ПОРЯДОК ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»).

Підставою для проведення експертизи є необхідність спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. *До спеціальних знань належать* знання експерта в певній галузі науки, техніки, іншої сфери людської діяльності, набуті ним унаслідок професійної підготовки та досвіду роботи.

Процесуальними видами експертиз є – первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Первинною є експертиза, коли об'єкт досліджується вперше.

Додаткова – експертиза, що проводиться у разі, якщо первинна експертиза буде визнана неповною, а тому виникає необхідність провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріли (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи. Проведення додаткової експертизи доручається тому самому або іншому експертові.

Повторна – експертиза, що проводиться у разі, якщо висновок первинної експертизи буде визнаний необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам провадження або викликає сумніви в його правильності. Під час проведення повторної експертизи досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз). Проведення повторної експертизи доручається іншому експертові або іншим експертам.

Комісійна – експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань).

Комплексна – експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання.

Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права (ч. 1 ст. 242 КПК України).

Випадки обов'язкового проведення експертизи щодо:

1) встановлення причин смерті;

2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;

3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням (ч. 2 ст. 242 КПК України).

За загальним правилом залучення експерта відбувається без рішення суду. *Винятком є* примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, що здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 242 КПК України).

Експерта може залучити:

– сторона обвинувачення – за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого;

– сторона захисту – на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової;

– слідчий суддя – за клопотанням сторони захисту у випадках:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом

поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин (ч.1 ст. 244 КПК України).

Отримання зразків для експертизи проводиться слідчим суддею, судом або стороною кримінального провадження, яка звернулася із клопотання про проведення експертизи, з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Зразки − це об'єкти, які відображають властивості або особливості людини, тварини, трупа, предмета, матеріалу або речовини, а також інші зразки, необхідні стороні кримінального провадження або суду для призначення судової експертизи, а експерту − для проведення досліджень і наданні висновку.

Суб'єкти, уповноважені приймати рішення про отримання зразків для проведення експертизи:

– сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи;

– слідчий суддя, до якого звернулася із клопотанням сторона кримінального провадження;

– суд або за його дорученням залучений спеціаліст.

Порядок *відібрання зразків з речей і документів* встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статтями 160-166 КПК України).

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами проведення освідування особи (ст. 241 КПК України).

У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК України, має право дозволити

слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

11.14. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246 КПК України).

До негласних слідчих (розшукових) дій відносяться:

1. Втручання у приватне спілкування:

– аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);

– накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);

– огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);

– зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

2. Інші види негласних слідчих (розшукових) заходів:

– обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);

– установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);

– спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);

– моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України);

– аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);

– контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);

– виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

– негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

3. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів:

– аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);

– контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);

– виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

– негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України);

– аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);

– накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);

– огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);

– зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України);

– обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);

– спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України);

– моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України).

4. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться під час здійснення дізнання:

– зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов’язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України);

– установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України).

11.15. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає:

– *слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором* − аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України);

– *слідчий* − зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст. 264 КПК України);

– *слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування* − виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);

– *прокурором* − контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України).

Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч.3 ст. 246 КПК України).

Прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язані звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у передбачених законом випадках (ч. 2 ст. 246 КПК України).

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії *протягом 6 годин* з моменту його отримання.

Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати *2 місяці* (ч.1 ст. 249 КПК України).

Постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу (ст. 248 КПК України).

У рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається строк її проведення (ч. 5 ст. 246 КПК України), який *може бути продовжений:*

– прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням, − *до 18 місяців*;

– керівником органу досудового розслідування, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням, − *до 6 місяців*;

– начальником головного, самостійного управління, департаменту апарату Національної поліції, територіальних органів Національної поліції та його відокремлених підрозділів, Центрального управління Служби безпеки України, керівником відповідного підрозділу Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіонального органу Служби безпеки України в межах компетенції, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, − *до 12 місяців*;

– Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, головою державного бюро розслідувань,

якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, - *до 18 місяців*;

– слідчим суддею – загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування.

У разі якщо така негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням − уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

У виняткових невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов’язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена (ст. 250 КПК України).

На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 247 та 248 КПК України до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109−114-1, 258−258-5, 260−263-1, 294, 348, 349, 377−379, 437−444 КК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор (ст. 615 КПК України).

Загальні процедури організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні визначені в Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

11.16. АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЬ ОСОБИ

Аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) − є різновидом втручання у приватне спілкування особи, яке проводиться негласно (без її відома), шляхом фіксації та обробки із використанням технічних засобів, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов’язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Проводиться **аудіо-, відеоконтроль особи** на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строки проведення:

− мінімальний строк – *2 місяці*;

− максимальний строк – максимальний строк досудового розслідування (*12 місяців* – із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину).

11.17. НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ

Накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України) − полягає в забороні установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату (без його відома), якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування.

Кореспонденція − листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами (ч.4 ст. 261 КПК України).

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строки проведення визначаються в ухвалі слідчого судді. Після закінчення строку, накладений на кореспонденцію арешт – скасовується.

Накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції (ч.3 ст. 261 КПК України).

11.18. ОГЛЯД І ВИЇМКА КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України) − полягає в негласному відкритті й огляді затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмці або знятті копії чи отриманні зразків, нанесенні на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнанні їх технічними засобами контролю, заміні речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги.

Проводиться огляд і виїмка кореспонденції на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а за необхідності − за участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий вирішує питання про відкриття і оглядає затриману кореспонденцію.

Строки проведення визначаються в ухвалі слідчого судді. Після закінчення строку, накладений на кореспонденцію арешт – скасовується.

При виявленні в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень. Зняття копій чи отримання зразків здійснюється з метою збереження конфіденційності накладення арешту на кореспонденцію. У разі необхідності особою, яка проводить огляд поштово-телеграфної кореспонденції, може бути прийняте рішення про нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги.

11.19. ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) − є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, шляхом відбору та фіксації змісту інформації, яка має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження.

Транспортні телекомунікаційні мережі - мережі, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу.

Види зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж:

1. Контроль за телефонними розмовами − полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

2. Зняття інформації з каналів зв'язку − полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи органів Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та органів безпеки. Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій із зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

11.20. ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) − пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній

інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування.

Інформаційна (автоматизована) система − організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів.

Підстава проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем:

1. Ухвала слідчого судді (із зазначенням ідентифікаційних ознак електронної інформаційної системи, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування);

2. Рішення слідчого, прокурора − якщо доступ до електронних інформаційних систем або її частини:

– не обмежується її власником, володільцем або утримувачем;

– не пов’язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст. 264 КПК України).

Проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Способи проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем:

– безпосередній фізичний доступ фахівцями уповноважених правоохоронних органів;

– програмне проникнення.

11.21. ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) − полягає в таємному проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під

псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з *метою:*

– виявлення і фіксації слідів злочину,

– проведення огляду,

– виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування,

– виготовлення копій чи їх зразків,

– виявлення осіб, які розшукуються,

– або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження.

Публічно недоступне місце − місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо) є публічно доступними місцями.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

11.22. УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) застосування технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Радіоелектронний засіб − технічний засіб, призначений для передавання та/або приймання радіосигналів радіослужбами.

Мобільний термінал − не лише мобільні телефони, а і персональні переносні комп'ютери, такі як: ноутбуки, кишенькові персональні комп'ютери тощо.

Рухомий (мобільний) зв'язок − електрозв'язок із застосуванням радіотехнологій, під час якого кінцеве обладнання хоча б одного із споживачів може вільно переміщатися в межах усіх пунктів закінчення телекомунікаційної мережі, зберігаючи єдиний унікальний ідентифікаційний номер мобільної станції.

Випромінювальний пристрій − технічний пристрій, що використовується для виробничих, наукових, медичних, побутових потреб, за винятком потреб радіозв'язку, який випромінює електромагнітну енергію в навколишній простір і який не є радіоелектронним засобом.

Підстава проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу:

– ухвала слідчого судді;

– рішення слідчого, узгодженого з прокурором або прокурора − до постановлення ухвали слідчого судді у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України.

Проводиться установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу незалежно від тяжкості злочину.

11.23. СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ В ПУБЛІЧНО ДОСТУПНИХ МІСЦЯХ

Спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України) − це візуальне спостереження у тому числі із використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження з метою пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях.

Підстава проведення спостереження за особою в публічно доступних місцях:

− ухвала слідчого судді;

− рішення слідчого, узгодженого з прокурором або прокурора − до постановлення ухвали слідчого судді у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України.

Проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

11.24. МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ

Моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України) здійснюється за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації.

Проводиться виключно у кримінальних провадженнях:

– щодо тяжких або особливо тяжких злочинів;

– віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Підстава проведення − ухвала слідчого судді, в якій останній:

– повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність;

– зобов'язує банк надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію до виконання відповідної операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках, а у разі неможливості − негайно після її виконання.

11.25. АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЬ МІСЦЯ

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) − здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у

цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

11.25. КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) − здійснюється у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

1) контрольована поставка;

2) контрольована та оперативна закупка;

3) спеціальний слідчий експеримент;

4) імітування обстановки злочину.

Контрольована поставка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена КК України.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях

якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створять у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Проводиться на підставі рішення прокурора та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

11.26. ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) − полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами.

Проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Підстава проведення спостереження за особою в публічно доступних місцях:

− постанова слідчого, погоджена з керівником органу досудового розслідування;

− постанова прокурора.

11.27. НЕГЛАСНЕ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) − отримання без відома власника чи володільця зразків матеріалів, сировини, виробів тощо, у тому числі в публічно недоступних місцях, для порівняльного дослідження лише у випадку, якщо їх отримання неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження.

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

12. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

12.1. ПІДОЗРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Підозра – це обґрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, яке формалізовано у повідомлення про підозру та повинно бути перевірено з метою спростування або підтвердження.

Обґрунтована підозра означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (п. 175 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року).

Основні ознаки підозри у кримінальному провадженні:

– може сформуватися тільки після внесення відомостей до ЄРДР, початку кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;

– підозру формулюють особи, які здійснюють досудове розслідування;

– підозра – це попередній висновок про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. У разі отримання нових доказів раніше повідомлена підозра може бути змінена;

– підозра повинна бути обґрунтованою. В п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України вказано, що особа повідомляється про підозру при наявності достатніх доказів для її підозри у вчиненні кримінального правопорушення;

– підозра повинна бути формалізована у вигляді процесуального документа – повідомлення про підозру, який складається відповідно до вимог ст. 277 КПК України;

– підозра повинна бути перевірена під час кримінального процесуального доказування з метою її спростування або підтвердження та трансформації в обвинувальне твердження у обвинувальному акті;

– підозра – це обов’язковий етап кримінального провадження. Саме з моменту повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення

починається притягнення особи до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України).

12.2. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБІ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення про підозру (гл. 22 КПК України) – процесуальна діяльність, спрямована на практичну реалізацію функції розслідування та забезпечення захисту прав та законних інтересів особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, яка полягає у прийнятті рішення про повідомлення про підозру, вручennі повідомлення про підозру та роз'ясненні підозрюваному його прав.

Значення повідомлення особі про підозру:

– це *перше офіційне обґрунтоване припущення про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення*, яке в подальшому буде перевірене та спростоване або взяте за основу для складання обвинувального акта;

– з повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення *розпочинається притягнення до кримінальної відповідальності* (кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду);

– після повідомлення про підозру у кримінальному провадженні *з'являється* центральна процесуальна фігура досудового розслідування – *підозрюваний*, який набуває відповідних процесуальних прав та обов'язків (ст. 42 КПК України), в тому числі – право на захист, що *обумовлює виникнення функції захисту;*

– на *підозрюваного покладаються процесуальні обов'язки* (ч. 7 ст. 42 КПК України), за невиконання яких до нього можуть бути застосовані заходи забезпечення кримінального провадження (привід, зміна запобіжного заходу на більш суворий);

– *розширюються повноваження слідчого щодо застосуванню заходів забезпечення кримінального провадження* – до підозрюваного можна

застосувати запобіжні заходи, відсторонити від посади чи оголосити його в розшук;

– оголошення особі про підозру зумовлює порядок *обчислення строків досудового розслідування* (ст. 219 КПК України);

– лише після повідомлення особі про підозру *досудове розслідування може бути зупинене* за наявності підстав, визначених в ч. 1 ст. 280 КПК України;

– з моменту повідомлення особі про підозру можна *ініціювати укладення угод* про примирення або про визнання винуватості (статті 468, 469 КПК України).

12.3. ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБІ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у таких випадках (підстави повідомлення про підозру):

1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів;

3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 276 КПК України).

Повідомлення про підозру полягає у здійсненні таких процесуальних дій:

– збирання доказів, встановлення обставин щодо причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення;

– юридичне оформлення рішення повідомлення про підозру;

– вручення письмового повідомлення про підозру;

– повідомлення та роз'яснення підозрюваному його прав;

– внесення відомостей до ЄРДР.

Якщо повідомлення про підозру відбувається на підставі п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України, то *для складання повідомлення про підозру має бути встановлено:*

– подію кримінального правопорушення;

– наявність у цій події всіх передбачених кримінальним законом ознак складу певного кримінального правопорушення;

– вчинення цього діяння конкретною особою, яка за своїми характеристиками може бути суб'єктом кримінального правопорушення.

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором**. Вручення письмового повідомлення про підозру о**рганізаційно здійснюється одним з трьох варіантів:

1) *у разі явки особи за викликом* – слідчий, або прокурор вручають особі повідомлення про підозру з дотриманням вимог КПК України;

2) *у разі затримання* – письмове повідомлення про підозру вручається *не пізніше 24 годин* з моменту затримання особи. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню;

3) *у випадку неможливості безпосереднього вручення* – повідомлення про підозру здійснюється у спосіб, передбачений статтями 111, 112 КПК України для вручення повідомлень.

Слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані *невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України*. Відповідно до ч. 8 ст. 42 КПК України одночасно з повідомленням підозрюваному *вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки.* Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність *невідкладно вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР* (ч. 4 ст. 278 КПК України).

12.3. ФОРМА ТА ЗМІСТ ПИСЬМОВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Письмове повідомлення про підозру **складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором**. Якщо одна особа вчинила декілька кримінальних правопорушень, що кваліфікуються за різними статтями закону України про кримінальну відповідальність, то складається одне повідомлення про підозру. Якщо у співучасті одне або декілька кримінальних правопорушень вчинили декілька осіб, повідомлення про підозру складається щодо кожного з них окремо.

Повідомлення має містити такі відомості:

1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення;

2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;

3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення;

4) зміст підозри;

5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;

7) права підозрюваного;

8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення (ст. 277 КПК України).

12.4. ЗМІНА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Після повідомлення про підозру формування сукупності доказів триває. Тому можуть встановлюватися нові обставини вчинення кримінального правопорушення, що вимагає уточнення оголошеної підозри через її зміну або доповнення. Окрім цього, повідомлення про підозру при затриманні особи на місці вчинення кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України)

здійснюється не пізніше 24 годин з моменту затримання, а за цей строк не можливо всебічно та повно встановити всі обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Зміна раніше повідомленої підозри полягає в:

– уточненні фактичного змісту підозри (час, місце, наслідки тощо);

– уточненні (зміні) юридичної кваліфікації раніше повідомленої підозри;

– доповненні попередньої підозри новими епізодами кримінального правопорушення, які кваліфікуються за однією і тією ж статтею (частиною статті) кримінального закону;

– виключенні з раніше повідомленої підозри епізодів протиправної діяльності, які не знайшли підтвердження в ході розслідування;

– висуненні нової підозри, не пов'язаної одним злочинним задумом з раніше повідомленою підозрою, у вчиненні кримінального правопорушення з невідомими до цього фактичними обставинами та іншою юридичною кваліфікацією.

Підставами зміни підозри є встановлення нових перевірених й достатньо обґрунтованих доказів.

У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 КПК України (скласти нове повідомлення про підозру, вручити його підозрюваному, внести відомості до ЄРДР).

Суб'єктами зміни повідомлення про підозру є:

– слідчий або прокурор – якщо повідомлення про підозру було здійснено слідчим;

– виключно прокурор – якщо повідомлення про підозру було здійснено прокурором (ст. 279 КПК України).

12.5. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ОКРЕМІЙ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються гл. 37 КПК України, де зазначено **суб'єктів, які уповноважені здійснювати повідомлення про підозру** (ст.481 КПК України), а саме:

– адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – *Генеральним прокурором, його заступником, керівником регіональної прокуратури в межах його повноважень*;

– народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору САП, Директору або іншому працівнику НАБ України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику – *Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником САП;*

– судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам НАБ України – Генеральним прокурором або його заступником;

– судді Вищого антикорупційного суду – *Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);*

– Генеральному прокурору – *заступником Генерального прокурора*.

Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник регіональної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним ч. 1 ст. 481 КПК України у порядку, передбаченому частинами 1, 2 ст. 278 КПК України.

13. ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

13.1. ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК

Зупинення досудового розслідування – це вимушене тимчасове припинення слідчим або прокурором процесуальної діяльності у кримінальному провадженні, викликане наявністю обставин, які перешкоджають подальшому провадженню й закінченню досудового розслідування.

Підстави зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) оголошено в розшук підозрюваного;

3) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

4) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Зупинення досудового розслідування допускається лише при виконанні таких умов:

– повідомлення особі про підозру;

– виконання всіх слідчих (розшукові) та інших процесуальних дій, проведення яких необхідне та можливе;

– виконання всіх дій для здійснення розшуку підозрюваного, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв’язку із оголошенням у розшук.

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до ЄРДР.

Копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту та потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої

здійснюється провадження, які мають право оскаржити її до суду *протягом 10 днів* з дня отримання копії (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК України).

Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Слідчий, прокурор мають право оголосити у розшук підозрюваного у випадках:

− якщо місцезнаходження підозрюваного невідоме

− особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик (ч.1 ст. 281 КПК України).

Про оголошення розшуку виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до ЄРДР.

Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

13.2. ВІДНОВЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПІДСТАВИ, ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК

Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора якщо підстави для його зупинення перестали існувати.

Підстави відновлення досудового розслідування:

– підозрюваний видужав;

– встановлено місцезнаходження підозрюваного;

– завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;

– необхідність проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій;

– скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування.

Відомості про відновлення досудового розслідування вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР (ст. 282 КПК України).

Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження та потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

14. ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

14.1. ФОРМИ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Закінчення досудового розслідування – заключний етап стадії досудового розслідування, в межах якого підводяться підсумки проведеної роботи, аналізуються усі зібрані докази, завершується проведення процесуальних дій, приймається підсумкове процесуальне рішення, здійснюється відкриття матеріалів іншій стороні.

Згідно із ч. 2 ст. 283 КПК України *формами закінчення досудового розслідування є:*

1) закриття кримінального провадження;

2) звернення до суду з обвинувальним актом;

3) звернення до суду із клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

4) звернення до суду із клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;

5) звернення до суду із клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру.

Вказані дії прокурор, а у визначених законом випадках – слідчий, зобов’язані здійснити у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру.

Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до ЄРДР.

Досудове розслідування у формі дізнання, окрім передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України форм закінчення досудового розслідування, може бути закінчене направленням кримінального провадження для проведення досудового слідства (абзац 4 ч. 4 ст. 218, п. 4 ч. 2 ст. 301 КПК України).

14.2. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Закінчуючи досудове розслідування, необхідно систематизувати і технічно оформити матеріали кримінального провадження. Систематизація заощаджує час, необхідний на пошук документів, полегшує роботу з ними, допомагає зосередити увагу на згрупованих у певному порядку матеріалах, які стосуються окремих епізодів, відпрацювання окремих версій або окремих підозрюваних.

Існують три основні *способи систематизації матеріалів кримінального провадження:* хронологічний, тематичний та змішаний.

Хронологічний спосіб передбачає розташування матеріалів провадження в тій послідовності, в якій вони були складені або отримані.

Тематичний (систематичний) спосіб передбачає групування матеріалів відносно того, яка група обставин встановлюється доказами, що містяться у тих чи інших документах. Наприклад, у відокремлені блоки збираються документи, які підтверджують: обставини, що були встановлені на початковому етапі досудового розслідування; відомості про об'єкт злочинного посягання, про місце, час, спосіб вчинення кримінального правопорушення та інші обставини, що формують об'єктивну сторону діяння; обставини, що свідчать про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення; відомості про особу підозрюваного.

У багатотомних і багатоепізодних матеріалах кримінального провадження цей спосіб систематизації застосовується щодо підозрюваних або епізодів їх протиправної діяльності.

Змішаний спосіб систематизації матеріалів кримінального провадження полягає в тому, що за основу беруть тематичний спосіб, але в інформаційних блоках матеріали розташовують у хронологічному порядку.

14.3. ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ

Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний:

– повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування;

– надати доступ до матеріалів досудового розслідування (ч. 1, 2 ст. 290 КПК України).

Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів.

Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний:

– надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;

– надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду.

Сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана:

– надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;

– надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє:

– потерпілого, після чого він має право ознайомитися із зазначеними матеріалами;

– представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого він має право ознайомитися із зазначеними матеріалами;

– цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, після чого ці особи мають право ознайомитися з матеріалами в тій частині, яка стосується цивільного позову.

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК України).

Сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ.

У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів (ч. 10 ст. 290 КПК України).

Сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одне одній додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду.

Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень ст. 290 КПК України, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

Відкриття матеріалів досудового розслідування у формі дізнання здійснює прокурор, який відповідно до ч. 5 ст. 301 КПК України, забезпечує надання підозрюваному, або його захиснику, потерпілому чи його представнику, матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, у тому числі шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови вказаних осіб їх отримати чи зволікання з отриманням вказані особи вважаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання.

Надалі, під час підготовчого судового засідання, у разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання під час закінчення дізнання, суд за клопотанням сторони кримінального провадження своєю ухвалою вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання (ч. 2 ст. 314 КПК України).

14.4. ПІДСТАВИ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Закриття кримінального провадження – це одна із форм закінчення досудового розслідування або судового провадження, що полягає у прийнятті слідчим, прокурором або судом рішення про припинення кримінального провадження.

Підставами закриття кримінального провадження на етапі закінчення досудового розслідування є:

1) відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України);

2) відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України);

3) невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України);

4) набрання чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України);

5) смерть підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України);

6) існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України);

7) відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі

приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо злочину, пов'язаного з домашнім насильством (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України);

8) неотримання згоди держави, яка видала особу, стосовно кримінального правопорушення (п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК України);

9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), досягнутий податковий компроміс відповідно до п. 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (п. 9 ч. 1 ст. 284 КПК України);

10) існування нескасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності (п. 9^1 ч. 1 ст. 284 КПК України);

11) закінчення строку досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, визначеного ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України);

12) закінчення строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК України, у разі, коли жодній особі не було повідомлено про підозру (абзац шістнадцятий ч. 1 ст. 284 КПК України);

13) відсутність підстав для застосування щодо юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи (ч. 3 ст. 284 КПК України).

Кримінальне провадження закривається судом:

- у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України);

- у разі, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом

може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі (п. 3-1 ч. 1, п. 1-1 ч. 2 ст. 284 КПК України);

- якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України (п. 2 ч. 2 ст. 284 КПК України);

- досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), досягнутий податковий компроміс відповідно до п. 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (п. 3 ч. 2 ст. 284 КПК України).

Встановлений КПК України перелік підстав для закриття кримінального провадження є вичерпним.

У теорії кримінального процесу залежно від юридичних наслідків, які настають для підозрюваного, обвинуваченого, в результаті закриття кримінального провадження, підстави цього рішення поділяють на:

1) *підстави реабілітуючого характеру* – це обставини, відповідно до яких особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, добропорядною та реабілітованою і має право на відшкодування шкоди на підставах і в порядку, визначених законом (відсутність події кримінального правопорушення; відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливості їх отримати (пункти 1-3 ч. 1 ст. 284 КПК України);

2) *підстави нереабілітуючого характеру* – це обставини, відповідно до яких кримінальне провадження закривається, незважаючи на наявність достатньої сукупності доказів, які вказують на вчинення кримінального правопорушення певною особою (смерть підозрюваного, обвинуваченого; відмова потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення тощо (пункти 4, 5, 6, 7, 8, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України);

3) *формально-процесуальні підстави* – це обставини, що є перешкодою для подальшого здійснення кримінального провадження і які мають нейтральний (формальний) відносно підозрюваного, обвинуваченого характер, оскільки не пов'язані із встановленням його причетності до вчинення кримінального

правопорушення (існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню тощо (пункти 6, 9-1, 10 ч. 1 ст. 284 КПК України).

14.5. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На стадії досудового розслідування правом закриття кримінального провадження наділені дізнавач, слідчий, прокурор.

Крім того, за клопотанням іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника, слідчий суддя може винести ухвалу про закриття кримінального провадження, якщо закінчилися строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру, встановлені ч. 1 ст. 219 КПК України (ч. 9 ст. 284 КПК України).

Про закриття кримінального провадження дізнавач, слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України.

Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вироку або постановляє ухвалу. Рішення про закриття провадження щодо юридичної особи може бути оскаржено.

Кримінальне провадження закривається ***слідчим, дізнавачем,*** якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру (ч. 4 ст. 284 КПК України) з підстав:

- встановлена відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України);

- встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України);

- набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України);

- стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (п. 9 ч. 1 ст. 284 КПК України);

- існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності (п. 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України);

- у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру (абзац шістнадцятий ч. 1 ст. 284 КПК України).

Кримінальне провадження закривається ***прокурором*** щодо підозрюваного з підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України, крім випадку, передбаченого п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

Копія постанови слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження надсилається:

– заявнику;

– потерпілому;

– прокурору.

Цей обов'язок слідчого, дізнавача забезпечує право вказаних осіб на оскарження постанови про закриття кримінального провадження, а також повноваження прокурора на її скасування.

Постанова слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження може бути скасована прокурором у зв'язку з її незаконністю чи необґрунтованістю:

– з власної ініціативи – протягом 20 днів з моменту отримання прокурором копії постанови;

– за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом 10 днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається:

– заявнику;

– потерпілому, його представнику;

– підозрюваному;

– захиснику;

– представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Відомості про закриття кримінального провадження вносяться до ЄРДР.

Рішення дізнавача, слідчого про закриття кримінального провадження, прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи може бути скасоване слідчим суддею за скаргою заявника, потерпілого, його представника чи законного представника, підозрюваного, його захисника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п. 3, 4 ч. 1 ст. 303 КПК України).

14.6. ОБВИНУВАЛЬНИЙ АКТ: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ

Досудове розслідування закінчується складанням обвинувального акта тоді, коли:

– всебічно, повно й неупереджено досліджено усі обставини кримінального провадження;

– зібрано достатньо доказів, які підтверджують вчинення кримінального правопорушення та винність підозрюваного у його вчиненні;

– встановлена відсутність обставин, які виключають кримінальне провадження (є підставою для його закриття).

Обвинувальний акт – це процесуальний документ, який фіксує процесуальне рішення, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 110 КПК України).

Обвинувальний акт не лише підбиває підсумки проведеного досудового розслідування, він є основою для проведення судового розгляду та визначає його межі (ст. 337 КПК України).

Відповідно до ст. 347 КПК України саме з короткого викладу обвинувального акта розпочинається судовий розгляд після закінчення підготовчих дій.

Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

У кримінальному провадженні про кримінальні проступки обвинувальний акт складається прокурором в порядку, передбаченому ст. 301 КПК України.

Обвинувальний акт згідно із ч. 2 ст. 291 КПК України повинен містити такі відомості:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

8) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;

9) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

10) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

Незалежно від кількості підозрюваних та епізодів їх протиправної діяльності у кримінальному провадженні складається єдиний обвинувальний акт.

До обвинувального акта додається:

1) реєстр матеріалів досудового розслідування;

2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297-1 КПК України);

4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного;

5) довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації.

У разі, якщо обвинувальний акт складений у кримінальному провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачено довічне позбавлення волі, до обвинувального акта також додається письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом присяжних (ч. 1 ст. 384 КПК України).

Одночасно з переданням обвинувального акта прокурор зобов'язаний під розписку надати його копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування:

– підозрюваному (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297-1 КПК України), його захиснику, законному представнику;

– представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

У разі звернення прокурора із обвинувальним актом з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні в порядку, встановленому ст. 302 КПК України, до обвинувального акта повинні бути додані:

1) письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

2) письмова заява потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

3) матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.

14.7. ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК

Відповідно до ст. 285 КПК України особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Підставами звільнення особи від кримінальної відповідальності є:

- дійове каяття (ст. 45 КК України);
- примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК України);
- передача особи на поруки (ст. 47 КК України);
- зміна обстановки (ст. 48 КК України);
- закінчення строків давності (ст. 49 КК України);

- спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні окремих кримінальних правопорушень, що передбачені статтями Особливої частини КК України (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212 КК України тощо).

Кожна із зазначених підстав передбачає наявність відповідних умов (вчинення злочину вперше, визначений ступінь тяжкості злочину, відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди тощо).

Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється судом (ч. 1 ст. 286 КПК України).

Встановивши підстави для звільнення від кримінальної відповідальності підозрюваному, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено:

– сутність підозри;

– підставу звільнення від кримінальної відповідальності;

– право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави.

У разі якщо підозрюваний, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього, досудове розслідування проводиться в повному обсязі в загальному порядку.

Отримавши згоду підозрюваного на звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор:

– складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності;

– ознайомлює з клопотанням потерпілого та з'ясовує його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності;

– без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає клопотання до суду.

Клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам, встановленим ст. 287 КПК України.

До клопотання прокурора повинна бути додана письмова згода особи на звільнення від кримінальної відповідальності.

Якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання (ч. 4 ст. 286 КПК України).

14.8. ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ З КЛОПОТАННЯМ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Досудове розслідування закінчується складанням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру у разі встановлення під час досудового розслідування достатніх підстав вважати, що:

1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку (ч. 1 ст. 503 КПК України).

Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру складається слідчим і затверджується прокурором або прокурор самостійно складає таке клопотання і надсилає його суду в порядку, передбаченому КПК України (ч. 3 ст. 511 КПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 292 КПК України клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК України, а також містити інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати, та позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я.

Види примусових заходів медичного характеру визначені у ст. 94 КК України.

Одночасно з переданням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати його копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування захиснику особи,

стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 293 КПК України).

14.9. ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ З КЛОПОТАННЯМ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Досудове розслідування закінчується складанням клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру у разі встановлення під час досудового розслідування достатніх підстав вважати, що:

1) наявна можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання, і неповнолітній підозрюваний, обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують (ч. 1, 2 ст. 497 КПК України);

2) особа, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, і відсутні підстави для закриття кримінального провадження (ч. 1 ст. 498, ч. 5 ст. 499 КПК України).

Клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру складається слідчим і затверджується прокурором або прокурор самостійно складає таке клопотання і надсилає його суду в порядку, передбаченому КПК України (ч. 5 ст. 499 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 292 КПК України клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК України, а також містити інформацію про захід виховного характеру, який пропонується застосувати.

Види примусових заходів виховного характеру визначені у ст. 105 КК України.

Одночасно з переданням клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру до суду прокурор зобов’язаний під розписку надати його

копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 293 КПК України).

15. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

15.1. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ОСОБЛИВИХ ПОРЯДКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Порядок кримінального провадження – це правовий режим кримінальної процесуальної діяльності, що включає дотримання юридичних процедур, виконання певних процесуальних умов та забезпечення гарантій у кримінальному провадженні. Тому діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, є упорядкованою, врегульованою та єдиною для всіх (в межах функціональних обов'язків кожного органу) системою дій.

Кримінальні провадження, яким характерні окремі процесуальні умови, що характеризуються специфічними юридично значущими властивостями, здійснюються за особливим порядком.

Таким чином, **особливі порядки досудового розслідування** – це така форма здійснення кримінального судочинства, за якої поряд із звичайним порядком здійснення кримінального провадження застосовуються процесуальні форми, які передбачають як спрощення процедури, так і її ускладнення, що потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів учасників кримінального провадження.

Види особливих порядків досудового розслідування:

1. Досудове розслідування кримінальних проступків.

2. Спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень.

3. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

15.2. ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюють згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України (Особливості досудового розслідування кримінальних проступків).

Особливості досудового розслідування кримінальних проступків:

1. Процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, є:

– показання;

– речові докази;

– документи;

– висновки експертів;

– пояснення осіб;

– результати медичного освідування;

– висновок спеціаліста;

– показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Такі процесуальні джерела, як пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису не можуть використовуватися у кримінальному провадженні щодо злочину, не інакше як на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням прокурора (ст. 298-1 КПК України).

2. Передбачені специфічні випадки, строки та процесуальний порядок затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПК України) та вилучення речей і документів (ст. 298-3 КПК України).

3. Під час досудового розслідування кримінальних проступків застосовуються лише такі запобіжні заходи, як *особисте зобов'язання* та *особиста порука*.

4. До внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР допускається:

1) відібрання пояснення;

2) проведення медичного освідування;

3) отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистий огляд або огляд речей;

5) огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду).

5. Відповідно до ст. 300 КПК України для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати:

– всі гласні слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України;

– негласні слідчі (розшукові) дії: здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов’язаний з подоланням системи логічного захисту (ч.2 ст. 264 КПК України) та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);

– відбирати пояснення для з’ясування обставин вчинення кримінального проступку;

– проводити медичне освідування;

– отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта;

– знімати показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

– вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

6. Письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених статтями 276-279 КПК України.

Якщо особа підлягала медичному освідуванню, то одночасно із врученням повідомлення про підозру її інформують про результати такого освідування та висновок спеціаліста. У разі незгоди з результатами проведеного медичного освідування або висновком спеціаліста, підозрюваний *протягом 48 годин* має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи. Якщо протягом встановленого строку підозрюваний не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду.

7. Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але *не пізніше 72 годин* з моменту затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку особи, яка перебувала у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння:

– подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру;

– невідкладно письмово повідомити підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого про направлення матеріалів кримінального провадження прокурору.

Прокурор після отримання матеріалів *протягом 24 годин* зобов'язаний здійснити одну із зазначених дій:

1) закрити кримінальне провадження, а у разі затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку особи, яка перебувала у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння – негайно її звільнити.

2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання *до 1 місяця* та звільнити затриману особу за підозрою у вчиненні кримінального проступку особи, яка перебувала у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння;

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності та надати підозрюваному, або його захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення або надсиланням копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб.

У разі затримання особи, строк її затримання не повинен перевищувати *72 годин* з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді.

У разі відмови чи зволіканні у отриманні копій матеріалів дізнання вказаними особами, прокурор складає протокол. Після складання протоколу вищезазначені особи вважаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання.

4) направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства у разі встановлення ознак злочину. У випадку затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку особи, яка перебувала у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, строк її затримання зараховується до строку тримання особи під вартою. За інших обставин, зазначені дії прокурор зобов'язаний здійснити протягом *3 днів.*

15.3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у *випадках*, якщо цю особу застали під час вчинення кримінального проступку або замаху на його вчинення, або безпосередньо після вчинення кримінального проступку очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальний проступок, та лише за умови, що ця особа:

1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

Строки затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок:

– не більш як на *3 години* з моменту фактичного затримання;

– не більш як на *3 години* з обов'язковим доставленням до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування, особи з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції та, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286-1 КК України (Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції);

– *до 72 двох годин* (за умови, якщо затримана особа відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи). При цьому затримана без ухвали слідчого судді, суду особа *не пізніше 60 годин* з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу;

– *до 24 годин* (за умови, якщо затримана особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим).

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, здійснює особистий обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 КПК України.

Хід і результати затримання фіксуються у протоколі затримання особи, копія якого *невідкладно* надсилається прокурору. У разі проведення обшуку особи під час затримання, про це робиться відповідний запис у протоколі затримання.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач зобов'язані:

– негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється;

– роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України;

– надати можливість затриманому повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за її вибором.

15.4. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИЛУЧЕННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

До *суб'єктів, уповноважених здійснювати вилучення речей та документів*, належать: уповноважені службові особи Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань (298-3 КПК України).

Вилучення речей і документів допускається у разі:

– затримання;

– особистого обшуку затриманої особи

– огляду речей.

У порядку ст. 298-3 КПК України *дозволяється вилучати* лише такі речі і документи:

– знаряддя та/або засоби вчинення кримінального проступку;

– безпосередній предмет посягання;

– виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей;

– посвідчення водія за наявності достатніх підстав вважати, що особою вчинено порушення, за яке може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами. Тимчасове вилучення посвідчення водія до набрання вироком законної сили здійснюється не більш як на *3 місяці* з моменту такого вилучення. На час вилучення таких документів дізнавачем видається тимчасовий дозвіл на право керування транспортними засобами.

Місце зберігання вилучених речей і документів:

– в органі, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

– у володільця як виняток до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді.

Залежно від результатів розгляду вилучені речі та документи у встановленому порядку конфіскують або повертають володільцеві, або знищують.

Про вилучення речей і документів складається протокол. У разі визнання вилучених речей і документів речовими доказами, дізнавач виносить відповідну постанову та приєднує до матеріалів дізнання.

15.5. СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків – це розгляд обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового

провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою вину, не оспорює встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду.

Процесуальний порядок спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції:

– суд *протягом 5 днів* з дня отримання обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку *призначає судовий розгляд, невідкладно вивчає обвинувальний акт та додані до нього матеріали і ухвалює вирок*, *невідкладно* – в разі затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та могла завдати шкоди собі або оточуючим;

– суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорює встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акт. У разі необхідності, суд має право призначити судовий розгляд та викликати у судове засідання учасників кримінального провадження;

– у судовому вироку за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються ті, що встановлені органом досудового розслідування і не оспорюються учасниками судового провадження;

– *не пізніше дня, наступного за днем ухвалення вироку* за результатами розгляду обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку, копія якого надсилається учасникам судового провадження. Вирок за результатами розгляду обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку може бути оскаржений в апеляційному порядку (статті 381-382 КПК України).

15.6. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Спеціальне досудове розслідування *(in absentia)* – це одна із форм досудового розслідування, яка здійснюється на підставі ухвали слідчого судді згідно із загальними правилами досудового розслідування за відсутності особи, яка підозрюється у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України (крім неповнолітнього підозрюваного), переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, оголошена у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється:

– згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими глави 19 КПК України, з урахуванням положень глави 24-1 КПК України;

– на підставі ухвали слідчого судді;

– не щодо усіх кримінальних правопорушень, а лише щодо тих, які передбачені у ч.2 ст. 297-1 КПК України.

До умов провадження спеціального досудового розслідування можна віднести:

1. Вчинення злочину (злочинів), передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, ч. 2-5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 255-258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436[1], 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 КК України, підозрюваним, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

2. Наявність достатніх доказів, що підтверджують факт переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

3. Підозрюваний оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Під час судового розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий, прокурор зобов’язаний довести наявність підстав для провадження спеціального досудового розслідування: підозрюваний

переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та підозрюваний оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

У разі не доведення слідчим, прокурором про наявність достатніх підстав, викладених у клопотанні про здійснення спеціального досудового розслідування, слідчий суддя відмовляє у задоволенні такого клопотання.

При вирішенні питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя, насамперед, зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя приймає одне із двох рішень:

– постановляє ухвалу про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування;

– постановляє ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Копія ухвали надсилається прокурору, слідчому та захиснику.

Якщо підозрюваний, стосовно якого слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, затриманий або добровільно з'явився до органу досудового розслідування, подальше досудове розслідування щодо нього здійснюється згідно із загальними правилами.

Відомості про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до ЄРДР *невідкладно, але не пізніше 24 годин* після постановлення ухвали.

Ухвала слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування вноситься або про відмову в цьому підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень.

Виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування здійснюється на підставах та в порядку, передбачених главою 11 КПК України з урахуванням особливостей такого розслідування.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Друкований орган, у якому публікуються протягом наступного року повістки про виклик підозрюваного, визначається не пізніше 1 грудня поточного року в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Право одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення належить до категорії прав, які покликані забезпечити належну поінформованість про хід і результати кримінального провадження. Підозрюваний має право одержувати копії процесуальних документів як в обов'язковому порядку, так і на підставі заявленого клопотання (пунктами 12, 15 ч. 3 ст. 42 КПК України).

Копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику. Виходячи з положень ч. 4 ст. 46 КПК України, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

15.7. ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ АБО У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Частина 1 ст. 4 КПК України визначає, що кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, загальні положення КПК України не передбачають будь-яких особливостей здійснення кримінального провадження, на якій би території воно не проводилось за виключенням, прийнятих у 2014 р. доповнень про особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції (Розділ IX-1 КПК України).

На місцевості (адміністративній території), де діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, надання дозволу на проведення обшуку, негласних слідчих (розшукових) дій, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк *до 30 діб* до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК України - виконує відповідний прокурор.

16. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

16.1. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО АБО ПРОКУРОРА НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України (припинення тимчасового вилучення майна), а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим;

6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки;

7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України (кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру);

9) рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування;

10) повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні

злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом;

11) відмова слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9-1 ч.1 ст. 284 КПК України (існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч.1 ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності).

Скарги на вказані рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора можуть бути подані *протягом 10 днів* з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ч. 1 ст. 304 КПК України).

Інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора також можуть бути оскаржені, але такі скарги не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді (ч. 2 ст. 303 КПК України).

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються *не пізніше 72 годин* з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються *не пізніше 5 днів* з моменту надходження скарги (ч. 2 ст. 306 КПК України).

Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов’язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про:

− скасування рішення слідчого чи прокурора;

− скасування повідомлення про підозру;

− зобов'язання припинити дію;

− зобов'язання вчинити певну дію;

− відмову у задоволенні скарги (ч. 2 ст. 307 КПК України).

16.2. ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

1) відмову у наданні дозволу на затримання;

2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;

3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;

4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;

5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;

6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа -

підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому;

12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;

13) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу;

14) продовження відсторонення від посади;

15) закриття кримінального провадження на підставі ч. 9 ст. 284 КПК України (стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до п. 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України).

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

− відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України (закриття кримінального провадження слідчим суддею за клопотанням іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника у разі закінчення строків досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру);

− скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру;

− повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді (ч. 2 ст. 309 КПК України).

Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку (ст. 310 КПК України).

16.3. ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧИМ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК України (ст. 311 КПК України).

Скарга слідчого на рішення, дію чи бездіяльність прокурора повинна подаватися в письмовій формі не *пізніше 3 днів* з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності.

Скарга слідчого подається прокурору вищого рівня щодо прокурора, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються.

Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання (ст. 312 КПК України).

Прокурор вищого рівня, до якого надійшла скарга на рішення, дію чи бездіяльність прокурора, зобов'язаний розглянути цю скаргу *протягом 3 днів з моменту її надходження* і надіслати своє рішення слідчому та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася.

За наслідками розгляду скарги можуть бути прийняті рішення про:

1) залишення рішення чинним, визнання законними вчинених дії чи бездіяльності;

2) зміну рішення в частині;

3) скасування рішення і прийняття нового рішення, визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію (ч. 2 ст. 313 КПК України).

У разі скасування рішення або визнання незаконними вчиненої дії чи бездіяльності прокурор вищого рівня має право здійснити заміну одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийнято або вчинено незаконне рішення, дія чи бездіяльність.

Рішення прокурора вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб.

17. ПІДСУДНІСТЬ ТА ПІДГОТОВЧЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ

17.1. ПОНЯТТЯ ПІДСУДНОСТІ. ВИДИ ПІДСУДНОСТІ

Підсудність у кримінальному провадженні – це сукупність специфічних характеристик кримінального провадження, яка визначає судовий орган, на який покладається обов'язок розгляду провадження.

Розрізняють такі види підсудності:

– **територіальна** – визначається місцем вчинення кримінального правопорушення (ст. 32 КПК України);

– **персональна** – визначається суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, обумовлена особливим правовим статусом суддів та застосовується з метою забезпечення неупередженого судового розгляду кримінального провадження відносно суддів (ч. 2 ст. 32 КПК України);

– **інстанційна** – визначається процесуальною стадією судового розгляду кримінального провадження (ст. 33 КПК України);

– **предметна підсудність Вищого антикорупційного суду** – Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних злочинів відповідно до ч. 1 ст. 33-1 КПК України (ст. 33-1 КПК України);

– **за зв'язком проваджень** – визначається необхідністю об'єднання декількох проваджень (ст. 334 КПК України).

17.2. ПОРЯДОК НАПРАВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З ОДНОГО СУДУ ДО ІНШОГО

Кримінальне провадження передається на розгляд іншого суду, якщо:

− до початку судового розгляду виявилося, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил підсудності;

− після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити склад суду для судового розгляду;

− обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження;

− ліквідовано суд або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який здійснював судове провадження.

До початку судового розгляду у виняткових випадках кримінальне провадження (крім кримінальних проваджень, що надійшли на розгляд Вищого антикорупційного суду) з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження може бути передано на розгляд іншого суду за місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків, а також у разі неможливості здійснювати відповідним судом правосуддя (зокрема, надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, епідемії, епізоотії, режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції).

У разі якщо обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату Вищого антикорупційного суду і кримінальне провадження належить до підсудності цього суду, таке кримінальне провадження у першій інстанції здійснює апеляційний суд, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, і в такому разі ухвалені судові рішення оскаржуються в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції вирішується колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції за поданням місцевого суду або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше п’яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів, а також про направлення провадження з одного суду апеляційної інстанції до іншого вирішується колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду за поданням суду апеляційної інстанції або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше п’яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Питання про направлення кримінального провадження з Вищого антикорупційного суду до іншого суду вирішується колегією у складі п’яти суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду за поданням складу суду, визначеного для розгляду кримінального провадження, або за клопотанням сторін не пізніше п’яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Про час та місце розгляду подання чи клопотання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого повідомляються учасники судового провадження, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Спори про підсудність між судами не допускаються.

Суд, якому направлено кримінальне провадження з іншого суду, розпочинає судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання незалежно від стадії, на якій в іншому суді виникли обставини, передбачені ч. 1 ст. 34 КПК України.

17.3. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Підготовче провадження – стадія кримінального процесу, в якій:

− суддею перевіряються матеріали кримінального провадження;

− визначаються межі обвинувачення;

− з’ясовуються наявність чи відсутність підстав для закриття кримінального провадження;

− перевіряється дотримання правил підсудності кримінальних проваджень;

− вживаються заходи щодо підготовки судового розгляду.

У стадії підготовчого провадження не вирішується питання про доведеність вини обвинуваченого, це компетенція лише суду й вирішується в наступній стадії процесу – стадії судового розгляду. Основне призначення цієї стадії полягає в тому, щоб процесуально та організаційно забезпечити проведення судового розгляду відповідно до положень кримінального процесуального закону.

Стадія підготовчого провадження займає проміжне положення між досудовим розслідуванням, стосовно якого вона має контрольний характер, і судовим розглядом, стосовно якої вона має організуючий характер, а також служить «процесуальним фільтром» – покликана не допускати в судовий розгляд кримінальні провадження, що підлягають закриттю чи по яких складенні не у відповідності із вимогами кримінального процесуального закону обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру чи клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Завдання стадії підготовчого провадження:

1) перевірити наявність процесуальних підстав для затвердження угоди про визнання вини чи про примирення;

2) перевірити наявність підстав закриття провадження;

3) перевірити відповідність вимогам кримінального процесуального закону обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;

4) перевірити дотримання правил визначення підсудності кримінального провадження;

5) підготувати умови для успішного проведення судового розгляду.

17.4. ПИТАННЯ, ЩО ВИРІШУЮТЬСЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПІДГОТОВКОЮ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

В стадії підготовчого провадження суд вирішує дві групи питань:

1. Питання пов'язані з перевіркою матеріалів кримінального провадження:

− затверджує угоду або відмовляє в затвердженні угоди та повертає кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468-475 КПК України;

− закриває провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України;

– повертає обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України;

– направляє обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження.

2. Питання, пов'язані з підготовкою кримінального провадження до судового розгляду:

– призначає судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

– доручає представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь;

– визначає дату та місце проведення судового розгляду;

– з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;

– з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді;

– розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів; здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні.

– вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду.

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом 2 КПК України. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим.

17.5. ПОРЯДОК, СТРОКИ ТА РІШЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд *не пізніше 5 днів* з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження (ст. 314 КПК України).

Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду про визнання винуватості чи про примирення або відмовити у затвердженні угоди в разі встановлення підстав, передбачених ч. 7 ст. 474 КПК України, та повернути кримінальне провадження прокурору (якщо угоду досягнуто під час досудового розслідування) для його продовження, або призначити судовий розгляд для проведення судового провадження в загальному порядку;

2) закрити провадження у випадку встановлення таких підстав:

– набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою;

– смерть обвинуваченого (за винятком випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого);

– існування вироку за тим же обвинуваченням, який набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження за тим же обвинуваченням;

– відмова потерпілого чи його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення крім кримінального провадження щодо злочину, пов’язаного з домашнім насильством;

– стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

– після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров’я особи.

– звільнення особи від кримінальної відповідальності;

– не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров’я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі

– відмова прокурора від підтримання обвинувачення та відмова потерпілого чи його представника або законного представника підтримувати обвинувачення самостійно;

– досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 КК України, відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Наявність інших підстав (відсутність події або складу кримінального правопорушення тощо) має бути доведена під час судового розгляду, за результатами якого може бути постановлено виправдувальний вирок.

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам статей 291, 292 КПК України;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду

для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) зупинити підготовче провадження (ст. 335 КПК України), якщо обвинувачений ухилився від суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, до його розшуку або видужання, і продовжує підготовче провадження щодо інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб;

6) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру шляхом постановлення ухвали про призначення судового розгляду.

7) доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь.

Судовий розгляд має бути призначений *не пізніше 10 днів* після постановлення ухвали про його призначення (ч. 2 ст. 316 КПК України).

17.6. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (КРИМІНАЛЬНОЮ СПРАВОЮ)

Матеріали кримінального провадження (кримінальна справа) – це документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, і долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності (ч.1 ст. 317 КПК України).

Згідно із положеннями КПК України мають право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування:

– обвинувачений його захисник та законний представник (п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України);

– потерпілий, його представник та законний представник – з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо потерпілого кримінального правопорушення (п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК України);

– цивільний позивач і його представник, цивільний відповідач і його представник та законний представник – з матеріалами, що стосується цивільного позову (ч. 3 ст. 61 КПК України);

– представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п.2 ч.4 ст. 641 КПК України).

Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються.

18. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

18.1. ПОНЯТТЯ, СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Судовий розгляд у кримінальному провадженні (стадія кримінального процесу) – це встановлена законом система процесуальних дій суду та учасників кримінального провадження, послідовне проведення яких спрямоване на всебічне, повне і об'єктивне дослідження матеріалів кримінального провадження та постановляння законного, обґрунтованого та справедливого вироку.

Судовий розгляд є центральною і найважливішою стадією кримінального процесу.

Саме в цій стадії остаточно вирішується завдання кримінального провадження, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Значення стадії судовий розгляд полягає у наступному:

1) правосуддя справедливо оцінюється як вища форма правової охорони й це має значення тоді, коли під загрозою опиняється забезпечення прав людини;

2) суд має досконало та повно дослідити матеріали кримінального провадження і в результаті цього забезпечити законність;

3) на цій стадії відбувається дослідження доказів. Судовий розгляд не зводиться до перевірки матеріалів досудового розслідування. Він є якісно новим дослідженням обставин кримінального провадження як за процесуальною формою, так і за методами.

18.2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Загальні положення судового розгляду – сукупність (система) процесуальних положень, що спрямовані на виконання основних завдань кримінального судочинства.

До загальних положень судового розгляду відносяться:

– реалізація засад кримінального провадження під час судового розгляду;

– строки і загальний порядок судового розгляду (ст. 318 КПК України);

– незмінність складу суду при розгляді справи (ст. 319 КПК України);

– регламентація діяльності головуючого в судовому засіданні (ст. 321 КПК України),

– безперервність судового розгляду (ст. 322 КПК України);

– наслідки неприбуття учасників судового розгляду до суду (статті 323-327 КПК України);

– гласність судового розгляду (статті 27, 328 КПК України);

– регламентація обов'язків присутніх у залі судового засідання та заходів до порушників порядку судового засідання (статті 329, 330 КПК України);

– загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового розгляду (статті 331-333 КПК України);

– об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження (ст. 334 КПК України);

– зупинення судового провадження (ст. 335 КПК України);

– процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час судового провадження (ст. 336 КПК України) та інші.

18.3. НЕЗМІННІСТЬ СКЛАДУ СУДУ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВИ

Судовий розгляд у кримінальному провадженні повинен бути проведений в одному складі суддів.

У разі якщо суддя позбавлений можливості брати участь у судовому засіданні, він має бути замінений іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 КПК України.

Після заміни судді судовий розгляд розпочинається спочатку, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 319 та ст. 320 КПК України.

Суд вмотивованою ухвалою може прийняти рішення про відсутність необхідності розпочинати судовий розгляд з початку та здійснювати повторно

всі або частину процесуальних дій, які вже здійснювалися під час судового розгляду до заміни судді, якщо таке рішення не може негативно вплинути на судовий розгляд та за умови дотримання таких вимог:

1) сторони кримінального провадження, потерпілий не наполягають на новому проведенні процесуальних дій, які вже були здійсненні судом до заміни судді;

2) суддя, що замінив суддю, який вибув, ознайомився з ходом судового провадження та матеріалами кримінального провадження, наявними в розпорядженні суду, згоден з прийнятими судом процесуальними рішеннями і вважає недоцільним нове проведення процесуальних дій, що вже були проведені до заміни судді (ст. 319 КПК України).

У кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, повинен бути призначений запасний суддя, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду (ч. 1 ст. 320 КПК України).

Якщо під час судового засідання суддю замінює запасний суддя, судовий розгляд продовжується. Судовий розгляд у такому разі закінчує суд у новому складі (ч. 2 ст. 320 КПК України).

У разі переведення судді до суду, юрисдикція якого поширюється на територію, на яку поширювалася юрисдикція суду, з якого суддя був переведений, такий суддя продовжує розгляд справ, що перебували в його провадженні на момент переведення.

Передача справи з одного суду до іншого у зв’язку з ліквідацією суду не потребує заміни присяжних, які беруть участь у розгляді цієї справи, крім випадків, коли справа передається до суду, юрисдикція якого не поширюється на територію, на якій постійно проживає присяжний.

18.4. ГОЛОВУЮЧИЙ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Головуючий – суддя, який розглядає справу одноособово, а при колегіальному розгляді справи – суддя-доповідач, визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час розподілу справи (п. 2 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження головуючого у судовому засіданні:

– керує ходом судового засідання;

– забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків;

– спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.

– вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку (ст. 321 КПК України).

18.5. БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Безперервність судового розгляду означає, що судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку.

Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок:

1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження;

2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;

3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення;

4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення;

5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці.

6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених ст. 332 КПК України;

7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених ст. 333 КПК (ст. 322 КПК України).

18.6. ЗАХОДИ ДО ПОРУШНИКІВ ПОРЯДКУ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ

Сторони та учасники кримінального провадження, а також інші особи, присутні у залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого у судовому засіданні (ч. 2 ст. 329 КПК України).

До порушників порядку судового засідання головуючим застосовуються такі заходи:

1) до обвинуваченого:

– попередження про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено з зали судового засідання;

– видалення за ухвалою суду з зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду – при повторному порушенні.

Якщо такий обвинувачений не представлений захисником, суд зобов'язаний залучити захисника для здійснення захисту за призначенням і відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для його підготовки до захисту.

2) до прокурора чи захисника:

– попередження про відповідальність за неповагу до суду;

– притягнення до відповідальності – при повторному порушенні порядку у залі судового засідання.

3) до інших осіб, присутніх у судовому засіданні:

– попередження про відповідальність за неповагу до суду;

– видалення із зали судового засідання та притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності – при повторному порушенні порядку (ст. 330 КПК України).

За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва.

18.7. ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження).

Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції:

– неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

– необхідність забезпечення безпеки осіб;

– проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

– необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;

– наявність інших підстав, визначених судом достатніми.

Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження.

У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише мотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення.

Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду знаходиться обвинувачений, у випадку, якщо він проти цього заперечує (ч.2 ст.336 КПК України).

Дистанційне судове провадження може здійснюватися в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій під час здійснення судового провадження з будь-яких питань, розгляд яких віднесено до компетенції суду.

18.8. МЕЖІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Відповідно до ч. 1 ст. 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише:

– стосовно особи, якій висунуте обвинувачення;

– в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта.

Під час судового розгляду прокурор може:

1) Змінити обвинувачення:

– з метою зміни правової кваліфікації;

– з метою зміни обсягу обвинувачення.

2) Висунути додаткове обвинувачення:

– у разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремий розгляд неможливий;

– встановлення наявності підстав для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи.

3) Відмовитися від підтримання державного обвинувачення:

– у разі, якщо прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується.

4) Розпочати провадження щодо юридичної особи.

Суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

18.9. ПРОЦЕДУРА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Структурні елементи судового розгляду – частини, які об'єднують окремі процесуальні дії в певні групи з чітко окресленим змістом:

1) підготовча частина судового засідання;

2) судовий розгляд (судове слідство);

3) судові дебати;

4) останнє слово обвинуваченого;

5) постановлення і проголошення судового рішення.

1. Підготовча частина судового засідання має на меті встановити фактичну можливість розпочати судовий розгляд кримінального провадження та має такий порядок:

– відкриття судового засідання (ч. 1 ст. 342 КПК України);

– перевірка прибуття учасників судового розгляду (ч. 2 ст. 342 КПК України);

– повідомлення про здійснення повного фіксування судового розгляду технічними засобами (ст. 343 КПК України);

– оголошення складу суду і роз'яснення права відводу (ст. 344 КПК України);

– роз'яснення прав і обов'язків учасникам судового розгляду (ст. 345 КПК України);

– вирішення питання про можливість розгляду справи у випадку неприбуття кого-небудь з учасників судового розгляду або інших викликаних у судове засідання осіб (ст. 323-327 КПК України);

– видалення свідків із залу суду (ст. 346 КПК України).

2. Судовий розгляд є основною частиною, оскільки судове рішення може ґрунтуватися лише на доказах, які були розглянуті і досліджені в ході судового розгляду та має такий порядок:

– початок судового розгляду (ст. 347 КПК України);

– роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення (ст. 348 КПК України);

– визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження (ст. 349 КПК України);

– розгляд судом клопотань учасників судового провадження (ст.350 КПК України);

– закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами (ст.363 КПК України).

Дослідження доказів здійснюється шляхом проведення таких процесуальних дій:

– допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України);

– допит свідка (ст. 352 КПК України);

– допит потерпілого (ст. 353 КПК України);

– пред'явлення для впізнання (ст. 355 КПК України);

– допит експерта в суді (ст. 356 КПК України);

– дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України);

– дослідження документів (ст. 358 КПК України);

– дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України),

– отримання консультацій або роз'яснення спеціаліста (ст. 360 КПК України);

– огляд на місці (ст. 361 КПК України).

3. Судові дебати – частина судового розгляду під час якої учасники кримінального провадження остаточно висловлюють свою правову позицію та викладають суду аргументи на її користь, аналізуючи та співставляючи дослідженні під час судового розгляду докази.

Порядок судових дебатів:

1) виступи із промовою прокурора, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, обвинуваченого, його законного представника, захисника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст.364 КПК України).

Учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні. Якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, після закінчення якого знову відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин.

Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий має право зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів.

2) обмін репліками між учасниками судових дебатів (ч.7 ст.364 КПК України).

Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику (ст. 364 КПК України).

4. Останнє слово обвинуваченого. Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом.

Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється (ст. 365 КПК України).

5. Ухвалення судового рішення – прийняття судом рішення, в результаті чого досягається мета кримінального процесу. Цей етап має такий порядок: вихід суду до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення (ст.366 КПК України) та проголошення судового рішення (ст. 376 КПК України).

18.10. ВИДИ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Види судових рішень:

1) Вирок – судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті.

2) Ухвала – судове рішення, у якому слідчий суддя, суд вирішує інші питання.

3) Постанова – рішення касаційної інстанції у випадках, передбачених КПК України.

Виправлення в судовому рішенні мають бути засвідченні підписами суддів того складу суду, який його ухвалив. Усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах. Судові рішення в електронній формі оформляються згідно з вимогами законодавства у сфері електронних документів та електронного документообігу, а також електронного цифрового підпису.

Судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим.

Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94КПК України.

Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

18.11. ВИДИ, СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ВИРОКУ

Вирок – це рішення суду першої інстанції стосовно винуватості або невинуватості обвинуваченого й про застосування чи незастосування щодо нього покарання.

Вирок суду, який набрав законної сили, є обов'язковим і підлягає безумовному виконанню на всій території України.

Вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим та постановлений лише на тих доказах, що були розглянуті в судовому засіданні.

Суд ухвалює вирок іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду. Вирок ухвалюється в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд.

Під час ухвалення вироку ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який здійснює судовий розгляд. Суд вправі перервати нараду лише для відпочинку з настанням нічного часу. Під час перерви судді не можуть спілкуватися з особами, які брали участь у кримінальному провадженні. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення вироку в нарадчій кімнаті.

Види вироків:

– виправдувальний;

– обвинувальний.

Виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо:

– не доведено, що вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа;

– не доведено, що це кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;

– не доведено, що в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення;

– встановлена відсутність події кримінального правопорушення;

– встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення.

Обвинувальний вирок ухвалюється у разі, якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення.

Суд ухвалює обвинувальний вирок з:

– призначенням покарання;

– звільненням від покарання чи від його відбуття у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність;

– застосуванням інших заходів, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 373 КПК України).

Відповідно до ст. 374 КПК України **вирок суду складається:**

1) вступної частини;

2) мотивувальної частини;

3) резолютивної частини.

У **вступній** частині вироку вказується, що він постановлений ім’ям України та містяться відомості, зазначені в ч. 2 ст. 374 КПК України.

Мотивувальна частина повинна містити:

– у разі визнання особи виправданою – формулювання обвинувачення, яке пред’явлене особі і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання обвинуваченого з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення;

– у разі визнання особи винуватою – формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, статті закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений, докази на

підтвердження встановлених судом обставин, інші відомості, зазначені в ч. 3 ст. 374 КПК України.

У **резолютивній** частині вироку формулюються остаточні висновки суду про винуватість або невинуватість особи у пред'явленому обвинуваченні та ряд інших питань, відповідно до ч. 4 ст. 374 КПК України.

18.12. УХВАЛА СУДУ, ЇЇ ЗМІСТ

В стадії судового розгляду суд вирішує й інші питання, які викладаються у формі ухвали.

У випадках, передбачених КПК України, ухвала постановляється в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання.

*Ухвала, що викладається окремим документом, складається з***:**

1) вступної частини;
2) мотивувальної частини;
3) резолютивної частини.

У **вступній** частині ухвали зазначається: дата і місце її постановлення, назва та склад суду, секретар судового засідання, найменування (номер) кримінального провадження, прізвище, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

У **мотивувальній** частині ухвали зазначається: суть питання, що вирішується ухвалою, і за чиєю ініціативою воно розглядається, встановлені судом обставини із посиланням на докази, а також мотиви неврахування окремих доказів, мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався.

У **резолютивній** частині ухвали зазначаються: висновки суду; строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку (ч.2 ст. 372 КПК України).

18.13. СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків – це розгляд обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорює встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта.

Після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому ч.4 ст. 298-2 КПК України, невідкладно призначає судовий розгляд.

Суд у п’ятиденний строк з дня отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому ч.4 ст. 298-2 КПК України, невідкладно вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює вирок.

Вирок суду за результатами спрощеного провадження ухвалюється в порядку, визначеному КПК України, та повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду. У вироку суду за результатами спрощеного провадження замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорюються учасниками судового провадження.

Суд має право призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта, щодо вчинення кримінального проступку, та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідне.

Копія вироку за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку не пізніше дня, наступного за днем його ухвалення, надсилається учасникам судового провадження.

Вирок за результатами розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку може бути оскаржений в апеляційному порядку з урахуванням особливостей, передбачених ст. 394 КПК України.

18.14. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПРИСЯЖНИХ

Судову владу реалізовують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

Кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил КПК України з особливостями, встановленими § 2 гл.30 КПК України.

Усі питання, пов’язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого ч.3 ст. 331 КПК України (обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді), судді і присяжні вирішують спільно.

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції.

Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних (ст. 385 КПК України).

Порядок наради і голосування в суді присяжних:

1) нарадою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені ст. 368 КПК України, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів;

2) усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім.

3) ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей про те, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування.

4) кожен із складу суду присяжних має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

5. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні судді, головуючий зобов’язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення(ст. 391 КПК України).

19. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

19.1. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ Й ОСНОВНІ РИСИ СТАДІЇ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Апеляційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд апеляційної інстанції на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість судових рішень, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, та ухвали слідчого судді.

Завдання судів апеляційної інстанції при перегляді ними судових рішень в порядку апеляційного провадження:

– не допустити виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого рішення;

– швидко виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення;

– забезпечити захист та реалізацію прав і законних інтересів учасників процесу;

– сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої інстанції.

Основні риси апеляційного провадження: свобода оскарження вироку й інших судових рішень учасниками судового розгляду; поєднання перевірки законності з перевіркою обґрунтованості судових рішень; ревізійне начало апеляційного провадження; всебічність перевірки судових рішень в межах апеляційної скарги; широкі повноваження суду апеляційної інстанції; обов’язковість рішень та вказівок апеляційної інстанції для суду першої інстанції.

19.2. ПРЕДМЕТ ТА СУБ’ЄКТИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Відповідно до ст. 392 КПК України в апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили.

Апеляційному оскарженню підлягають:

1) обвинувальні та виправдувальні вироки (з урахуванням особливостей щодо вироків, винесених за особливою процедурою, перелік яких визначено у ст. 394 КПК України);

2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;

3) інші ухвали суду першої інстанції у випадках, передбачених КПК України;

4) ухвали слідчого судді.

Апеляційну скаргу мають право подати (суб'єкти апеляційного оскарження):

1) обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник − в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

2) обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник чи захисник − в частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, − в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник − у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник − у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник − у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, − у частині, що стосується інтересів юридичної особи;

11) фізична або юридична особа – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа – у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію;

12) інші особи у випадках, передбачених КПК України (ст. 393 КПК України).

19.3. ПОРЯДОК І СТРОКИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Апеляційна скарга подається:

– на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, – через суд, який ухвалив судове рішення;

– на ухвали слідчого судді – безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Строки апеляційного оскарження:

– на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – **протягом 30 днів** з дня їх проголошення;

– на інші ухвали суду першої інстанції – **протягом 7 днів** з дня її оголошення;

– на ухвалу слідчого судді – **протягом 5 днів** з дня її оголошення.

Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому ст. 382 КПК України, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення.

Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов’язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження (ст. 395 КПК України).

19.4. СУД АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Суд апеляційної інстанції – відповідний апеляційний суд, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судове рішення, а також Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду - стосовно судових рішень Вищого антикорупційного суду, ухвалених як судом першої інстанції, а також стосовно судових рішень інших судів першої інстанції, ухвалених до початку роботи Вищого антикорупційного суду в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених цим Кодексом до підсудності Вищого антикорупційного суду (п. 20 ст. 3 КПК України).

Апеляційний суд:

1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;

2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, Верховний Суд;

3) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом (ст. 27 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

Отримавши апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом 3 днів перевіряє її на відповідність вимогам ст. 396 КПК України і за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження (ст. 398 КПК України).

Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених гл. 31 КПК України.

Суд апеляційної інстанції має право ухвалити судове рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності, а суд апеляційної інстанції не дійшов висновку про необхідність провести апеляційний розгляд (ст. 406 КПК України).

19.5. МЕЖІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції **в межах апеляційної скарги**.

Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

За клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується.

Суд апеляційної інстанції не має права розглядати обвинувачення, що не було висунуте в суді першої інстанції (ст. 403 КПК України).

19.6. РЕЗУЛЬТАТИ АПЕЛЯЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити вирок або ухвалу без змін;

2) змінити вирок або ухвалу;

3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;

4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу;

5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження;

6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок суду на підставі угоди суд апеляційної інстанції, крім рішень, передбачених вищевказаними пунктами 1–5, має право скасувати вирок і направити кримінальне провадження:

– до суду першої інстанції для проведення судового провадження у загальному порядку, якщо угода була укладена під час судового провадження;

– до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була укладена під час досудового розслідування.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити ухвалу без змін;

2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу (ст. 407 КПК України).

Суд апеляційної інстанції змінює вирок у разі:

1) пом’якшення призначеного покарання, якщо визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого;

2) зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення і застосування статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність про менш тяжке кримінальне правопорушення;

3) зменшення сум, які підлягають стягненню, або збільшення цих сум, якщо таке збільшення не впливає на обсяг обвинувачення і правову кваліфікацію кримінального правопорушення;

4) в інших випадках, якщо зміна вироку не погіршує становища обвинуваченого (ч. 1 ст. 408 КПК України).

19.7. ПІДСТАВИ ДЛЯ СКАСУВАННЯ АБО ЗМІНИ СУДОВОГО РІШЕННЯ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Підставами для скасування або зміни судового рішення є:

– неповнота судового розгляду (ст. 410 КПК України);

– невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (ст. 411 КПК України);

– істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК України);

– неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК України);

– невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого (ст. 414 КПК України).

Суд апеляційної інстанції не вправі:

– скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого;

– скасувати ухвалу про незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру лише з мотивів істотного порушення прав особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування таких заходів (ст. 409 КПК України).

20. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

20.1. СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ І ЗАВДАННЯ СТАДІЇ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Виконання судових рішень – це стадія кримінального провадження, в якій суд, що постановив рішення, вирішує усі питання, що виникають у зв'язку зі зверненням цього рішення до виконання, його фактичним виконанням, а у деяких випадках і після його виконання.

Основний зміст стадії виконання судових рішень:

– визначає питання, пов'язані з процесуальною діяльністю суду, який звертає судове рішення до виконання;

– безпосередньо виконує деякі свої рішення, зокрема, виправдувальний вирок;

– вирішує процесуальні питання, пов'язані з виконанням вироку (умовно-достроковим звільненням від відбування покарання, звільнення від покарання за хворобою та ін.);

– забезпечує контроль за зверненням вироку до виконання.

Завданням цієї стадії кримінального процесу є організація процесуальної діяльності, спрямованої на:

– звернення судових рішень до виконання;

– забезпечення у встановлених законом випадках повної або часткової безпосередньої реалізації судового рішення (наприклад, випадки негайного звільнення виправданого з-під варти);

– вирішення встановлених законом питань, які виникають у ході фактичного виконання судового рішення;

– здійснення контролю за виконанням судового рішення.

20.2. НАБРАННЯ СУДОВИМ РІШЕННЯМ ЗАКОННОЇ СИЛИ

Вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК України, набирає законної сили:

– після закінчення строку подання апеляційної скарги встановленого ст.395 КПК України, якщо таку скаргу не було подано;

– після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції – у разі подання апеляційної скарги, якщо судове рішення не скасовано (частини 1, 2 ст. 532 КПК України).

Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Ухвали слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення.

Вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України (ст. 533 КПК України).

20.3. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні.

Судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, підлягає безумовному виконанню.

Виправдувальний вирок або судове рішення, що звільняє обвинуваченого з-під варти, виконуються в цій частині негайно після їх проголошення в залі судового засідання.

У разі поновлення судом апеляційної інстанції строку апеляційного оскарження одночасно вирішується питання про зупинення виконання вироку або ухвали. Виконання вироку або ухвали може бути зупинене також в інших випадках передбачених КПК України (наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 466 КПК України, суд своєю ухвалою має право зупинити виконання судового рішення, яке переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, до закінчення перегляду).

Процесуальні питання, пов’язані з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноособово, якщо інше не передбачено КПК України (ст. 534 КПК України).

20.4. ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ

Судове рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено цим Кодексом, звертається до виконання *не пізніш як через три дні* з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції.

Суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов’язок виконати судове рішення.

Підставою для виконання суб’єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб − підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб’єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб − підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб − підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

У разі якщо судове рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому законом про виконавче провадження.

Органи, особи, які виконують судове рішення, повідомляють суд, який постановив судове рішення, про його виконання.

До набрання обвинувальним вироком законної сили обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не може бути переведений у місце позбавлення волі в іншу місцевість (ст. 535 КПК України).

20.5. ПИТАННЯ, ЯКІ ВИРІШУЮТЬСЯ СУДОМ У СТАДІЇ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

На стадії виконання судових рішень виникає низка процесуальних питань, які вимагають судового вирішення. Їх умовно можна поділити на групи:

1. Питання, які вирішуються судом під час виконання вироків:

– про відстрочку виконання вироку;

– про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;

– про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким;

– про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

– про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років;

– про звільнення від покарання за хворобою;

– про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення;

– про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком;

– про звільнення від призначеного покарання з випробовуванням після закінчення іспитового строку;

– про заміну покарання відповідно до ч. 5 ст. 53, ч. 3 ст. 57, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62 КК України;

– про застосування покарання за наявності кількох вироків;

– про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді;

– про звільнення від покарання і пом’якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 ст. 74 КК України;

– про оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань;

– про застосування заходу стягнення до осіб, позбавлених волі, у виді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери);

– про зміну обов’язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням;

– інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку (ст. 537 КПК України).

2. Питання, які вирішуються судом після виконання вироку:

– про зняття судимості (ст. 538 КПК України).

21. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

21.1. СТАДІЯ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ

Касаційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд касаційної інстанції переглядає судові рішення суду першої та апеляційної інстанції у зв'язку з поданою на них касаційною скаргою.

Процесуальна форма касаційного провадження не повторює порядку розгляду провадження судом першої інстанції, має спрощений характер і дає суду можливість в стислий строк перевірити судові рішення суду першої та апеляційної інстанції та виправити допущені помилки.

Судом касаційної інстанції є Верховний Суд (п. 21 ст. 3 КПК України). До складу Верховного Суду входять судді у кількості не більше ста.

У складі Верховного Суду діють:

1) Велика Палата Верховного Суду;

2) Касаційний адміністративний суд;

3) Касаційний господарський суд;

4) Касаційний кримінальний суд;

5) Касаційний цивільний суд.

До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

Завдання, що стоять перед судом касаційної інстанції полягають у наступному:

– забезпечити законність і справедливість правосуддя;

– не допустити звернення до виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого вироку чи іншого судового рішення;

– виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення;

– забезпечити відновлення, захист і реалізацію прав та законних інтересів учасників процесу;

– забезпечити відшкодування завданої незаконними рішеннями шкоди;

– сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої та апеляційної інстанцій;

– аналізувати судову статистику, вивчати та узагальнювати судову практику;

– забезпечувати апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування.

21.2. ПРЕДМЕТ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ

У касаційному порядку можуть бути оскаржені такі судові рішення (ст. 424 КПК України)**:**

1) вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції (ч. 1 ст. 424 КПК України);

2) ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції – якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 424 КПК України);

3) вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судове рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок можуть бути оскаржені в касаційному порядку:

– засудженим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди засудженого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами 4-7 ст. 474 КПК України, у тому числі нероз’яснення засудженому наслідків укладення угоди;

– потерпілим, його представником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене

сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди потерпілого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами 6, 7 ст. 474 КПК України; нероз'яснення потерпілому наслідків укладення угоди;

– прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК України угода не може бути укладена (ч. 3 ст. 424 КПК України).

Оскарженню в касаційному порядку не підлягають:

– ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку;

– ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді (ч. 4 ст. 424 КПК України).

21.3. СУБ'ЄКТИ, ПОРЯДОК ТА СТРОКИ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Суб'єкти касаційного оскарження (особи, які мають право подати касаційну скаргу) (ч. 1 ст. 425 КПК України):

1) засуджений, його законний представник чи захисник − у частині, що стосується інтересів засудженого;

2) виправданий, його законний представник чи захисник − у частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного характеру, − в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник − у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник − у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник − у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, − у частині, що стосується інтересів юридичної особи.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції (ч. 1 ст. 426 КПК України).

Касаційна скарга на судові рішення може бути подана **протягом 3 місяців** з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, – в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення.

21.4. МЕЖІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОМ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і **не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.**

Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій **у межах касаційної скарги**. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Якщо задоволення скарги дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги, суд касаційної інстанції зобов’язаний прийняти таке рішення.

21.5. ПОРЯДОК КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ

Касаційний розгляд здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням особливостей, передбачених гл. 32 КПК України.

Після виконання дій, передбачених статтями 342-345 КПК України, і вирішення клопотань учасників судового провадження суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судових рішень, що оскаржуються, касаційної скарги та заперечень на неї.

Сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження висловлюють свої доводи. Першою висловлює доводи особа, яка подала касаційну скаргу. Якщо касаційні скарги подали обидві сторони кримінального провадження, першими висловлюють доводи учасники судового провадження зі сторони захисту. За ними висловлюють доводи інші учасники судового провадження. Суд має право обмежити тривалість висловлення доводів, встановивши для всіх учасників судового провадження однаковий проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

Неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню розгляду, якщо такі особи були належним чином повідомлені про дату, час і місце касаційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття. Якщо для участі в розгляді в судове засідання не прибули учасники кримінального провадження, участь яких згідно з вимогами КПК України або рішенням суду касаційної інстанції є обов’язковою, касаційний розгляд відкладається.

Суд касаційної інстанції має право ухвалити судове рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності.

Якщо проводилося письмове касаційне провадження, копія судового рішення суду касаційної інстанції надсилається учасникам судового провадження протягом трьох днів з дня після його підписання.

21.6. РЕЗУЛЬТАТИ РОЗГЛЯДУ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

1) залишити судове рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення;

2) скасувати судове рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції;

3) скасувати судове рішення і закрити кримінальне провадження;

4) змінити судове рішення (ст. 436 КПК України).

На відміну від апеляційної інстанції, суд касаційної інстанції не може постановити власний вирок.

Недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого полягає в тому, що:

– суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання;

– обвинувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник;

– виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання (ст. 437 КПК України).

21.7. СУДОВІ РІШЕННЯ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги по суті ухвалює судові рішення у формі **постанов.**

Процедурні питання, пов'язані з рухом кримінального провадження, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду

кримінального провадження, оголошення перерви, зупинення КПК України, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення **ухвал** в порядку, визначеному КПК України для постановлення ухвал суду першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених гл. 32 КПК України. Постанова або ухвала суду касаційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою/ухвалою) і підписується всім складом суду, який розглядав кримінальне провадження, якщо інше не передбачено КПК України.

22. ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

22.1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Провадження за нововиявленими або виключними обставинами – це стадія кримінального процесу, в якій судове рішення, що набрало законної сили, переглядається у зв'язку з нововиявленими обставинами, тобто такими обставинами, які не були відомі суду на час судового розгляду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути або виключними обставинами якими є встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом; встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення.

Значення стадії провадження за нововиявленими або виключними обставинами полягає в тому, що вона є додатковою гарантією законності та справедливості при здійсненні судочинства. Ця стадія є важливою у кримінальному процесі тому, що головним її завданням є охорона прав і законних інтересів громадян шляхом виправлення допущених помилок та наслідків злочинних порушень з боку учасників кримінального процесу та посадових осіб, що здійснювали кримінальне провадження.

22.2. ПІДСТАВИ ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами.

Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами – це фактичні дані про нові обставини, які вказують на незаконність та необґрунтованість вироку чи ухвали суду в частині вирішення головного питання кримінального провадження про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Нововиявленими обставинами визнаються (ч. 2 ст. 459 КПК України):

1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок;

2) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

3) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Виключними обставинами визнаються:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні даної справи судом;

3) встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення (ці обставини, повинні бути встановлені вироком суду, що набрав законної сили).

Обставини, що стосуються зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, у разі неможливості ухвалення вироку можуть бути підтверджені постановою або ухвалою про закриття кримінального провадження, ухвалою про застосування примусових заходів медичного характеру. Перегляд судових рішень за нововиявленими

обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається.

22.3. СУБ'ЄКТИ ТА СТРОКИ ЗВЕРНЕННЯ ПРО ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Учасники судового провадження мають право подати заяву про перегляд за нововиявленими або виключними обставинами судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили (ст. 460 КПК України).

Строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами:

– протягом **3 місяців** після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про нововиявлені обставини;

– лише протягом передбачених законом **строків давності притягнення до кримінальної відповідальності** – перегляд за нововиявленими обставинами виправдувального вироку;

– протягом **строку давності притягнення до кримінальної відповідальності** за більш тяжке кримінальне правопорушення – перегляд за наявності обставин, які підтверджують вчинення особою більш тяжкого кримінального правопорушення, ніж те, за яке вона була засуджена;

– **строками не обмежено** перегляд судового рішення за наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення (ст. 461 КПК України).

Строки звернення про перегляд судових рішень за виключними обставинами:

– щодо встановлення Конституційним Судом України неконституційності, конституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи – протягом тридцяти днів із дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України;

– у випадку встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом – особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, не пізніше тридцяти днів із дня, коли така особа дізналася або могла дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного;

– у випадку встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення – протягом тридцяти днів із дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили. У разі неможливості ухвалення вироку суду заяву може бути подано протягом тридцяти днів із дня встановлення відповідною ухвалою або постановою суду зазначених обставин.

22.4. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами розглядається судом протягом двох місяців з дня її надходження згідно з правилами, передбаченими КПК України для кримінального провадження в суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. Учасники судового провадження повідомляються про дату, час та місце розгляду заяви. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви і перегляду судового рішення. Суд своєю ухвалою має право зупинити виконання судового рішення, яке переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, до закінчення перегляду. Суд має право не досліджувати докази щодо обставин, що встановлені в судовому рішенні, яке переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, якщо вони не оспорюються.

22.5. СУДОВЕ РІШЕННЯ ЗА НАСЛІДКАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

За наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами суд має право:

– скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу;

– залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення.

При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судове рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції.

Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржене в порядку, передбаченому КПК України для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цьому кримінальному провадженні (ст. 467 КПК України).

23. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

23.1. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПРОЯВ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

У ст. 24 Конституції України задекларований принцип рівності громадян перед законом і судом, який передбачає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Для забезпечення цього принципу найбільш ефективним є створення єдиного стандартизованого порядку кримінального провадження, який має назву *уніфікація кримінальної процесуальної форми.*

Разом з тим, у зв'язку з існуванням особливих умов, таких як, наприклад, готовність сторін до компромісу, незначна суспільна небезпека кримінального правопорушення, особливий суб'єкт чи місце вчинення кримінального правопорушення, процесуальний закон допускає провадження, яке відрізняється від звичайного.

У тих випадках, коли провадження здійснюється не за загальною, а за особливою, передбаченою для конкретного випадку процедурою, йдеться про *особливі (диференційовані) форми провадження.*

Диференціація кримінальної процесуальної форми – це така будова кримінального провадження, при якій поряд із звичайним порядком мають місце процесуальні форми, які передбачають як спрощення процедури у нескладних провадженнях, так і її ускладнення – в тих провадженнях, які потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого або інших учасників кримінального провадження.

23.2. Види особливих порядків кримінального провадження

У розділі VI КПК України визначені такі **особливі (диференційовані) порядки кримінального провадження:**

– кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35 КПК України);

– кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК України);

– кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК України)

– кримінальне провадження щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК України)

– кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39 КПК України);

– кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40 КПК України);

– кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41 КПК України).

Окрім цього, *особлива (диференційована) форма кримінального провадження* визначена для:

– спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень (гл. 24-1 КПК України);

– досудового розслідування кримінальних проступків (гл. 25 КПК України);

– спрощеного провадження щодо кримінальних проступків (§ 1 гл. 30 КПК України);

– провадження в суді присяжних (§ 2 гл. 30 КПК України);

– досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції (розділ IX-1 КПК України).

Завдяки цим особливим порядкам створюються додаткові гарантії законності щодо дотримання прав людини під час розслідування кримінальних правопорушень та забезпечується можливість застосування спрощеного

провадження, коли кримінальне правопорушення не становить великої суспільної небезпеки.

24. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

24.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Угоди у кримінальному провадженні – це новела КПК України 2012 року. Закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві інституту угод є виконанням Україною вимог Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» (15.03.2001 р.), де визначено, що кожна країна-учасниця повинна намагатися сприяти медіації в кримінальних справах.

Окрім цього, запровадження угод у кримінальному провадженні сприяє реалізації принципу процесуальної економії та реалізації права потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

У кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод:

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (ст. 468 КПК України).

Угода про примирення – це угода між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), у якій узгоджуються умови відповідальності підозрюваного (обвинуваченого) у разі вчинення ним дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, чи дій, не пов’язаних з відшкодуванням шкоди, які необхідно вчинити на користь потерпілого.

Угода про визнання винуватості – це угода між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим), у якій узгоджуються умови відповідальності підозрюваного (обвинуваченого) при беззастережному визнанні ним своєї винуватості та залежно від його дій щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

24.2. УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ: ПОРЯДОК ІНІЦІЮВАННЯ, УМОВИ УКЛАДЕННЯ ТА ЗМІСТ

Угода про примирення може бути укладена *за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого.*

Домовленості стосовно угоди про примирення *можуть проводитися:*

– самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим;

– захисником і представником;

– або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (*крім слідчого, прокурора або судді*).

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим **може бути укладена у провадженні щодо:**

– кримінальних проступків;

– злочинів невеликої чи середньої тяжкості;

– у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Не допускається укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи (ч. 3 ст. 469 КПК України).

Угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника.

Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

В угоді про примирення зазначаються:

– сторони угоди;

– формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація;

– істотні для відповідного кримінального провадження обставини;

– розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування;

– перелік дій, не пов’язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов’язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення;

– узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням;

– наслідки укладення та затвердження угоди;

– наслідки невиконання угоди;

– дата її укладення;

– скріплюється підписами сторін (ст. 471 КПК України).

24.3. УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: ПОРЯДОК ІНІЦІЮВАННЯ, УМОВИ УКЛАДЕННЯ ТА ЗМІСТ

Угода про визнання винуватості може бути укладена *за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.*

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим **може бути укладена у провадженні щодо:**

– кримінальних проступків;

– нетяжких злочинів;

– тяжких злочинів;

– особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності НАБ України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності НАБ України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами;

– особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких *шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам.*

Не допускається укладення угоди про визнання винуватості:

– у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, *у яких беруть участь потерпілий або потерпілі (*крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди);

– у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи (ч. 4 ст. 469 КПК України).

Прокурор при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості *зобов'язаний враховувати такі обставини:*

– ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб;

– характер і тяжкість обвинувачення (підозри);

– наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень;

– наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ст. 470 КПК України).

В угоді про визнання винуватості зазначаються:

– сторони угоди;

– формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

– істотні для відповідного кримінального провадження обставини;

– беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення;

– обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце);

– умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення;

– узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням;

– умови застосування спеціальної конфіскації;

– наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України;

– наслідки невиконання угоди;

– дата її укладення;

– скріплюється підписами сторін (ст. 472 КПК України).

24.4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ ТА УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в *будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку* (ч. 5 ст. 469 КПК України).

Угода про примирення чи угода про визнання винуватості також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. У такому випадку угода укладається *за участю законних представників і захисників неповнолітніх*.

У разі недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості вироку (ч. 6 ст. 469 КПК України).

У разі якщо кримінальне провадження здійснюється *щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються* у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо

особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

У разі якщо в кримінальному провадженні беруть *участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення*, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими.

У разі якщо в кримінальному провадженні беруть *участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень*, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження. (ч. 8 ст. 469 КПК України).

24.5. ПОРЯДОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ

До моменту підписання сторонами відповідної угоди кримінальне провадження відбувається у загальному порядку.

Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, після виконання процесуальних дій, передбачених ст. 290 КПК України, складений слідчим та затверджений прокурором обвинувальний акт разом із підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду.

Прокурор має право *відкласти направлення до суду* обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до:

– отримання висновку експерта;

– завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди (ч. 1 ст. 474 КПК України).

Розгляд щодо угоди проводиться судом п*ід час підготовчого судового засідання* за обов’язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження.

Якщо угоди досягнуто під час судового провадження, суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і *переходить до розгляду угоди*.

Перед ухваленням рішення про затвердження угоди суд під час судового засідання *повинен з'ясувати* в обвинуваченого, чи цілком він розуміє:

– права, надані йому законом;

– наслідки укладення та затвердження угод;

– характер обвинувачення;

– вид покарання й інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди (частини 4, 5 ст. 474 КПК України).

Негативна відповідь на будь-яке із поставлених запитань зобов'язує суд дати відповідні роз'яснення.

Те ж саме стосується і потерпілого при з'ясуванні судом, чи цілком розуміє він наслідки затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України. Якщо після такого роз'яснення обвинувачений чи потерпілий заперечуватиме проти затвердження угоди, її не може бути затверджено.

Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами *є добровільним*, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. (ч. 6 ст. 474 КПК України).

Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:

1) умови угоди суперечать вимогам КПК України та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;

2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства;

3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;

4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися;

5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;

6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

У такому разі досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку (ч. 7 ст. 474 КПК України).

Повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні *не допускається.*

Якщо суд переконається, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання (ч. 1 ст. 475 КПК України).

В апеляційному порядку вирок суду першої інстанції на підставі угоди може бути оскаржено лише сторонами судового провадження *(виняток становить можливість оскарження прокурором вироку на підставі угоди про примирення)* та на підставах, визначених ст. 394 КПК України.

24.6. НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ УГОДИ

У разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право *звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку.*

Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подано *протягом встановлених законом строків давності* притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення. (ч. 1 ст. 476 КПК України).

Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, розглядається в судовому засіданні за участю сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для судового розгляду.

Суд своєю ухвалою *скасовує вирок,* яким затверджена угода, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що засуджений не виконав умови угоди.

Наслідком скасування вироку є *призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів провадження для завершення*

досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була ініційована на стадії досудового розслідування (ч. 3 ст. 476 КПК України).

25. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

25.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Відповідно до засади диспозитивності сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 26 КПК України). Це положення найбільш повно реалізується у кримінальному провадженні, що здійснюється у формі приватного обвинувачення.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення є винятком із засади публічності (ст. 25 КПК України), яка передбачає, що прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, перелік яких визначено у ч. 1 ст. 477 КПК України.

Складові характеристики сутності провадження у формі приватного обвинувачення:

– стосується кримінальних правопорушень, визначених у ст. 477 КПК України;

– розпочинається лише на підставі заяви потерпілого про вчинення кримінального правопорушення (ст. 478 КПК України);

– відмова потерпілого чи у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття

кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (ч. 4 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України).

25.2. ПОЧАТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Підставою для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення є заява потерпілого про вчинення щодо нього кримінального правопорушення, яка подається до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування. Така заява може бути подана *протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності* за вчинення певного кримінального правопорушення (ст. 478 КПК України).

Відповідно до правової позиції Верховного Суду (№ 750/7366/15-к від 16.10.2018 р.) для визнання кримінального провадження таким, що здійснюється у формі приватного обвинувачення, застереження у ст. 477 КПК України щодо обтяжуючих обставин стосується викладених у диспозиції статті Особливої частини КК України кваліфікуючих ознак конкретного правопорушення і не поширюється на передбачені ч. 1 ст. 67 КК України обставини, які обтяжують покарання.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається на основі загальних правил з врахуванням положень гл. 36 КПК України.

Кримінальне провадження може набути статусу приватного і у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді і висловлення потерпілим згоди на подальше підтримання обвинувачення в суді (частини 1-5 ст. 340 КПК України).

25.3. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЩО ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Після реєстрації в ЄРДР заяви про вчинене кримінальне правопорушення кримінальне провадження здійснюється за загальними правилами КПК України.

Зокрема, проводяться слідчі (розшукові) дії для встановлення обставин, які підлягають доказуванню, застосовуються запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження, складається обвинувальний акт, який направляється до суду.

Під час судового розгляду обов'язково повинен бути присутній прокурор, який підтримує державне обвинувачення, у присутності учасників судового провадження.

При вирішенні питання про початок кримінального провадження необхідно враховувати, що якщо заява потерпілого буде свідчити про вчинення кримінального правопорушення, яке не відноситься до приватного обвинувачення, то кримінальне провадження буде відбувається у загальному порядку, передбаченому КПК України.

Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення:

– у провадженнях у формі приватного обвинувачення обов'язок доказування обставин, що відносяться до предмету доказування, покладається на слідчого, прокурора (ст. 92 КПК України). На потерпілого обов'язок доказування цих обставин покладається у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді (ст. 340 КПК України);

– відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (ч. 4 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України). Така відмова може бути здійснена як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження (аб. 2 ч. 7 ст. 284 КПК України);

– під час досудового розслідування постанову про закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, якщо потерпілий відмовився від обвинувачення, приймає прокурор (ч. 4 ст. 284 КПК України);

– відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може відбуватися на підставі угоди про примирення або без неї (ст. 479 КПК України).

26. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

26.1. ОСОБИ, ЩОДО ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ОСОБЛИВИЙ ПОРЯДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно:

1) народного депутата України;

2) судді, судді Конституційного Суду України, а також присяжного на час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

3) кандидата у Президенти України;

4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

5) Голови, іншого члена Рахункової палати;

6) депутата місцевої ради;

7) адвоката;

8) Генерального прокурора, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

9) Директора та працівників НАБ України;

10) Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника.

Відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) у порядку, встановленому КПК України.

Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування.

26.2. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Письмове повідомлення про підозру здійснюється:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором, його заступником, керівником регіональної прокуратури в межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступнику - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

3) судді, судді Конституційного Суду України, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену Вищої ради правосуддя, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівникам Національного антикорупційного бюро України – Генеральним прокурором або його заступником;

4) судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);

5) Генеральному прокурору – заступником Генерального прокурора.

Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник регіональної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним частиною першою цієї статті, у порядку, передбаченому 1 і 2 ст. 278 КПК України.

26.3. ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЗАТРИМАННЯ І ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ЩОДО СУДДІ

Затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється *за згодою Вищої ради правосуддя.*

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, *за винятком* затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, *за винятком:*

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду клопотання учасників кримінального

провадження розглядає слідчий суддя, визначений п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, в порядку, визначеному КПК України.

26.4. ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЗАТРИМАННЯ, ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ, ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СТОСОВНО НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України, вносяться до ЄРДР Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) у порядку, встановленому КПК України.

Клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, обшук, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також про застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, розгляд яких віднесено до повноважень слідчого судді, *мають бути погоджені Генеральним прокурором* (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора).

Розгляд таких клопотань, крім застосування негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Такі клопотання розглядаються *за обов'язкової участі народного депутата України.* Слідчий суддя зобов'язаний завчасно повідомити народного депутата України про розгляд зазначеного клопотання, крім клопотання про застосування негласних слідчих (розшукових) дій або обшуку.

Якщо народний депутат України без поважної причини не прибув на судове засідання або не повідомив про причини своєї відсутності, таке клопотання може розглядатися без участі народного депутата України.

Без дозволу слідчого судді, винесеного на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), дозволяється затримання народного депутата України *лише у разі,* якщо останнього застали під час вчинення або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, пов'язаного із застосуванням насильства, або такого, що спричинив загибель людини.

Орган або посадові особи, які затримали народного депутата України, повідомили йому про підозру або застосували до нього запобіжний захід, або здійснили інші слідчі дії (крім обшуку та негласних слідчих (розшукових) дій), *зобов'язані негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій,* повідомити про це Голову Верховної Ради України.

У разі вчинення дій, зазначених в абзаці шостому ч. 2 ст. 482^2 КПК України, стосовно Голови Верховної Ради України орган або посадові особи *зобов'язані негайно, але не пізніше 24 години з моменту вчинення таких дій,* повідомити про це Першого заступника Голови Верховної Ради України.

Ухвали за результатами розгляду таких клопотань можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у випадках, передбачених КП України.

26.5. ІНФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ЧИ СЛУЖБОВИХ ОСІБ

Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку повідомляються:

1) щодо адвокатів – відповідні органи адвокатського самоврядування;

2) щодо інших категорій осіб, передбачених ст. 480 КПК України, – органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

27. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

27.1. СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до КПК України:

– *малолітня особа* – дитина до досягнення нею *чотирнадцяти* років;

– *неповнолітня особа* – малолітня особа, а також дитина у віці від *чотирнадцяти до вісімнадцяти років* (пункти 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Календарного віку особа *досягає у день свого народження* у 00 годин 01 хвилину поточної доби.

За загальним правилом кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося *шістнадцять років* (ч. 1 ст. 22 КК України).

Неповнолітні у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише за вчинення злочинів, перелік яких визначений у ч. 2 ст. 22 КК України. Якщо особа не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, але досягла 11 річного віку і вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, до неї можуть застосовуватися примусові заходи виховного характеру (далі за текстом. – ПЗВХ), передбачені ч. 2 ст. 105 КК України.

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України з урахуванням особливостей, передбачених гл. 38 КПК України.

Особливий правовий режим щодо неповнолітніх є загальновизнаним і визначений у:

– ч. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), де вказано, що стосовно неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню;

– Мінімальних стандартних правилах Організації Об’єднаннях Націй щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила» 1985 р.),

де вказано, що кримінальні провадження щодо неповнолітніх мають здійснюватися швидко і без будь-яких затримок; особи, які ведуть ці провадження, повинні мати відповідну кваліфікацію; необхідно поважати право неповнолітнього на конфіденційність, щоб уникнути заподіяння шкоди через непотрібну гласність; передбачена можливість закриття провадження за нереабілітуючими підставами для того, щоб обмежити негативні наслідки судового розгляду і вироку; при виборі запобіжних заходів слід виходити з принципу мінімальної достатності; передбачено створення спеціалізованих судів у справах неповнолітніх;

– Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Конвенції про права дитини (1989 р.), Правилах Організації Об'єднаних Націй, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.), Європейській конвенції про здійснення прав дітей (1996 р.), у Керівних принципах Організації Об'єднаннях Націй з попередження злочинності серед неповнолітніх (1990 р).

27.2. ВИДИ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

У КПК України передбачені такі *види кримінальних проваджень щодо неповнолітніх залежно від їх віку:*

1) якщо особа на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягла 11 років, кримінальне провадження у разі його початку підлягає закриттю (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України);

2) щодо неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вирішується питання про застосування ПЗВХ. Досудове розслідування та судове провадження відбувається відповідно до положень § 2 гл. 38 КПК України (статті 498–502) з урахуванням загальних правил кримінального провадження щодо неповнолітніх, зазначених в § 1 гл. 38 КПК України;

3) щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, але не досягли 18 річного віку, кримінальне провадження здійснюється за загальними правилами КПК України з урахуванням норм § 1 гл. 38 КПК України (статті 484–497).

27.3. ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОНОЛІТНІХ

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України. з урахуванням *особливостей, передбачених гл. 38 КПК України*:

1) провадження здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484, ч. 1 ст. 499 КПК України);

2) якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування з додержанням вимог ст. 217 КПК України (ст. 494 КПК України);

3) визначено додатковий предмет доказування.

Крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, підлягають встановленню також обставини, визначені в ст. 485 КПК України.

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо застосування до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, ПЗВХ з'ясовуються обставини вчинення суспільно небезпечного діяння та особа неповнолітнього (ч. 2 ст. 499 КПК України);

4) кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється *за участю:*

– захисника – обов'язкова його участь (пункти 1, 2 ч. 2 ст. 52, ч. 3 ст. 499 КПК України);

– батьків або інших законних представників (ст. 488 КПК України);

– при допиті – педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ст. 226, ч. 1 ст. 491 КПК України);

– у судовому розгляді – представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК України);

5) особливий порядок повідомлення чи виклику неповнолітніх – через його батьків або інших законних представників (ст. 489 КПК України);

6) може застосовуватися спеціальний запобіжний захід – передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України);

7) до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, – може застосовуватися спеціальний вид заходів забезпечення кримінального провадження – поміщення у приймальник-розподільник для дітей на строк до 30 днів (ч. 4 ст. 499 КПК України);

8) досудове розслідування може закінчуватися направленням до суду клопотання про застосування до неповнолітнього ПЗВХ (ст. 497, ч. 5 ст. 499 КПК України);

9) розгляд кримінального провадження щодо неповнолітньої особи здійснюються суддею, уповноваженою згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх.

Вказані особливості мають значення додаткових гарантій, що забезпечують захист прав і законних інтересів неповнолітньої особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

27.4. ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначені в ч. 1 ст. 91 КПК України.

Окрім цього, у ст. 485 КПК України закріплено додатковий предмет доказування, який необхідно встановити під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, а саме:

1) *повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього*:

– його вік (число, місяць, рік народження);

– стан здоров’я та рівень розвитку;

– інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру;

– за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними.

У разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається *комплексна психолого-психіатрична експертиза*.

Для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно враховувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру, може бути призначена *психологічна експертиза* (ст. 486 КПК України);

2) *ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння*;

3) *умови життя та виховання неповнолітнього*.

З'ясуванню підлягають:

– склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

– обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього;

– зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою (ст. 487 КПК України);

4) *наявність дорослих підбурювачів* та інших співучасників кримінального правопорушення.

Обставини, передбачені ст. 485 КПК України, з'ясовуються й за умови, що на час провадження досудового розслідування чи судового провадження неповнолітній досяг вісімнадцяти років.

27.5. УЧАСТЬ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО ЧИ ОБВИНУВАЧЕНОГО

Батьки або інші законні представники неповнолітнього беруть участь у кримінальному провадженні за участю неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ч. 1 ст. 488 КПК України).

Як законні представники неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого допускаються:

– батьки (усиновлювачі);

– опікуни чи піклувальники особи;

– інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї;

– представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній (частини 1, 2 ст. 44 КПК України).

Перелік осіб, які можуть бути віднесені до близьких родичів та членів сім'ї, визначений у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Про залучення законного представника слідчий, прокурор *виносить постанову, а слідчий суддя, суд – постановляє ухвалу,* копія якої вручається законному представнику. Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику (частини 3, 5 ст. 44 КПК України).

У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим або обмежується його участь у виконанні окремих процесуальних чи судових дій (ч. 3 ст. 488 КПК України). Це може бути у разі, якщо законний представник вчиняє проти неповнолітнього протиправні дії; є

співучасником вчинення кримінального правопорушення; дії законного представника стали причиною або сприяли вчиненню неповнолітнім кримінального правопорушення тощо.

27.6. ПОРЯДОК ВИКЛИКУ ТА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО ЧИ ОБВИНУВАЧЕНОГО

Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений повідомляється або викликається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом *через його батьків або інших законних представників,* яким вручається повістка про виклик (ч. 4 ст. 135, ст. 489 КПК України).

Інший порядок допускається лише в разі, якщо це зумовлюється обставинами, встановленими під час кримінального провадження (ст. 489 КПК України).

Такими обставинами, наприклад, може бути встановлення даних про те, що батьки не забезпечать з'явлення неповнолітнього за викликом, через намагання зашкодити встановленню обставин кримінального правопорушення, у разі відсутності у неповнолітнього батьків.

Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

Допит неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого провадиться за загальними правилами, передбаченими статтями 223, 224, 351 КПК України, з урахуванням особливостей, зазначених у статтях 226, 227, 490, 491 КПК України.

Допит неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого проводиться *у присутності:*

– захисника;

– законного представника;

– педагога або психолога;

– за необхідності – лікаря.

Участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря допомагає встановити психологічний контакт з неповнолітнім,

сформулювати питання, отримати рекомендації з приводу подальшого проведення процесуальної дії, зберегти та підтримати емоційну рівновагу особи.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися *без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день.*

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право заперечувати проти запитань та ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу (статті 490–491 КПК України).

27.7. ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

За наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 177 КПК України, до неповнолітнього з урахуванням його *вікових та психологічних особливостей*, роду занять може бути застосовано *один із запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України* (ч. 1 ст. 492 КПК України).

Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у *вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину*, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України.

У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана *негайно повідомити про це* його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування (ч. 2 ст. 213 КПК України).

До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених як запобіжний захід може застосовуватися *передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання під нагляд адміністрації цієї установи.* Цей запобіжний захід полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи *письмового зобов'язання забезпечити:*

– прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;

– а також його належну поведінку.

Передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши.

При відібранні зобов'язання про взяття під нагляд батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи *попереджаються:*

– про характер підозри чи обвинувачення неповнолітнього;

– про їхню відповідальність у разі порушення взятого на себе зобов'язання.

При порушенні цього зобов'язання на батьків, опікунів і піклувальників накладається *грошове стягнення* від 2 до 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи *розглядається:*

– за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу;

– за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу (статті 492, 493 КПК України).

27.8. ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Судовий розгляд щодо неповнолітнього відбувається за загальними правилами гл. 28 КПК України з урахуванням особливостей, передбачених положеннями § 1 гл. 38 КПК України, зокрема:

– кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено *невідкладно і розглянуто в суді першочергово* (ч. 4 ст. 28 КПК України;

– розгляд кримінального провадження щодо неповнолітньої особи здійснюються *суддею, уповноваженою на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.* Такі судді (суддя) обираються з числа суддів відповідного

суду зборами суддів цього суду *на строк не більше 3 років* і можуть бути переобрані повторно. Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю зі стажем роботи суддею *не менше 10 років,* досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями (частини 3-7 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Встановлений порядок розповсюджується і на розгляд кримінального провадження в апеляційному чи касаційному порядку. У разі якщо кримінальне провадження має здійснюватися судом колегіально, головуючим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважена на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ч. 14 ст. 31 КПК України);

– до суду *викликаються законні представники неповнолітнього* обвинуваченого, але їх неявка не зупиняє судового провадження. Вони перебувають у залі судового засідання протягом усього судового провадження, а в разі необхідності можуть бути допитані як свідки (ч. 2 ст. 488 КПК України);

– про час і місце судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого суд *повідомляє відповідну службу у справах дітей та уповноважений підрозділ органів Національної поліції.* Суд має право також викликати в судове засідання представників цих установ. Представники цих установ мають право заявляти клопотання, ставити запитання неповнолітньому обвинуваченому, його законному представнику, потерпілому, свідкам, експерту і спеціалісту, висловлювати думку з приводу найбільш доцільних заходів щодо обвинуваченого з метою його перевиховання (ст. 496 КПК України);

– враховуючи особливості психіки неповнолітнього, суд, вислухавши думку прокурора, захисника і законного представника неповнолітнього обвинуваченого, має право своєю ухвалою *видалити його із залу судового засідання на час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на нього.* Після повернення неповнолітнього обвинуваченого головуючий знайомить його з результатами дослідження обставин, проведеного за його відсутності, і надає йому можливість поставити запитання особам, які були допитані за його відсутності (ст. 495 КПК України).

27.9. ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

До неповнолітніх ПЗВХ можуть застосовуватися *у таких випадках:*

1) якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про *можливість виправлення без застосування кримінального покарання* неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше:

– кримінального проступку;

– злочину невеликої тяжкості;

– необережного злочину середньої тяжкості.

У такому разі прокурор складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого ПЗВХ і надсилає його до суду за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують (ст. 497 КПК України).

2) до особи, яка після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, *вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність*.

У такому разі кримінальне провадження здійснюється відповідно до вимог статей 498–502 КПК України.

Згідно з положеннями ст. 105 КК України ПЗВХ є:

– застереження;

– обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

– передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;

– покладення на неповнолітнього, який досяг 15 річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов’язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

– направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 роки.

27.10. ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗВХ поряд із загальними правилами, передбаченими КПК України, застосовуються положення, визначені § 1, 2 гл. 38 КПК України.

Особливості досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗВХ:

– здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх;

– проводяться необхідні процесуальні дії для з'ясування *обставин вчинення суспільно небезпечного діяння та особи неповнолітнього*;

– участь *захисника* є обов'язковою – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України);

– може застосовуватися *поміщення у приймальник-розподільник для дітей на строк до 30 днів* – до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років. Строк тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей *може бути продовжено ще на строк до 30 днів*. Питання скасування чи продовження строку тримання особи у приймальнику-розподільнику для дітей вирішується в порядку, передбаченому для скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою відповідно (ч. 4 ст. 499 КПК України);

– за відсутності підстав для закриття кримінального провадження прокурор затверджує складене слідчим або самостійно *складає клопотання про*

застосування до неповнолітнього ПЗВХ і надсилає його до суду (ст. 499 КПК України).

Судовий розгляд щодо неповнолітнього відбувається за загальними правилами гл. 28 КПК України з урахуванням особливостей, передбачених положеннями § 1, 2 гл. 38 КПК України. Зокрема, *судовий розгляд щодо вирішення питання про застосування ПЗВХ здійснюється в судовому засіданні за участю* прокурора, законного представника, захисника та представників служби у справах дітей і уповноваженого підрозділу органів Національної поліції, якщо вони з'явилися або були викликані в судове засідання (ч. 1 ст. 500 КПК України).

Судовий розгляд завершується постановленням ухвали:

– про застосування ПЗВХ;

– про відмову в їх застосуванні (ст. 501 КПК України).

28. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

28.1. ПОНЯТТЯ ТА МЕТА ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ. ОСОБИ, ДО ЯКИХ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИМУСВІ ЗАХОДИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Відповідно до статті 92 КК України **примусовими заходами медичного характеру** (далі за текстом. – ПЗМХ) є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.

Стаття 93 КК України визначає, що ПЗМХ можуть бути застосовані судом до осіб:

1) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння;

2) які вчинили у стані обмеженої осудності злочини;

3) які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання.

28.2. ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Стаття 503 КПК України визначає, що кримінальне провадження щодо застосування ПЗМХ, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, *здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:*

1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Частина 2 ст. 503 КПК України передбачає, що якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального

провадження щодо застосування ПЗМХ, слідчий, *прокурор виносить постанову* про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України.

Кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому *не враховуються* попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру. ПЗМХ застосовуються лише до осіб, які є суспільно небезпечними (частини 3 та 4 ст. 503 КПК України).

28.3. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ ТА ЩОДО ОБМЕЖЕНО ОСУДНИХ ОСІБ. ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Відповідно до ст. 504 КПК України досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ здійснюється слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України, з урахуванням положень гл. 39 КПК України.

Досудове розслідування щодо осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності, здійснюється слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України. Суд, ухвалюючи вирок, може врахувати стан обмеженої осудності як підставу для застосування ПЗМХ.

Під час досудового розслідування згідно з ст. 505 КПК України *у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ встановлюються:*

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням.

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, в тому числі пов’язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення.

28.4. ПРАВА ОСОБИ, ЯКА БЕРЕ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Стаття 506 КПК України передбачає, що особа, стосовно якої передбачається застосування ПЗМХ або вирішувалося питання про їх застосування, користується *правами підозрюваного та обвинуваченого* в обсязі,

який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника.

Відповідно до статей 52, 507 КПК України у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ *участь захисника є обов'язковою.*

28.5. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ДО ОСОБИ, СТОСОВНО ЯКОЇ ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

До особи, стосовно якої передбачається застосування ПЗМХ або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом наступні *запобіжні заходи* (ст. 508 КПК України):

1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї із обов'язковим лікарським наглядом;

2) поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Передбачені ч. 1 ст. 508 КПК України запобіжні заходи застосовуються судом до особи *з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби.*

Застосування передбачених запобіжних заходів здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України.

28.6. ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Відповідно до ст. 509 КПК України слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Такими обставинами, зокрема, є:

1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання;

2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам’яті тощо).

Організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання психіатричної експертизи, контроль за своєчасним її проведенням та дотриманням експертами чинного законодавства про судову експертизу покладаються на керівника експертної установи.

Керівник експертної установи розглядає отримані матеріали та у разі, якщо вони оформлені з порушеннями, що виключають можливість організації проведення психіатричної експертизи, *в одноденний строк у письмовій формі* повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) психіатричну експертизу (залучив(ла) експерта), та повертає матеріали, надані для проведення психіатричної експертизи, для прийняття подальших процесуальних рішень.

У разі призначення комісійної психіатричної експертизи або доручення керівника установи про проведення психіатричної експертизи декільком експертам експерт, призначений провідним експертом, не має переваг перед іншими під час вирішення поставлених питань.

За потреби отримати додаткові матеріали експерт подає клопотання про надання йому додаткових матеріалів та повертає органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), матеріали, надані для проведення експертизи.

Проводячи амбулаторну та стаціонарну психіатричну експертизу, експерт за потреби залучає психолога.

Строк проведення амбулаторної психіатричної експертизи становить *до 30 робочих днів* з дати отримання всіх необхідних матеріалів. Залежно від ступеня складності експертизи і обсягу її об'єктів, поданих на дослідження, цей строк може бути продовжено з інформуванням органу (особи), який (яка)

призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта) та за клопотанням якого (якої) експерт був залучений.

Стаціонарна експертиза проводиться в експертній установі на підставі відповідного процесуального документа про призначення психіатричної експертизи. Стаціонарна психіатрична експертиза проводиться в експертній установі з окремим утриманням осіб, яких тримають і не тримають під вартою.

Строк проведення стаціонарної психіатричної експертизи становить *до двох місяців,* якщо коротший строк не встановлено ухвалою слідчого судді або суду.

Тримання осіб, узятих під варту, та розміщення осіб, які перебувають на стаціонарній психіатричній експертизі, здійснюються відповідно до Закону України «Про попереднє ув'язнення» з урахуванням їх психічного стану, ступеня суспільної небезпечності.

Упродовж 5 робочих днів після складання висновку експерта матеріали, які було надано для проведення психіатричної експертизи, повертають органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта) та за клопотанням якого (якої) експерт був залучений, разом з висновком експерта.

28.7. ОБ'ЄДНАННЯ І ВИДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ. ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Ст. 510 КПК України передбачає, що кримінальне провадження, яке здійснюється у загальному порядку, передбаченому КПК України, і кримінальне провадження щодо застосування ПЗМХ можуть бути об'єднані в одне або виділені в окремі кримінальні провадження за наявності підстав, передбачених КП України.

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ *закінчується* закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування ПЗМХ.

Про закриття кримінального провадження прокурор приймає *постанову,* яка може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК України. Постанова про закриття кримінального провадження *надсилається до місцевих органів охорони здоров'я.*

Прокурор затверджує складене слідчим або самостійно складає клопотання про застосування ПЗМХ і надсилає його суду в порядку, передбаченому КПК України (ст. 511 КПК України).

28.8. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЩОДО ОСОБИ, СТОСОВНО ЯКОЇ ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Судовий розгляд здійснюється *одноособово* суддею в судовому засіданні *за участю* прокурора, законного представника та захисника згідно із загальними правилами КПК України.

Участь особи, стосовно якої передбачається застосування ПЗМХ *не є обов'язковою і може мати місце,* якщо цьому не перешкоджає характер розладу психічної діяльності чи її психічного захворювання.

Судовий розгляд *завершується* постановленням ухвали про застосування ПЗМХ або про відмову в їх застосуванні.

У разі об'єднання в одне провадження кримінального провадження, яке здійснюється у загальному порядку, передбаченому КПК України, та кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ, вони розглядаються в судовому засіданні в одному кримінальному провадженні з додержанням вимог КПК України. Після закінчення судового розгляду суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку щодо обвинуваченого та ухвали щодо застосування ПЗМХ України (ст. 512 КПК України).

28.9. УХВАЛА СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Під час постановлення ухвали про застосування ПЗМХ суд з'ясовує такі питання:

1) чи мало місце суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення;

2) чи вчинено це суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення особою;

3) чи вчинила ця особа суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення у стані неосудності;

4) чи не захворіла ця особа після вчинення кримінального правопорушення на психічну хворобу, яка виключає застосування покарання;

5) чи слід застосовувати до цієї особи примусові заходи медичного характеру і якщо слід, то які.

Визнавши доведеним, що ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності або після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу, яка виключає можливість застосування покарання, суд *постановляє ухвалу про застосування ПЗМХ.*

Встановивши, що суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення не було вчинено або вчинено іншою особою, а також якщо не доведено, що ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення, *суд постановляє ухвалу про відмову в застосуванні ПЗМХ та закриває кримінальне провадження.*

Якщо буде встановлено, що суспільно небезпечне діяння особа вчинила у стані неосудності, а на момент судового розгляду видужала або внаслідок змін у стані її здоров’я відпала потреба в застосуванні ПЗМХ, *суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження щодо ПЗМХ.*

Кримінальне провадження щодо застосування ПЗМХ може бути закрито судом, якщо неосудність особи на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не була встановлена, а так само в разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу. У такому разі після закриття судом кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ *прокурор повинен розпочати кримінальне провадження в загальному порядку.*

28.10. ВИДИ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Відповідно до ст. 94 КК України, залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, **суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру:**

1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;

2) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із звичайним наглядом;

3) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги з посиленим наглядом;

4) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із суворим наглядом.

Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку може бути застосоване судом стосовно особи, яка страждає на психічні розлади і вчинила суспільно небезпечне діяння, якщо особа за станом свого психічного здоров'я не потребує госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги.

Госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із звичайним наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння потребує тримання у закладі з надання психіатричної допомоги і лікування у примусовому порядку.

Госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги з посиленим наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб, і за своїм психічним станом не становить загрози для суспільства, але потребує тримання у закладі з надання психіатричної допомоги та лікування в умовах посиленого нагляду.

Госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із суворим наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя інших осіб, а також щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером

вчиненого суспільно небезпечного діяння становить особливу небезпеку для суспільства і потребує тримання у закладі з надання психіатричної допомоги та лікування в умовах суворого нагляду.

Якщо не буде визнано за необхідне застосування до психічно хворого ПЗМХ, а також у разі припинення застосування таких заходів, суд може передати його на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.

28.11. ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНА АБО ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Відповідно до ст. 514 КПК України продовження, зміна або припинення застосування ПЗМХ здійснюється на підставі ухвали суду, в межах територіальної юрисдикції якого застосовується цей захід чи відбувається лікування.

Зміна або припинення застосування ПЗМХ здійснюється, якщо особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності, видужала або якщо внаслідок змін у стані її здоров’я відпала потреба в раніше застосовуваних заходах медичного характеру.

Розгляд питання про продовження, зміну чи припинення застосування судом ПЗМХ здійснюється *за письмовою заявою представника закладу з надання психіатричної допомоги* (лікаря-психіатра), де тримається дана особа. *До заяви додається* висновок комісії лікарів-психіатрів, що обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів.

Розгляд питання про зміну чи припинення застосування судом ПЗМХ може також здійснюватися за письмовою заявою особи, до якої застосовуються ПЗМХ, або її захисника чи законного представника у разі, якщо така особа за своїм станом здоров’я не може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) чи керувати ними, в тому числі не може усвідомлено подати до суду відповідну заяву. *До заяви додається* висновок комісії лікарів-психіатрів закладу, в якому особі надається психіатрична допомога, або, у разі наявності, висновок обраного особою незалежного лікаря-психіатра.

Відповідно до ч. 2 ст. 95 КК України особи, до яких застосовані ПЗМХ, підлягають огляду комісією лікарів-психіатрів *не рідше одного разу на 6 місяців* для вирішення питання про наявність підстав для звернення до суду із заявою про припинення або про зміну застосування такого заходу.

У разі відсутності підстав для припинення або зміни застосування ПЗМХ представник закладу з надання психіатричної допомоги (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, направляє до суду *заяву, до якої додається* висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження застосування ПЗМХ.

У разі необхідності продовження застосування ПЗМХ *понад 6 місяців* представник закладу з надання психіатричної допомоги (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, повинен направити до суду за місцем знаходження закладу з надання психіатричної допомоги заяву про продовження застосування примусового заходу. *До заяви додається* висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження надання особі такої психіатричної допомоги. В подальшому продовження застосовування ПЗМХ проводиться кожного разу *на строк, який не може перевищувати 6 місяців.*

Особи, до яких застосовуються ПЗМХ, мають право звертатися до суду із заявою про зміну або припинення застосування примусових заходів медичного характеру *не частіше одного разу на 6 місяців* та незалежно від того, чи розглядалося судом це питання в зазначений період.

Особа, до якої застосовуються ПЗМХ, має право звернутися до обраного нею незалежного лікаря-психіатра з метою отримання висновку про стан свого психічного здоров’я. У висновку незалежного лікаря-психіатра мають бути зазначені підстави для зміни або припинення застосування ПЗМХ. У разі відсутності таких підстав у висновку обґрунтовується необхідність продовження застосування примусових заходів медичного характеру.

Відповідно до ч. 4 ст. 514 КПК України питання про продовження застосування ПЗМХ, призначених судовим рішенням суду іноземної держави стосовно особи, переданої в Україну в порядку, передбаченому статтями 605-

611 КПК України та міжнародними договорами України, вирішується за результатами судового розгляду.

ПЗМХ, не пов'язані з позбавленням волі, застосовуються в закладі з надання психіатричної допомоги у межах адміністративно-територіальної одиниці за місцем проживання особи за бажанням такої особи. Розміщення хворих, до яких за рішенням суду застосовуються ПЗМХ, у відділеннях і палатах закладів з надання психіатричної допомоги відповідного типу здійснюється з урахуванням їх статі, віку та психічного стану в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

28.12. ВІДНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ СУДУ

У разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу або в неї настав тимчасовий розлад психічної діяльності чи інший хворобливий стан психіки, які позбавляли її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, *суд на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів своєю ухвалою припиняє застосування ПЗМХ* (ч. 1 ст. 515 КПК України).

У разі припинення застосування ПЗМХ через змінення психічного стану особи на краще, суд може передати її на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом (ч. 3 ст. 95 КК України).

Постановлення ухвали суду про припинення застосування примусових заходів медичного характеру *є підставою* для проведення досудового розслідування чи судового провадження (ч. 2 ст. 515 КПК України).

У разі припинення застосування ПЗМХ через видужання особи, які вчинили злочини у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, підлягають покаранню на загальних засадах, а особи, які захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання, *можуть підлягати подальшому відбуванню покарання* (ч. 4 ст. 95 КК України).

У разі засудження цієї особи до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи позбавлення волі час її перебування в медичній установі *зараховується у строк відбування покарання* (ч. 3 ст. 515 КПК України).

Якщо на час розгляду питання про відновлення кримінального провадження закінчився строк давності притягнення до кримінальної відповідальності або прийнято закон, який усуває кримінальну відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, кримінальне провадження підлягає закриттю, *якщо особа*, щодо якої розглядається питання, *не заперечує проти цього* (ч. 4 ст. 515 КПК України).

Згідно ст. 516 КПК України, ухвала суду про застосування чи відмову в застосуванні ПЗМХ, продовження, зміну, припинення застосування зазначених заходів або відмова у цьому може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК України. На ухвалу суду про закриття кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ у такому разі можуть бути внесені заперечення, які викладаються в апеляційній скарзі, що подається за наслідками судового розгляду в загальному порядку, передбаченому КПК України.

29. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

29.1. ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності.

Процесуальні рішення *не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю.*

До участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв. Підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю» державною таємницею і підлягають охороні державою.

Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених КПК України, виходячи з обставин,

встановлених під час кримінального провадження. Рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом.

Потерпілому та його представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику забороняється робити виписки та копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Захисникам та законним представникам підозрюваного чи обвинуваченого *забороняється* робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Підозрюваний, обвинувачений, його захисник та законний представник з метою підготовки та здійснення захисту можуть робити виписки з матеріалів, що містять державну таємницю. Такі виписки опечатуються особою, якою були зроблені, у вигляді, що унеможливлює ознайомлення з їх змістом. Виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності в органі досудового розслідування або суді та надаються особі, яка їх склала, на її вимогу: *під час досудового розслідування – у приміщенні органу досудового розслідування, під час судового провадження – у приміщенні суду.* Ознайомлення із змістом виписок будь-кого, крім особи, яка їх зробила, не допускається.

Матеріальні носії секретної інформації, які не долучені до матеріалів досудового розслідування, передаються в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування.

Здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці.

29.2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ЯКЕ МІСТИТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

Проведення експертизи щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та

охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовка висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації здійснюється посадовою особою, на яку покладено виконання функцій державного експерта з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці. У такому разі на зазначену особу поширюються обов'язки і права, які КПК України передбачено для експертів.

Якщо під час проведення експертизи використовуються методики, технології чи інформація, що містять охоронювану державою таємницю, в описовій частині висновку експертизи ці відомості не зазначаються.

Державний експерт з питань таємниць здійснює віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування.

Виконання функцій державного експерта з питань таємниць на конкретних посадових осіб покладається:

– у Верховній Раді України – Головою Верховної Ради України;

– в інших державних органах, Національній академії наук України, на підприємствах, в установах і організаціях – Президентом України за поданням Служби безпеки України на підставі пропозицій керівників відповідних державних органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій.

30. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ, КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ, НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО З РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ

30.1. СЛУЖБОВІ ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНІ НА ВЧИНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ, КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ, НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ПІД ПРАПОРОМ АБО РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ

Відповідно до ч. 1 ст. 519 КПК України **службовими особами, уповноваженими на вчинення процесуальних дій, є:**

1) *керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України* - у разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном;

Відповідно до ч. 8 ст. 6 Закону України «Про дипломатичну службу», дипломатичні представництва та консульські установи України за кордоном є постійно діючими установами України, основним завданням яких є представництво України в державі перебування та підтримання офіційних міждержавних відносин, захист інтересів України, прав та інтересів її громадян і юридичних осіб за кордоном.

2) *капітан судна України* - у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітан судна України *зобов'язаний призначити іншу службову особу,* уповноважену на вчинення процесуальних дій, якщо він є потерпілим внаслідок вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Службові особи, які здійснювали процесуальні дії, *залучаються як свідки* до кримінального провадження після його продовження на території України. Вони зобов'язуються надавати пояснення слідчому, прокурору щодо проведених процесуальних дій.

30.2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ, КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ, НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО З РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ

Службові особи, передбачені частиною першою ст. 519 КПК України, *зобов'язані негайно* провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Службові особи, передбачені ч. 1 ст. 519 КПК України, уповноважені на:

1) *застосування заходів забезпечення кримінального провадження* у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи в порядку, передбаченому КПК України;

2) *проведення слідчих (розшукових) дій* у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи і особистого обшуку без ухвали суду, огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому КПК України.

Процесуальні дії під час кримінального провадження, що проводиться згідно з ст. 520 КПК України, докладно описуються у відповідних процесуальних документах, а також фіксуються за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли таке фіксування неможливе з технічних причин.

30.3. СТРОКИ ЗВЕРНЕННЯ ІЗ КЛОПОТАННЯМ ПРО АРЕШТ ТИМЧАСОВО ВИЛУЧЕНОГО МАЙНА І ЗАКОННОГО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

Клопотання прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подане *не пізніше наступного робочого дня* після доставлення на територію України особи, затриманої в дипломатичному представництві, консульській установі, на судні України, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ст. 521 КПК України).

Керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України (ст. 522 КПК України) має право затримати особу на необхідний строк, *але не більше ніж на сорок вісім годин,* і зобов'язаний надати затриманій особі доступ до отримання правової допомоги.

Капітан судна України має право затримати особу *на строк, необхідний для її доставлення на територію України.*

Кожен на судні, хто не є особою, якій законом надано право здійснювати затримання, і затримав відповідну особу, *зобов'язаний негайно* доставити її до капітана (уповноваженої особи) або негайно повідомити капітана (уповноважену особу) про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Капітан судна (уповноважена особа) своїм наказом повинен призначити одну або декілька службових осіб із числа членів екіпажу судна, відповідальних за тримання затриманого, та провести їх інструктаж, про що зробити відмітку у

відповідному журналі, який ведеться за формою, наведеною в додатку 2 Інструкції про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, затвердженої наказом Генерального прокурора України від 14.11.2012, № 112.

Капітан судна (уповноважена особа) зобов'язаний забезпечити доставляння затриманої особи до підрозділу органу державної влади на території України, уповноваженого на тримання затриманих осіб, і повідомлення про факт законного затримання слідчому органу досудового розслідування за місцем проведення досудового розслідування в Україні.

Відповідно до ст. 67 Кодексу торговельного мореплавства України капітан судна (уповноважена особа) у разі необхідності може направити затриману ним особу і зібрані матеріали в Україну на іншому судні під прапором або з розпізнавальним знаком України, зареєстрованому в Україні.

Службові особи, передбачені ч. 1 ст. 522 КПК України, *зобов'язані забезпечити* доставлення затриманої особи до підрозділу органу державної влади на території України, уповноваженого на тримання затриманих осіб, і повідомлення про факт законного затримання слідчому органу досудового розслідування за місцем проведення досудового розслідування в Україні.

30.4. МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ, КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ, СУДЕН УКРАЇНИ

Досудове розслідування кримінального правопорушення, вчиненого на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження центрального органу виконавчої влади у сфері закордонних справ України.

Досудове розслідування кримінального правопорушення, вчиненого на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки (ст. 523 КПК України).

У разі вчинення діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, під час перебування судна в порту у внутрішніх або територіальних водах України капітан судна зобов'язаний передати особу, яка підозрюється у вчиненні цього діяння, відповідним правоохоронним органам у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством України.

31. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

31.1. ХАРАКТЕРИСТИКА НАДАННЯ ТА ОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЧИ ІНШОГО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА БЕЗ ДОГОВОРУ

Міжнародна правова допомога – проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України).

За відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано *на засадах взаємності.*

Уповноважений (центральний) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги.

Враховуючи відсутність договірних відносин між країнами, які могли б закріпити правовий статус відносин, права та обов'язки сторін щодо надання правової допомоги, у ч. 2 ст. 544 КПК України закріплено засаду взаємності, який передбачає, що уповноважений (центральний) орган України, направляючи до іншої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги.

Уповноважений (центральний) орган України при зверненні за міжнародною правовою допомогою до такої держави та наданні такій державі міжнародної правової допомоги керується положеннями КПК України.

За відсутності міжнародного договору з відповідною державою уповноважений (центральний) орган України надсилає запит про надання міжнародної правової допомоги до Міністерства закордонних справ України для

подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом.

31.2. ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Конструкція ст. 542 КПК України дозволяє виділити **сім форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження**:

1. вручення документів;
2. виконання окремих процесуальних дій;
3. видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
4. тимчасова передача осіб;
5. перейняття кримінального переслідування;
6. передача засуджених осіб;
7. виконання вироків.

Перелік заходів, які можуть бути здійснені в межах міжнародного співробітництва *не є вичерпним*, оскільки закон вказує, що окрім визначених у КПК України заходів, можуть бути вчинені й інші заходи, які вчиняються на виконання міжнародних договорів, укладених Україною.

31.3. ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Уповноважений (центральний) орган – орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги (п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Стаття 545 КПК України, не встановлюючи вичерпного переліку органів, уповноважених брати участь у міжнародному співробітництві, розмежовує повноваження окремих органів в залежності від стадії, на якій знаходиться розгляд матеріалів кримінального провадження.

Генеральна прокуратура України звертається із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів.

Міністерство юстиції України звертається із запитами судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав.

Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України у триденний строк надсилають *до НАБ України* отримані (надані) у рамках надання міжнародної правової допомоги матеріали, які стосуються фінансових та корупційних кримінальних правопорушень, у вигляді довідки.

31.4. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ДИПЛОМАТИЧНИМИ ПРЕДСТАВНИЦТВАМИ АБО КОНСУЛЬСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

До міжнародних правових відносин у сфері кримінального провадження певною мірою можуть залучатися і такі інститути, як *дипломатичні представництва й консульські установи*.

Дипломатичне представництво – постійно діючий закордонний орган зовнішніх зносин держави, який, як і його персонал, має дипломатичні привілеї та імунітети (недоторканність служб, приміщення, засобів пересування, кореспонденції тощо), а також право на спеціальний захист з боку держави перебування.

Консульська установа – розташований на території іноземної держави постійно діючий державний орган зовнішніх зносин, який виконує свої функції в межах консульського округу.

Консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам.

Основною вимогою, та, відповідно, ознакою проведення зазначених дій є їх добровільність (дії не можуть містити заходів примусового характеру) та відповідність національному законодавству держави, в якій діє представництво.

31.5. ЗБЕРІГАННЯ ТА ПЕРЕДАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ І ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Речові докази і документи, передані запитуваною стороною на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, зберігаються в порядку, встановленому КПК України для зберігання речових доказів та документів, і після закінчення кримінального провадження повертаються запитуваній стороні, якщо не було досягнуто домовленості про інше.

Загальні правила зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про них регламентовано у ст. 100 КПК України. У ч. 2 цієї статті зазначено, що зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про них здійснюється на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 1104 від 19 листопада 2012 р. «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України». Даною постановою передбачено «Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження».

Компетентний орган під час передання речових доказів і документів може відмовитися від вимоги їх повернення в Україну за умови, якщо на території України:

а) відсутня потреба в їх використанні для досудового розслідування та судового розгляду в іншому кримінальному провадженні;

б) відсутні правомірні вимоги третіх осіб на відповідне майно чи спір щодо нього розглядається в суді.

Водночас наявність вказаних обставин або однієї з них, унеможливлює відмову компетентного органу України від вимоги про повернення речових доказів та документів в Україну.

31.6. ДОКАЗОВА СИЛА ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Документи, які направляються у зв'язку із запитом про міжнародне співробітництво, якщо їх складено, засвідчено у відповідній формі офіційною особою компетентного органу запитуючої сторони або запитуваної сторони і скріплено гербовою печаткою компетентного органу, приймаються на території України без додаткового засвідчення (легалізації) у разі, якщо це передбачено міжнародним договором України.

Відповідно до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів 1961 р., до якої приєдналась Україна у 2002 р., офіційними документами вважаються документи, які виходять від органу або посадової особи, що діють у сфері судової юрисдикції держави, включаючи й ті, які виходять від органів прокуратури, секретаря суду або судового виконавця.

Відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави визнаються **допустимими**, якщо:

а) вони отримані за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави;

б) під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи.

Правовий статус учасників кримінального провадження в іноземній державі не потребує додаткового встановлення. Такий статус повинен визначатися згідно із документами, які направляються у зв'язку із запитом про міжнародне співробітництво, якщо їх складено, засвідчено у відповідній формі офіційною особою компетентного органу запитуючої або запитуваної сторони і скріплено гербовою печаткою компетентного органу відповідно до ч. 1 та 2 ст. 550 КПК України.

31.7. ЗМІСТ ТА ФОРМА ЗАПИТУ ПРО МІЖНАРОДНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Будь-який запит про міжнародну правову допомогу складається виключно в письмовій формі. При цьому запит повинен відповідати вимогам міжнародного договору із відповідною запитуваною стороною. Належне оформлення запиту, його обґрунтованість, ясність сприяють ефективності його виконання. Запит може бути складений у формі доручення.

Запит повинен містити:

1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони;

2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності;

3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога;

4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;

5) відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України;

6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім’я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв’язок цієї особи із предметом кримінального провадження;

7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв’язку із предметом кримінального провадження;

8) відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності;

9) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Для забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження (свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого), під час їх допиту до запиту компетентний орган України повинен долучити належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України, що містять роз'яснення особі її прав та обов'язків. Окрім витягів, слід додавати чіткий та конкретний перелік питань, які слід поставити зазначеним особам або питання про відомості, які необхідно отримати від особи.

До запиту про проведення окремих процесуальних дій (обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна тощо) компетентний орган України повинен додати належно завірену (підписом та гербовою печаткою органу) копію відповідного дозволу про проведення необхідних процесуальних дій. При цьому в самому запиті зазначається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних процесуальних діях.

Якщо запит містить прохання про вручення особі документів, у ньому можуть не вказуватися такі відомості: стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правова кваліфікація; відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей КК України; відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності.

У випадку коли запит містить прохання про отримання оригіналів документів, про це в ньому необхідно прямо зазначити. У запиті необхідно надати гарантії повернення таких оригіналів після того, як відпаде потреба в них, а у разі отримання оригіналів – обов'язково забезпечити їх повернення по закінченню кримінального провадження.

Відповідно до п. 16 ч. 2 ст. 36 та ст. 552 КПК України на стадії досудового розслідування запит про міжнародну правову допомогу слідчого обов'язково погоджується у письмовій формі з прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законів при проведенні досудового розслідування.

Запит про міжнародну правову допомогу має бути підписаний особою, яка його склала.

31.8. ВИПАДКИ ВІДМОВИ ЗАПИТУЮЧІЙ СТОРОНІ У ЗАДОВОЛЕННІ ЗАПИТУ ПРО МІЖНАРОДНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Запитуючій стороні може бути відмовлено у задоволенні запиту про правову допомогу у випадках, передбачених міжнародним договором України (багатосторонніми договорами (конвенціями), двосторонніми договорами, ратифікаційними законами тощо).

За відсутності міжнародного договору України у виконанні запиту повинно бути відмовлено, якщо:

1) виконання запиту суперечитиме конституційним засадам чи може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим інтересам України;

2) запит стосується правопорушення, за яке в Україні стосовно тієї самої особи судом прийнято рішення, яке набрало законної сили;

3) запитуюча сторона не забезпечує взаємності у цій сфері;

4) запит стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність;

5) є достатні підстави вважати, що запит спрямований на переслідування, засудження або покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

6) запит стосується кримінального правопорушення, яке є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні.

Відмова з інших підстав є недопустимою, оскільки порушуватиме міжнародні зобов’язання України.

У всіх випадках відмови у наданні міжнародної правової допомоги уповноважений (центральний) орган України повертає такий запит компетентному органу іноземної держави із обов’язковим зазначенням причин.

31.9. ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ ЗАПИТУ (ДОРУЧЕННЯ) ПРО МІЖНАРОДНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Після розгляду запиту про міжнародну правову допомогу на предмет обґрунтованості й відповідності вимогам законів або міжнародних договорів України уповноважений (центральний) орган України повинен прийняти рішення щодо:

1) доручення його виконання органу досудового розслідування, прокуратури або суду з одночасним вжиттям заходів щодо забезпечення умов конфіденційності;

2) можливості виконання запиту із застосуванням законодавства іноземної держави;

3) відкладення виконання, якщо це може перешкоджати кримінальному провадженню на території Україні, або погоджує з компетентним органом іноземної держави можливість виконання запиту на певних умовах;

4) відмови у виконанні запиту з підстав, передбачених ст. 557 КПК України;

5) можливості виконання запиту, якщо витрати на таке виконання явно перевищуватимуть завдану кримінальним правопорушенням шкоду або явно не відповідатимуть тяжкості кримінального правопорушення (якщо це не суперечить міжнародному договору України);

6) вчинення інших дій, передбачених міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України.

Запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу *виконується упродовж одного місяця* з дати його надходження до безпосереднього виконавця. За необхідності виконання складних та великих за обсягами процесуальних дій, у тому числі таких, що потребують погодження прокурора або можуть бути проведені лише на підставі ухвали слідчого судді, *строк виконання може бути продовжений* центральним органом України або органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України. Компетентний орган

не в праві самостійно вирішувати питання продовження такого строку, яке повинно бути погоджено із центральним (уповноваженим) органом.

Складені органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або суддею документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються зазначеними посадовими особами та скріплюються печаткою відповідного органу. Отримані за результатами виконання запиту від інших відомств, установ чи підприємств (незалежно від форми власності) документи повинні бути підписані їхніми керівниками та скріплені печаткою відповідного відомства, установи чи підприємства. Орган досудового розслідування або слідчий передає матеріали виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

За наявності відповідного міжнародного договору матеріали направляються уповноваженим (центральним) орган України безпосередньо до компетентного органу запитуючої сторони. За відсутності відповідного міжнародного договору матеріали направляються уповноваженим (центральним) орган України через Міністерство закордонних справ України. При цьому уповноважений (центральний) орган України має право встановити обмеження щодо використання таких матеріалів запитуючою стороною. Такі обмеження повинні бути визначені у супровідному листі.

31.10. ПРЕДСТАВНИК КОМПЕТЕНТНОГО ОРГАНУ ЗАПИТУЮЧОЇ ДЕРЖАВИ

Представник компетентного органу іноземної держави повинен мати дозвіл центрального органу України (п. 1 ч. 4 ст. 554 КПК України) на присутність під час проведення процесуальних дій та дотримуватися вимог законів України.

Представнику компетентного органу іноземної держави забороняється самостійно проводити на території України будь-які процесуальні дії.

Представник компетентного органу іноземної держави має право:

а) спостерігати за проведенням процесуальних дій;

б) вносити зауваження та пропозиції щодо проведення процесуальних дій;

в) з дозволу слідчого, прокурора або суду ставити запитання особам, які допитуються;

г) робити записи, у тому числі із застосуванням технічних засобів.

Присутність представника компетентного органу іноземної держави, його зауваження та пропозиції, поставлені запитання та фіксування технічними засобами належить обов'язково заносити до протоколу відповідної процесуальної дії.

31.11. ПОРЯДОК ВИКЛИКУ ОСОБИ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Особу, яка перебуває за межами України, для провадження слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій на території України *викликають повісткою на підставі запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу*.

Викликаній особі, крім підозрюваного та обвинуваченого, повідомляється про розмір і порядок відшкодування витрат, пов'язаних з викликом.

Запит (доручення) у рамках міжнародної правової допомоги про виклик особи, яка перебуває за межами України, направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше шістдесяти діб до дати явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Щодо кримінального правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження, так і за будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинене до перетинання державного кордону України **викликана особа не може бути:**

- притягнута до кримінальної відповідальності;
- затримана;
- стосовно неї не може бути обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;
- до неї не можуть бути застосовані інші заходи забезпечення

кримінального провадження чи обмеження її особистої свободи.

Стосовно такої особи не може бути приведений до виконання вирок, ухвалений до перетину державного кордону України у зв'язку з викликом. Підозрюваний, обвинувачений або засуджений може бути затриманий, стосовно нього може бути застосований запобіжний захід або приведений до виконання вирок лише за злочин, зазначений у повістці.

Закон обмежує названі гарантії для особи строком у **п'ятнадцять діб** від моменту отримання письмового повідомлення органу досудового розслідування, прокуратури або суду про відсутність необхідності у проведенні слідчих чи інших процесуальних дій за її участю. Якщо особа залишається на території України після закінчення вказаного строку, вона втрачає гарантії, закріплені у ч. 2 ст. 566 КПК України.

31.12. ПРОЦЕДУРА НАПРАВЛЕННЯ ЗАПИТУ ПРО ВИДАЧУ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЮ)

Видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Екстрадиція включає:

– офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;

– перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;

– прийняття рішення за запитом;

– фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Основною підставою складання запиту про видачу (екстрадицію) є міра та вид покарання, до якого може бути засуджена особа. У даному випадку особа підозрюється (обвинувачується) у вчиненні злочину (злочинів), за які судом може бути призначено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року, або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців. У разі відсутності

такої підстави центральний орган України відмовляє у видачі особи (екстрадиції).

Запити про тимчасову видачу і транзитне перевезення особи направляються та розглядаються у такому самому порядку, як і запити про видачу особи (екстрадицію). При розгляді запитів компетентних органів іноземних держав про транзитне перевезення екстрадиційній перевірці підлягають лише обставини, передбачені ч. 1 і 2 ст. 589 КПК України.

Центральний орган України має право відмовити в направленні запиту до іноземної держави, якщо існують передбачені у КПК України або міжнародним договором України обставини, які можуть перешкоджати видачі. Він також має право відмовити компетентному органу України у зверненні до іноземної держави, якщо видача буде явно невиправданою з огляду на співвідношення тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення та ймовірних витрат, необхідних для екстрадиції.

31.13. ПОРЯДОК ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТІВ ТА НАПРАВЛЕННЯ ЗАПИТІВ ПРО ВИДАЧУ ОСОБИ В УКРАЇНУ

Підготовку клопотання про видачу покладено на компетентні органи, тобто особу (орган), яка здійснює кримінальне провадження:

– слідчий, прокурор (під час досудового розслідування);

– суддя, суд (під час судового провадження).

Клопотання складається у письмовій формі й повинно містити дані про особу, видача якої вимагається, обставини і кваліфікацію вчиненого нею злочину.

До клопотання додаються такі документи:

1) засвідчена копія ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видача запитується для притягнення до кримінальної відповідальності;

2) копія вироку з підтвердженням набуття ним законної сили, якщо видача запитується для приведення вироку до виконання;

3) довідка про відомості, які вказують на вчинення кримінального правопорушення особою, або довідка про докази, якими підтверджується винуватість розшукуваної особи у його вчиненні;

4) положення статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення;

5) висновок компетентних органів України про громадянство особи, видача якої запитується, складений згідно з вимогами закону про громадянство України;

6) довідка про частину невідбутого покарання, якщо йдеться про видачу особи, яка вже відбула частину призначеного судом покарання;

7) інформація про перебіг строків давності;

8) інші відомості, передбачені міжнародним договором України, який також чинний для іноземної держави, на території якої встановлено розшукувану особу.

Зважаючи на те, що клопотання та додатки будуть направлені до запитуваної сторони, зазначені документи повинні бути завірені гербовою печаткою установи, органу або відомства, яке їх склало або видало, а також підписом уповноваженої особи із зазначенням посади і прізвища та перекладаються мовою, передбаченою міжнародним договором України.

Клопотання про видачу особи (екстрадицію) передаються до відповідного центрального органу України через прокуратуру області, міста Києва та прирівняні до них прокуратури у десятиденний строк з дня затримання особи на території іноземної держави. При цьому КПК України *не передбачає можливості продовження вказаного строку направлення документів.* У зазначений строк керівник відповідного органу досудового розслідування у складі центрального апарату органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу ДБР, НАБ України безпосередньо передає Генеральній прокуратурі України клопотання про видачу особи (екстрадицію).

Центральний орган України за наявності підстав, передбачених міжнародним договором України, звертається до компетентного органу

іноземної держави із запитом про видачу особи в Україну. Запит про видачу направляється керівником центрального органу України або уповноваженою ним особою протягом п’яти днів з дня отримання клопотання.

31.14. ТИМЧАСОВА ВИДАЧА ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

Тимчасова видача – видача на певний строк особи, яка відбуває покарання на території однієї держави, іншій державі для проведення процесуальних дій з її участю та притягнення до кримінальної відповідальності з метою запобігання закінченню строків давності або втраті доказів у кримінальній справі (п. 11 ч. 1 ст. 541 КПК України).

У разі необхідності запобігання закінченню строків давності притягнення до кримінальної відповідальності або втраті доказів у кримінальному провадженні може бути направлено запит про тимчасову видачу.

Запит про тимчасову видачу подібний до запиту про видачу особи (екстрадицію), однак він обов’язково повинен містити гарантії центрального органу України щодо тримання особи під вартою упродовж усього періоду тимчасової видачі та стосовно своєчасного повернення такої особи до іноземної держави у погоджений строк.

У разі необхідності компетентний орган України, який здійснює кримінальне провадження, готує документи про продовження строку тимчасової видачі, що надсилаються відповідному центральному органу не пізніш як за двадцять днів до закінчення строку тимчасової видачі.

31.15. ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв’язку із вчиненням кримінального правопорушення, здійснюється уповноваженою службовою особою.

Інформування уповноваженою службовою особою прокурора, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання, відбувається негайно у

формі повідомлення, зміст якого повинен відповідати вимогам ст. 112 КПК України та містити докладну інформацію щодо підстав і мотивів затримання. Додатками до такого повідомлення можуть бути необхідні матеріали, які стали підставою затримання, та копія протоколу про затримання.

Прокурор, отримавши повідомлення, перевіряє законність затримання особи, яка розшукується компетентними органами іноземних держав, та негайно інформує відповідну регіональну прокуратуру.

Про затримання таких осіб відповідна регіональна прокуратура протягом *шістдесяти годин* після затримання повідомляє відповідний центральний орган України, який протягом *трьох днів* інформує компетентний орган іноземної держави.

Про кожен випадок затримання громадянина іноземної держави, який вчинив злочин за межами України, відповідна регіональна прокуратура також повідомляє Міністерство закордонних справ України.

Затримана особа негайно звільняється у разі, якщо:

1) протягом шістдесяти годин з моменту затримання вона не доставлена до слідчого судді для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу тимчасового або екстрадиційного арешту;

2) встановлено обставини, за наявності яких видача (екстрадиція) не здійснюється.

Такими обставинами можуть бути:

- затримана особа є громадянином України;
- затриманій особі надано статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового захисту, або їй надано тимчасовий захист в Україні, не може бути видана державі, біженцем з якої вона визнана, а також іноземній державі, де її здоров'ю, життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання (релігії), національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, крім випадків, передбачених міжнародним договором України;
- злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України;

- закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;
- не підтверджено ініціатором розшуку наміру вимагати затриману особу;
- компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);
- видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;
- наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України;
- якщо правопорушення не є кримінально караним за законодавством України.

31.16. ХАРАКТЕРИСТИКА ТИМЧАСОВОГО АРЕШТУ

Тимчасовий арешт – взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений КПК України або міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію) (п. 10 ч. 1 ст. 541 КПК України).

До затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, *застосовується тимчасовий арешт до сорока діб* або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу.

У разі якщо максимальний строк тимчасового арешту закінчився, а запит про видачу цієї особи не надійшов, особа підлягає негайному звільненню з-під арешту.

Прокурор звертається до слідчого судді, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання, із *клопотанням* про застосування тимчасового арешту.

До клопотання додаються:

1) протокол затримання особи з відміткою про роз'яснення особі її права надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також права на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію);

2) документи, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави;

3) документи, що підтверджують особу затриманого;

4) письмова заява затриманої особи про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій особа може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності (в разі наявності такої письмової заяви).

Клопотання має бути розглянуто слідчим суддею у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи.

При розгляді клопотання слідчий суддя:

1) встановлює особу затриманого;

2) пропонує йому зробити заяву;

3) перевіряє наявність документів, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави;

4) вислуховує думку прокурора, інших учасників;

5) виносить ухвалу про:

- застосування тимчасового арешту;

- відмову в застосуванні тимчасового арешту, якщо для його обрання немає підстав;

- затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту;

- затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту;

- застосування тимчасового арешту та відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію).

Ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, до якої застосовано тимчасовий арешт, її захисником чи законним представником, прокурором, крім ухвал слідчого судді про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту, про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту, які оскарженню не підлягають.

Особа, до якої застосовано тимчасовий арешт, має право до надходження запиту про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, письмову заяву про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею у порядку, передбаченому частиною шостою цієї статті, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника та за потреби перекладача.

Звільнення особи з-під тимчасового арешту у зв’язку з несвоєчасним надходженням до центрального органу України запиту про видачу не перешкоджає застосуванню до неї екстрадиційного арешту в разі отримання в подальшому такого запиту.

У разі надходження запиту про видачу особи (екстрадицію) до закінчення строку тимчасового арешту ухвала слідчого судді про застосування тимчасового арешту втрачає юридичну силу з моменту винесення слідчим суддею ухвали про застосування екстрадиційного арешту щодо цієї особи.

31.17. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДАЧІ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЙНИЙ АРЕШТ)

Екстрадиційний арешт – застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) (п. 9 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України *прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт* до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою. Клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) подається винятково у письмовій формі.

Разом із клопотанням на розгляд слідчого судді подаються:

1) копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом України;

2) документи про громадянство особи;

3) наявні матеріали екстрадиційної перевірки.

Матеріали, що подаються слідчому судді, мають бути перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У разі якщо особа, щодо якої вирішується питання про тримання під вартою, не володіє державною мовою, їй забезпечується участь перекладача.

Після одержання клопотання слідчий суддя встановлює особу, пропонує їй зробити заяву, перевіряє запит про видачу та наявні матеріали екстрадиційної перевірки, вислуховує думку прокурора, інших учасників і *виносить ухвалу про:*

1) застосування екстрадиційного арешту;

2) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту;

3) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту;

4) застосування екстрадиційного арешту та відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію);

5) відмову в застосуванні екстрадиційного арешту, якщо для його обрання немає підстав.

При розгляді клопотання слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу.

Ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, щодо якої застосовано екстрадиційний арешт, її захисником чи законним представником, прокурором, крім ухвал слідчого судді про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту, про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту, які оскарженню не підлягають.

Екстрадиційний арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати більше *дванадцяти місяців.*

Перевірку наявності підстав для подальшого тримання особи під вартою або її звільнення у межах строку екстрадиційного арешту покладено на слідчого суддю, у межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою:

1) за клопотанням прокурора – не рідше одного разу на два місяці;

2) за скаргою особи, до якої застосовано екстрадиційний арешт, або її захисника чи законного представника – не частіше одного разу на місяць.

Звільнення особи з-під екстрадиційного арешту слідчим суддею не перешкоджає повторному його застосуванню з метою фактичної передачі особи іноземній державі на виконання рішення про видачу, якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

Центральний орган України невідкладно інформує у письмовій формі Управління Верховного Комісара Організації Об’єднаних Націй у справах біженців про кожен випадок застосування тимчасового або екстрадиційного арешту до особи, якій надано статус біженця, статус особи, яка потребує

додаткового захисту, або їй надано тимчасовий захист в Україні, не може бути видана державі, біженцем з якої вона визнана, а також іноземній державі, де її здоров'ю, життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання (релігії), національності, громадянства (підданства), приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань, крім випадків, передбачених міжнародним договором України

31.18. ЕКСТРАДИЦІЙНА ПЕРЕВІРКА ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

Екстрадиційна перевірка – діяльність визначених законом органів щодо встановлення та дослідження передбачених міжнародним договором України, іншими актами законодавства України обставин, що можуть перешкоджати видачі особи (екстрадиції), яка вчинила злочин (п. 8 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Екстрадиційна перевірка проводиться після надходження відповідного запиту про видачу особи (екстрадицію). Ініціатором екстрадиційної перевірки може бути відповідний центральний орган України. Екстрадиційну перевірку окрім центрального органу України може проводити за письмовим дорученням (якщо центральним органом України є Генеральна прокуратура України) або письмовим зверненням (якщо центральним органом України є Міністерство юстиції) прокуратура області, м. Києва та прирівняні до них прокуратури.

Екстрадиційна перевірка здійснюється протягом шістдесяти днів. Цей строк може бути продовжено відповідним центральним органом України.

Матеріали екстрадиційної перевірки разом із висновком щодо такої перевірки надсилаються відповідному центральному органу України.

31.19. ВИПАДКИ ВІДМОВИ У ВИДАЧІ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЇ)

У видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо:

1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України;

2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України;

3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;

4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);

5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;

5^{-1}) є обґрунтовані підстави вважати, що видача особи (екстрадиція) суперечить інтересам національної безпеки України;

6) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

У всіх випадках відмови центральний орган України повинен поінформувати запитуючу сторону про підстави відмови із обов'язковим посиланням на чинне законодавство України або міжнародні нормативні правові акти, ратифіковані Україною.

У разі коли відмова у видачі особи не звільняє її від притягнення до кримінальної відповідальності за законодавством України за клопотанням компетентного органу іноземної держави Генеральна прокуратура України доручає здійснення досудового розслідування стосовно цієї особи в порядку, передбаченому КПК України.

31.20. ПОРЯДОК І УМОВИ ПЕРЕЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Перейняття кримінального провадження – здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядається центральним органом

України щодо міжнародної правової допомоги або органом, уповноваженим здійснювати зносин, протягом двадцяти днів з дня його надходження.

Клопотання про порушення кримінального переслідування супроводжується оригіналом або засвідченою копією кримінальної справи, а також іншими необхідними документами. Однак, якщо підозрювана особа утримується під вартою, а запитуюча держава не може подати зазначені документи разом із клопотанням про порушення кримінального переслідування, вони можуть бути надіслані пізніше.

Запитуюча держава також письмово інформує запитувану державу про всі процесуальні дії та про всі заходи стосовно провадження, які здійснено в запитуючій державі після передачі клопотання. Таке повідомлення супроводжується всіма необхідними документами.

Кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, може бути перейняте Україною за таких умов:

1) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є громадянином України і перебуває на її території;

2) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно із КПК України або міжнародним договором України неможлива або у видачі відмовлено;

3) запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення;

4) діяння, якого стосується запит, є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність.

Існує два механізми перейняття кримінального провадження: через суд або Генеральну прокуратуру України.

Механізм передачі запитів судів в Україну: Міністерство юстиції – управління юстиції – суд – обласна прокуратура – територіальна прокуратура – орган досудового розслідування.

Одержані від іноземного суду матеріали кримінального провадження для судового розгляду направляються через відповідне обласне управління юстиції за підсудністю до суду за місцем проживання або затримання особи.

У подальшому на підставі процесуального рішення суду кримінальне провадження надсилається територіальному прокурору. Прокурор спрямовує отримані матеріали до органу, якому воно підслідне, з метою організації досудового розслідування. Компетентний орган за наявності підстав вживає заходів з метою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

При відмові перейняти кримінальне провадження Генеральна прокуратура України повертає матеріали відповідним органам іноземної держави з обґрунтуванням підстав відмови.

31.21. ВИПАДКИ НЕМОЖЛИВОСТІ ПЕРЕЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальне провадження не може бути перейняте, якщо:

1) не дотримані вимоги ч. 2 ст. 595 КПК України або міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

2) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено виправдувальний вирок;

3) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено обвинувальний вирок, за яким покарання вже відбуте або виконується;

4) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні закрите кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією;

5) провадження щодо заявленого кримінального правопорушення не може здійснюватися у зв'язку із закінченням строку давності.

31.22. ПОРЯДОК, УМОВИ, ЗМІСТ ТА ФОРМА КЛОПОТАННЯ ПЕРЕДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОМУ ОРГАНУ ІНШОЇ ДЕРЖАВИ

Ініціатива щодо передачі кримінального переслідування органам іноземної держави *завжди виходить від слідчого, прокурора, суду (судді), у провадженні яких знаходяться матеріали кримінального провадження.* Відповідне рішення приймається ними лише за наявності достатніх підстав, що засвідчують необхідність застосування даного міжнародного механізму кримінальної юстиції, та визначених законом умов. *Клопотання розглядаються* уповноваженим (центральним) органом України *протягом двадцяти днів* з моменту надходження.

Незакінчене кримінальне провадження може бути передане іншій державі за умови, що видача особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, неможлива або у видачі такої особи Україні відмовлено.

Слідчий, прокурор або суд на вимогу уповноваженого (центрального) органу України поновлює кримінальне провадження, продовжує строки розслідування або тримання під вартою з урахуванням часу, необхідного для перейняття його компетентним органом іноземної держави.

Клопотання про передання кримінального провадження іншій державі складається у письмовій формі, підписується посадовою особою, яка його направляє, посвідчується гербовою печаткою відповідного органу. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, що стосуються оформлення клопотання, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Дане клопотання готується слідчим, прокурором або суддею на місцях.

Клопотання про передання кримінального провадження повинно містити:

1) назву органу, який здійснює кримінальне провадження;

2) посилання на відповідний міжнародний договір про надання правової допомоги;

3) найменування кримінального провадження, передання якого запитується;

4) опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;

5) прізвище, ім’я, по батькові особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, дату і місце народження, місце проживання або перебування та інші відомості про неї.

До клопотання додаються такі документи:

– матеріали кримінального провадження (повинні бути засвідчені гербовою печаткою органу розслідування, прокуратури, суду – ініціатора клопотання, а їх копії залишаються в органі, який проводив розслідування або судовий розгляд);

– текст статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення, щодо якого здійснюється провадження (належним чином завірений та перекладений на державну мову запитуваної сторони або мову звернення, передбачену договором);

– відомості про громадянство особи.

Разом з клопотанням та документами компетентному органу іншої держави передаються наявні речові докази. Передані компетентному органу іншої держави речові докази після закінчення кримінального провадження слід повертати запитуючій стороні, якщо не було досягнуто домовленості про інше.

31.23. ПІДСТАВИ І ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ВИРОКІВ СУДІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України.

Засуджена особа може бути передана, якщо:

1) ця особа є громадянином держави виконання вироку;

2) вирок суду стосовно цієї особи набрав законної сили;

3) на момент отримання запиту про передачу засуджений повинен ще відбувати покарання протягом не менш як шість місяців;

4) є письмова згода засудженої особи, або, у зв'язку з її віком, фізичним або психічним станом, що перешкоджають вільному волевиявленню, про це клопоче законний представник засудженої особи;

5) діяння, у зв'язку з яким було винесено вирок, є злочином відповідно до законодавства держави виконання вироку і тягне за собою покарання у виді позбавлення волі;

6) відшкодовано матеріальну шкоду, завдану злочином;

7) держава винесення вироку і держава виконання вироку дали згоду на передачу засудженої особи.

Запит про виконання вироку суду іноземної держави, крім запиту про передачу засудженої особи, Міністерство юстиції України розглядає протягом:

– тридцяти днів з моменту надходження запиту;

– якщо запит і додаткові матеріали надійшли іноземною мовою, цей строк продовжується до трьох місяців.

При розгляді запиту про виконання вироку суду іноземної держави Міністерство юстиції України з'ясовує наявність підстав, передбачених міжнародним договором України, для його задоволення. З цією метою Міністерство юстиції України може запитувати необхідні матеріали та інформацію в Україні або у компетентного органу іноземної держави.

Встановивши відповідність запиту про визнання і виконання вироку суду іноземної держави умовам, передбаченим міжнародним договором України, Міністерство юстиції України направляє до суду клопотання про визнання і виконання вироку суду іноземної держави і передає наявні матеріали.

При відмові у задоволенні запиту Міністерство юстиції України повідомляє про це іноземний орган, від якого надійшов запит, з роз'ясненням підстав відмови.

Не підлягають виконанню в Україні вироки судів іноземних держав, ухвалені заочно (in absentia), тобто без участі особи під час кримінального провадження – крім випадків, коли засудженій особі було вручено копію вироку

і надано можливість його оскаржити. У задоволенні запиту про виконання вироку суду іноземної держави може бути відмовлено, якщо таке виконання суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України.

Вирішення питання про визнання і виконання вироку суду іноземної держави у частині цивільного позову вирішується у порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України.

У випадках, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, якщо вирок суду іноземної держави передбачає покарання у виді позбавлення волі, Міністерство юстиції України надсилає засвідчену копію запиту, прокурору для звернення до слідчого судді з клопотанням про застосування запобіжного заходу до вирішення питання про виконання вироку суду іноземної держави.

31.24. ПІДСТАВИ РОЗГЛЯДУ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ І ЇХ ПРИЙНЯТТЯ ДЛЯ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Підставою для розгляду питання про передачу засудженої особи для відбування покарання є:

– запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави;

– звернення засудженого, його законного представника або близьких родичів чи членів сім'ї;

– інші обставини.

Передача осіб для проведення примусового лікування здійснюється за зверненням як договірної сторони, судом якої винесене рішення, так і договірної сторони, громадянином якої особа є або на території якої постійно проживає. Повноважною особою, що виступає із зверненням від імені договірних сторін, є керівник компетентного органу або його заступник. Особа, яка підлягає примусовому лікуванню, її законний представник, а також близькі родичі мають право направити до компетентних органів будь-якої з договірних сторін заяву про свою заінтересованість у передачі (ст. 3 Конвенції про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування). Умови передачі осіб, до яких судом застосовані примусові заходи медичного

характеру, порядок і строки вирішення питання про передачу таких осіб тощо регулюються статтями 605–612 КПК України і відповідними положеннями міжнародних договорів.

31.25. УМОВИ ПЕРЕДАЧІ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ І ЇХ ПРИЙНЯТТЯ ДЛЯ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Засуджену судом України особу може бути передано для відбування покарання в іншу державу, а засудженого іноземним судом громадянина України прийнято для відбування покарання в Україні **тільки за умов**:

1) якщо ця особа є громадянином держави виконання вироку;

2) якщо вирок набрав законної сили;

3) якщо на час отримання запиту про передачу засуджений має відбувати покарання упродовж якнайменш шести місяців або якщо йому ухвалено вирок до ув'язнення на невизначений строк;

4) якщо на передачу згоден засуджений або з урахуванням його віку або фізичного чи психічного стану на це згоден законний представник засудженого;

5) якщо кримінальне правопорушення, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, є злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або було б злочином у разі вчинення на її території, за вчинення якого може бути призначено покарання у виді позбавлення волі;

6) якщо відшкодовано майнову шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, а в разі наявності – також процесуальні витрати;

7) якщо держава ухвалення вироку і держава виконання вироку згодні на передачу засудженого.

Перед вирішенням питання про передачу засудженої особи для відбування покарання з України до іноземної держави остання має надати гарантії того, що засуджений не буде підданий катуванню або іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Згода засудженого чи його законного представника *повинна бути висловлена у письмовій формі* з усвідомленням усіх правових наслідків такої згоди. Засуджений чи його законний представник мають право на отримання

правової допомоги у вигляді юридичної консультації щодо наслідків своєї згоди. Згода засудженої особи не вимагається, якщо на момент вирішення питання згідно з положеннями цієї глави вона перебуває на території держави свого громадянства.

Передача засудженої особи для відбування покарання можлива лише за умови, що дія або бездіяльність, на підставі якої було винесено вирок, є злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або була б кримінальним злочином у разі вчинення на її території. До того ж, санкцією відповідної норми має бути передбачено покарання у виді позбавлення волі. На підтвердження цього держава виконання вироку на прохання держави винесення вироку надсилає їй копію тексту відповідного закону держави виконання вироку. Якщо строк позбавлення волі, призначений у державі винесення вироку, є більшим, ніж максимальний строк покарання, встановлений за відповідне діяння законодавством держави виконання вироку, передача засудженого не здійснюється.

Якщо кримінальне правопорушення, внаслідок вчинення якого в Україні було ухвалено вирок відносно громадянина іноземної держави, є злочином згідно із законодавством держави виконання вироку, але максимальний передбачений строк покарання у виді позбавлення волі за відповідне діяння є меншим, ніж строк покарання, призначений вироком або законодавство держави виконання вироку не передбачає за вчинення цього діяння такого виду покарання, який призначений вироком, передача засудженої особи можлива лише після фактичного відбуття засудженим тієї частини покарання, що буде визначена відповідно до ч. 3 ст. 81 КК України, **зокрема:**

1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин;

2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

У разі прийняття рішення про відмову в передачі засудженого для подальшого відбування покарання наводяться обґрунтовані підстави прийняття такого рішення.

Засуджена особа, яка надала згоду на передачу в іноземну державу для подальшого відбування покарання, може відмовитися від такої передачі у будь-який час до перетину державного кордону України. *У разі отримання інформації про відмову особи від передачі в іноземну державу Міністерство юстиції України зобов'язано:*

- негайно припинити розгляд питання про передачу засудженої особи;
- у відповідних випадках вжити заходів для припинення передачі засудженої особи.

У випадках прийняття рішення про відмову у передачі за наявності до того підстав, а також у разі відмови засудженої особи чи її законного представника від передачі, новий розгляд питання про передачу засудженої особи можливий не раніше, ніж через три роки після прийняття відповідних рішень.

31.26. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗМІНУ АБО СКАСУВАННЯ ВИРОКУ СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ГРОМАДЯНИНА ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Переглядати вирок стосовно переданого засудженого має право лише держава винесення вироку. У разі перегляду вироку суду України щодо засудженого, переданого для відбування покарання в іншу державу, а також у разі застосування до нього виданого в Україні акта амністії чи помилування держава його винесення (її уповноважений (центральний) орган – Міністерство юстиції України) негайно направляє державі виконання вироку (її уповноваженому (центральному) органу) завірену копію рішення суду, яким

скасовано чи змінено вирок, або копію рішення відповідних органів України про застосування до засудженого амністії чи помилування.

У випадку заміни вироку застосовуються процедури, передбачені законодавством держави виконання вироку. **Замінюючи вирок, компетентний орган:**

– повинен врахувати зроблені щодо фактів висновки, які ясно викладені або припускаються в рішенні, ухваленому державою винесення вироку;

– не може замінювати міру покарання, що передбачає позбавлення волі, грошовим штрафом;

– повинен зарахувати у строк покарання весь період, впродовж якого засуджена особа була позбавлена волі;

– не повинен посилювати кримінальне покарання засудженої особи і не повинен вважати обов'язковими жодні мінімальні строки позбавлення волі, які законодавство держави виконання вироку може передбачати за вчинення злочину або злочинів.

Якщо вирок скасовано і призначено новий судовий розгляд, одночасно направляються інші необхідні для цього документи.

До таких документів можемо віднести:

– завірену копію рішення про вирок який скасований та передбачено нове розслідування чи судовий розгляд;

– матеріали кримінального провадження;

– інші матеріали за результатами проведення необхідних процесуальних дій.

Всі матеріали повинні бути перекладені на мову держави виконання вироку, для здійснення кримінального переслідування відповідно до законодавства держави виконання вироку. Згідно з ч. 4 ст. 612 КПК України, якщо вирок судом іноземної держави скасовано і призначено нове досудове розслідування або новий судовий розгляд, питання про подальше здійснення кримінального провадження вирішується Генеральною прокуратурою України згідно з КПК України.

31.27. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЗАПИТУ (КЛОПОТАННЯ) ПРО ПЕРЕДАЧУ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ, ЗАСУДЖЕНОГО СУДОМ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ, ДЛЯ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

Запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про передачу для відбування покарання в Україні засудженого судом цієї держави до позбавлення волі громадянина України, а також клопотання такого засудженого або його законного представника чи родича про передачу *розглядається Міністерством юстиції України в розумний строк.*

Після порушення перед Міністерством юстиції України клопотання про прийняття громадянина України, засудженого судом іноземної держави до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання в Україні та підтвердження громадянства України цієї особи Міністерство юстиції України запитує у відповідного органу іноземної держави документи, необхідні для вирішення питання по суті.

Міністерство юстиції України **протягом місяця** розглядає надіслані матеріали та в разі прийняття рішення щодо прийняття громадянина України, засудженого судом іноземної держави, для подальшого відбування покарання на території України звертається до суду з клопотанням про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України. Якщо запит і додаткові матеріали надійшли іноземною мовою, строк розгляду **продовжується до трьох місяців**.

У разі відмови Міністерством юстиції України в задоволенні запиту (клопотання) про передачу засудженої особи в Україну відповідна інформація направляється державі, судом якої ухвалено вирок, а також особі, за ініціативою якої розглядалося питання передачі засудженої особи, з роз’ясненням підстав такої відмови.

У разі задоволення запиту Міністерство юстиції України направляє державі, судом якої ухвалено вирок, інформацію про це разом з копією ухвали суду за результатами розгляду клопотання.

31.28. РОЗГЛЯД СУДОМ ПРО ПРИВЕДЕННЯ ВИРОКУ СУДУ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ У ВІДПОВІДНІСТЬ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Суд першої інстанції розглядає *клопотання* Міністерства юстиції України про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України протягом одного місяця з моменту його надходження. Судовий розгляд здійснюється за участю прокурора.

До клопотання Міністерство юстиції України подає на розгляд суду такі документи:

1) копію вироку разом з документом, що підтверджує набрання ним законної сили;

2) текст статей кримінального закону іноземної держави, на якому ґрунтується вирок;

3) документ про тривалість відбутої частини строку покарання, в тому числі інформацію про будь-яке попереднє ув'язнення, звільнення від покарання і про будь-які інші обставини щодо виконання вироку;

4) заяву засудженого про згоду на передачу його для відбування покарання в Україні, а у випадку, передбаченому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, заяву законного представника засудженого;

5) інформацію про стан здоров'я і поведінку засудженого.

Під час розгляду клопотання Міністерства юстиції України суд визначає статті (частини статей) закону України про кримінальну відповідальність, якими передбачена відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене засудженим громадянином України, і строк позбавлення волі, визначений на підставі вироку суду іноземної держави.

При визначенні строку покарання у виді позбавлення волі, що підлягає відбуванню на підставі вироку суду іноземної держави, *суд дотримується тривалості призначеного таким вироком покарання, крім таких випадків:*

1) якщо законом України про кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення максимальний строк позбавлення волі є меншим, ніж

призначений вироком суду іноземної держави, суд визначає максимальний строк позбавлення волі, передбачений кримінальним законом України;

2) якщо строк покарання, призначений вироком суду іноземної держави, є меншим, ніж мінімальний строк, передбачений санкцією статті КК України за відповідне кримінальне правопорушення, суд дотримується строку, визначеного вироком суду іноземної держави.

Відповідно до клопотання Міністерства юстиції України суд може також розглянути питання про виконання додаткового покарання, призначеного вироком суду іноземної держави. Невиконане додаткове покарання, призначене вироком суду іноземної держави, підлягає виконанню, якщо таке покарання за вчинення цього кримінального правопорушення передбачено законом України.

При розгляді питання про виконання покарання суд може одночасно вирішити питання про виконання вироку суду іноземної держави в частині цивільного позову і процесуальних витрат у разі наявності відповідного клопотання.

Ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку органом, що подав клопотання, особою, щодо якої вирішено питання про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України, та прокурором.

Копія ухвали суду направляється до:

– Міністерства юстиції України;

– центрального органу виконавчої влади у сфері виконання покарань в Україні.

31.29. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО ПЕРЕДАНОЇ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Із запитом про передачу засудженої особи може звернутися як:

- держава винесення вироку;
- держава виконання вироку.

Ініціатором вирішення питання може бути і сама засуджена особа (прохання засудженого має бути викладено письмово та завірено належним

чином в установі, в якій відбуває покарання ця особа), а відповідно до положень двосторонніх договорів – також родичі засудженого.

Після задоволення запиту про передачу засудженої особи в Україну і одержання згоди уповноваженого (центрального) органу іноземної держави на таку передачу Міністерство юстиції України надсилає компетентному органу (Міністерству внутрішніх справ України) доручення про узгодження місця, часу і порядку передачі та організацію передачі цієї особи в установу системи виконання покарань в Україні.

Виконання покарання в Україні стосовно переданої особи, засудженої вироком суду іноземної держави, здійснюється згідно з кримінально-виконавчим законодавством України. Щодо засудженого, переданого для відбування покарання в Україні, настають такі самі правові наслідки, як і щодо осіб, засуджених в Україні за вчинення такого ж кримінального правопорушення.

До особи, переданої в Україну для подальшого відбування покарання, може бути застосовано умовно-дострокове звільнення, амністію або здійснено помилування у порядку, передбаченому законом.

Міністерство юстиції України повідомляє уповноважений (центральний) орган держави, судом якої було ухвалено вирок, про стан або результати виконання покарання у разі:

1) завершення відбування покарання згідно із законодавством України;

2) смерті засудженої особи;

3) втечі засудженої особи;

4) якщо держава винесення вироку звертається із проханням надіслати спеціальне повідомлення (надходження запиту держави винесення вироку).

ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ДО ВСІХ ТЕМ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25-26. ст.131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9-10. URL: № 11-12. № 13. ст.8. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : «Юстініан», 2012. 1224 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

7. Кримінальний процес : навч. посіб. для підгот. до іспиту / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків : Право, 2019. 298 с.

8. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка та В. В. Колесника. Київ: «Юстиніан», 2014. 573 с.

9. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб.; 4-те вид., перероб. і доп. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. Київ: КНТ, 2016. 269 с.

10. Кримінальний процес України: загальна частина: підручник / Л. М. Лобойко та ін.; Донец. юрид. ін-т МВС України. Київ : Дакор, 2015. 171 с.

11. Кримінальний процес. Ч. 1: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 532 с.

12. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : «Право», 2013. 824 с.

13. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : «Право», 2018. 584 с.

14. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

15. Тертишник В. М. Кримінальний процес України: підручник. 7-ме вид. доповн. і перероб. К.: Алерта, 2017. 840 с.

16. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу. Вид. 15-те, доповн. і перероб. Київ: Правова Єдність, 2018. 854 с.

ЛІТЕРАТУРА ДО ТЕМ:

ПОНЯТТЯ СУТЬ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Басиста І. В., Пришляк С. О. Кримінальні процесуальні документи у слідчій діяльності: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 3. С. 262–270.

2. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: «Юридична література», 2015. 711 с.

3. Касапоглу С. О. Правові гарантії реалізації норм кримінального процесуального права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/42.pdf.

4. Нижник Л. Система кримінального процесу та диференціація кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 86–89.

5. Остафійчук Г. В. Побудова кримінально-процесуальних функцій у кримінальному провадженні України. *Європейські перспективи*. 2014. № 9. С. 107–111.

6. Патюк С. О. Завдання кримінального провадження України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 95–101.

7. Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2. URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf.

8. Рожнова В. В. Сучасна концепція кримінального процесу та її відображення у системі завдань кримінального провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: збірник наукових праць. Донецьк, 2012. № 4. С. 122–128.

9. Рожнова В. В., Азаров Ю. І. Суб’єкти виконання завдань кримінального провадження. *Проблемні питання застосування КПК України у сучасних умовах*:

матеріали круглого столу до 80-річчя з дня народження професора А. Я. Дубинського (Київ, 4 квітня 2014 року). Київ: НАВС, 2014. С. 65–68.

10. Рожнова В. В. Кримінальне провадження: визначення терміну. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови (Київ, 28 листопада 2014 року). Київ: НАВС, 2014. С. 71–73.

11. Рожнова В. В. Про диференціацію процесуальної форми досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. *Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів*: матеріали міжвідомчого круглого столу (Київ, 28 жовтня 2016 року). Київ: НАВС, 2016. С. 194–196.

12. Трофименко В. М. Кримінальна процесуальна форма як соціально-правова цінність. *Вісник Національної академії правових наук України*: зб. наук. пр. Харків, 2014. № 4. С. 154–164.

13. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія. Харків: «Оберіг», 2016. 304 с.

14. Сімонович Д. В. Кримінальна процесуальна форма. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 5-2. Т. 3. С. 233–235.

15. Супрунова О. В. Поняття та елементи кримінально-процесуальних відносин. *Право і суспільство*. 2014. № 5-2. С. 351–355.

16. Юрчишин В. М. Сутність і поняття кримінальних процесуальних функцій. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 1. С. 216–231.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАКОН

1. Про державний кордон України : Закон України від 4 листоп. 1991 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 2. Ст. 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12.

2. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України 10 червня 1993 року № 198/93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/9.

3. Забарний М. М. Аналогія закону та аналогія права як способи усунення прогалин у кримінальному процесуальному праві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 5. С. 106–110.

4. Рожнова В. В. Застосування аналогії у кримінальному процесі. *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* 2005. Вип. 30. С. 55–60.

5. Свириденко С. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2018. 222 с.

6. Скоромний Д. А. Особливості прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2018. Випуск 35. С. 249–262.

7. Сопронюк О. Класифікація кримінально-процесуальних санкцій. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 2(6). С. 194–199.

8. Шевчишен А. В. Деякі особливості початку досудового розслідування щодо осіб, зазначених у статті 480 КПК України, у разі вчинення ними корупційного злочину. *Наше право.* 2017. № 1. С. 114–121.

9. Щериця С. І. Екстериторіальність як виняток територіального принципу дії кримінального процесуального закону. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 195–200.

10. Щериця С. Дія кримінального процесуального закону в часі. *Підприємництво, господарство і право.* 2012. № 10. С. 125–127.

11. Щериця С. І. Проблеми застосування кримінального процесуального закону відносно окремих категорій громадян України. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 6. 2014. С. 348–351.

12. Щериця С. І. Чинність кримінально-процесуального закону : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 20 с.

ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14.

2. Галаган О. І., Письменний Д. П. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 4. С. 167–172.

3. Гирович В. В. Система загальних засад кримінального провадження та деякі випадки їх взаємодії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Сер. : Юридична. 2016. № 4. С. 251–261.

4. Головін Д. В., Мазалов А. М. Система принципів кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 1. С. 206–210.

5. Зеленський С. М. Презумпція невинуватості як гарантія справедливості кримінального провадження. *Право і суспільство.* 2017. № 5. С. 244–249.

6. Коровайко О. І. Проблеми регламентації засади рівності перед законом і судом у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 12. С. 238–243.

7. Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 227 с.

8. Мамка Г. М. Щодо реалізації загальноправового принципу законності в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. № 4. С. 169–172.

9. Михайленко В. В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. 2019. 281 с.

10. Мирошниченко Т. М. Реалізація засади диспозитивності під час кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2017. Вип. 46. Т. 2. С. 109–113.

11. Притула А. М. Змагальність у кримінальному процесі як передумова справедливого суду. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 117–122.

12. Подолінська І. С. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження: сутність та нормативний зміст. *Наше право.* 2013. № 9. С.53-57

13. Рогатинська Н. З. Розумність строків як одна із засад кримінального провадження. *Держава та регіони.* Сер. : Право. 2016. № 3 (53). С. 124–127.

14. Хижна О. Р. Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї як засада у кримінальному провадженні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2018. 25 с.

15. Чумак К. Презумпція невинуватості у національному законодавстві і практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 177–183.

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року 5076-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. ст.282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17.

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. ст.577. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17.

3. Про Державне бюро розслідування.: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016, № 6, ст.55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19.

4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради.* 2014, № 47, ст.2051. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n225.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 15 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України. 2015*. № 40-41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18

7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19.

8. Балацька О. Р. Природа і зміст правового статусу захисника в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2016. № 22. С. 167–170.

9. Гончаренко В. Г. Правове становище потерпілого в кримінальному судочинстві України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Том 13. № 2(36). С. 75–79.

10. Гринюк В. О. Суб'єкти реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України. *Форум права.* 2016. № 2. С. 54–58.

11. Дудич А. Г. Експерт як учасник кримінального провадження : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 20 с.

12. Коваленко І. П. Заявник як суб'єкт кримінально-процесуальних відносин. : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 20 с.

13. Котова А. А., Азаров Ю. І., Шкелебей В. А. Інститут понятих у кримінальному провадженні України: монографія. Київ: «Дакор», 2014. 196 с.

14. Кузик Т. М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України. *Університетські наукові записки.* 2013. № 1(45). С. 341–346.

15. Кучинська О. П. Процесуальний статус свідків: деякі особливості за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 295–300.

16. Сорока С., Римарчук Г. Цивільний відповідач у кримінальному провадженні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки. 2018. Випуск 18. С. 148–153.

17. Татаров О. Ю. Слідчий суддя як суб'єкт захисту прав людини: деякі проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2 (69). С. 12–21.

18. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 77–84.

19. Фоміна Т. Г. Забезпечення слідчим процесуальних прав підозрюваного: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 232 с.

20. Янович Ю. П. Невід'ємні особисті процесуальні права підозрюваного в кримінальному провадженні: обсяг і цільове призначення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2017. № 3 (78). С. 104–112.

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження та Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. №1104.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF

2. Про затвердження Порядку зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, вилучених з незаконного обігу: постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 422.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2008-%D0%BF

3. Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках: постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 р. № 1102.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2018-%D0%BF

4. Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним: постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1340-98-%D0%BF/paran33

5. Азаров Ю. І., Хабло О. Ю. Окремі питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Юридична наука.* 2015. № 5. С. 135–141.

6. Вапнярчук В. В. Витребування та отримання, проведення інших процесуальних дій як способи збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3. С. 85–89.

7. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі : діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України. 2010. 314 с.

8. Грошевий Ю. М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науково-практичний посібник. Київ: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. 272 с.

9. Давидова Д. В. Джерела доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. 225 с.

10. Дуфенюк О. М., Марко С. І. Збирання речових доказів на стадії досудового розслідування: проблеми теорії та практики. *Порівняльно-аналітичне право.* 2015. № 2. С. 238–241.

11. Заклюка А. В. Докази та доказування на стадії досудового розслідування: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 208 с.

12. Капліна О. В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні:* матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Одеса, 27 лист. 2013 р.). Одеса: Юридична література, 2013. С. 223–229.

13. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.

14. Костюченко О. Ю. Окремі питання вдосконалення змагальної процедури доказування під час досудового розслідування кримінального правопорушення. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 2. С. 37–43.

15. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 3. С. 63–79.

16. Сергеєва Д. Б. Належність доказів за новим КПК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2013. №3 (31). С.234–239.

17. Середа Ю. М. Формування доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 213 с.

18. Фаринник В. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України. Х.: Фактор, 2013. 96 с.

19. Шевчишен А. В. Використання міжнародної правової допомоги для збирання доказів під час спеціального досудового розслідування. *Visegrad Journalon Human Rights*. 2017. №1.С. 203–208.

20. Шумило М. Є. Досудові і судові докази у КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 82–86.

21. Шумило М. Є. Імовірність і вірогідність знання у кримінальному провадженні як передумова потреби об'єктивізації результатів доказування. *Право України*. 2014. №10. С.44–52.

ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : прийнята 29.11.1985. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114

2. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (ETS N 116): прийнята 24.11.1983. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_319

3. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 1. ст.2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19

4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1995. № 1. ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96

5. Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників: постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF

6. Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 104.

URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KP160104

7. Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»: наказ Міністерства Юстиції України, Генеральної прокуратури України і Міністерства фінансів України від 04.03.1996 № 6/5/3/41/.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96

8. Про затвердження Порядку виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді: наказ Державної судової адміністрації від 05.10.2016 № 198.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0198750-16

9. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. 2014. № 5. С.49–56.

10. Баранова Л. М., Сиротенко С. Є., Сірий М. І. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні (фахові аспекти). К. : Наш час, 2006. 100 с.

11. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні України як «інструмент» захисту прав потерпілого. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 5. С. 368–370.

12. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ: Москаленко О.М., 2015. 268 с.

13. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек. / Чернявський С. С., Вознюк А. А., Алєксєєва-Процюк Д. О., Бурлака В. В. та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 122 с.

14. Лихолат Д., Донський О., Слободзян А. Процесуальні та тактичні основи діяльності прокурора і слідчого із забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2014. № 1. С. 39–46.

15.. Назарук О. І. Організація діяльності прокурора щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

16. Процесуальна діяльність слідчого щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек. / С. С. Чернявський, В. І. Фаринник, Л. Д. Удалова та ін. Київ: МВС України, НАВС. 2014. 92 с.

17. Соф'їн М. І. Заходи забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Європейські перспективи.* 2016. № 3. С. 136–140.

18. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 19 с.

19. Шибіко В. Проблема забезпечення прав потерпілого за новим КПК України 2012 р. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 307–313.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2011. №51. Ст. 577 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17.

2. Деякі питання надання платних послуг науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/804-2011-%D0%BF

3. Інструкція про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 р. № 710.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF

4. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження та Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF

5. Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 465.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF

6. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/98-2011-%D0%BF/sp:java-:max100

7. Басай В. Д. Підстави і порядок поновлення процесуального строку за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2013. № 1 (7). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13bvdpku.pdf.

8. Бутенко С. Ю. Кримінально-процесуальні строки в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Форум права.* 2011. № 4. С. 49–54.

9. Головань І. Зв'язок справедливого розподілу витрат на правову допомогу та ефективності реалізації права на судовий захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 101–104.

10. Заїка С. О. Щодо класифікації кримінально-процесуальних строків. *Підприємництво, госп-во і право.* 2007. № 10. С. 151–156.

11 Заїка С. О. Щодо порядку обчислення строків у кримінальному процесі. *Вісник Верховного. Суду України.* 2004. № 1. С. 41–44.

12. Курило М. П. Щодо необхідності подовження окремих процесуальних строків. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 3. С. 167–170.

13. Лоскутов Т. О. Кримінальне процесуальне регулювання строків забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. URL: http://pap.in.ua/1_2015/92.pdf.

14. Маляренко В. Т. Щодо строків кримінального процесу. *Право України.* 2000. № 1. С. 16–23.

15. Мацьків Г. Я. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 19 с.

16. Павловська А. А. Проблемні питання обчислення строків у кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 163–165.

17. Сисоєнко Г. І. Процесуальні строки за КПК 2012 р. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2014. № 5 (20). С. 106–113.

18. Фомін С. Б. Засоби забезпечення розумності строків кримінального провадження за новим КПК України. *Форум права.* 2012. № 2. С. 735-741. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12 fcbnku.pdf.

19. Фомін С. Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 18 с.

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII**.** *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 1. ст.2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19.

2. Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. №1104. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF

3. Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 104. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KP160104

4. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 року №223–558/0/4–13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13

5. Про узагальнення судової практики розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 4.
URL: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2014_rik.html

6. Дьомін Ю. Відсторонення та звільнення з посад осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з ними правопорушення. *Вісник прокуратури*. 2016. № 2. С. 84–91.

7. Заходи забезпечення кримінального провадження: наук.-практ. посіб. / О. І. Богатирьова, А. О. Галай, О. З. Гладун та ін. / за заг. ред. В. Т. Маляренка. Київ: Нац. Аакад. прокуратури України, 2015. 310 с.

8. Методичні рекомендації зі здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження / О. І. Заліско, М. В. Банчук, М. В. Рябенко та ін. Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. 120 с.

9. Никоненко М. Я. Види заходів забезпечення кримінального провадження та їх місце і роль у процесі доказування. *Судова апеляція.* 2014. № 1 (34). URL : http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/121408/

10. Пахолюк О. С. Грошове стягнення як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Порівняльно-аналітичне право.* 2015. № 1. С. 318–321.

11. Сотник Н. А. Кримінально-процесуальний примус через призму нового КПК України. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. № 3. С. 254–258.

12. Удалова Л. Д., Савицький Д. О., Руденко А. Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб. Київ: КНТ, 2016. 168 с.

13. Фаринник В. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2014. № 4 (37). С. 77–84.
URL : http://www.visnyknapu.gp.gov.ua/visnyk/pdf/4_2014.pdf

14. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.

15. Хабло О. Ю. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні: законодавча регламентація та проблеми застосування. *Судова апеляція*. 2014. № 1. С. 61–67.

16. Хабло О. Ю. Тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні. *Держава і право*. 2014. Вип. № 63. С. 231–237.

17. Хабло О. Ю. Окремі проблеми застосування тимчасового доступу до речей і документів. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 червня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 135–136.

18. Чернявський С. С. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 179–185.

19. Чуб А. В. Тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листопада 1950 року. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003. *Відомості Верховної Ради України.* 2003, № 25, ст. 180. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15

3. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. №35. Ст. 360. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12

4. Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання: постанова Кабінету Міністрів України №1363 від 28 грудня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF

5. Про затвердження порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF

6. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України від 08.06.2017 № 480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17

7. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України: наказ МВС України від 23.05.2017 р. № 440. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17

8. Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу - тримання під вартою під час досудового розслідування: наказ МВС України та Міністерства юстиції України від 01.10.2018 р. № 806/3105/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1190-18

9. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту : наказ МВС України від 13.07.2016 р. № 654. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16

10. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до кримінального процесуального кодексу України: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13

11. Про узагальнення судової практики застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. № 14. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00154.html

12. Рішення у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційність) положень ст. 150 КПК України щодо тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу): рішення Конституційного Суду України від 08.07.2003 р. *Вісник Конституційного Суду України.* 2003. №3. Ст. 34.

13. Дояр Є. В. Поняття та види затримання у кримінальному провадженні України, проблеми та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 3–2. Том 3. 2015. С. 264–267.

14. Затримання уповноваженою службовою особою: метод. рек. / А. А. Вознюк, О. С. Осетрова, О. Ю. Хабло та інш. / за заг. ред. С. С. Чернявського. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 52 с.

15. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження). Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін./за ред. Н. О. Марчук. К.: «Арт-Дизайн», 2015. 248 с.

16. Никоненко М. Я. Уповноважена службова особа, яка вправі здійснити затримання у кримінальному процесі. *Юридична наука.* № 9. 2014. С. 83–90.

17. Савицький Д. О., Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: монографія. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2017. 216 с.

18. Справа «Kehayov проти Болгарії» (Заява № 41035/98): рішення ЄСПЛ від 18 січня 2005 року. URL: року http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO1257.html

19. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04): рішення ЄСПЛ 21 квітня 2011 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

19. Справа «Мюррей проти Сполученого Королівства»: рішення ЄСПЛ від 28 жовтня 1994 року. URL: http://www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2007/6583.pdf

20. Справа «Темченко проти України» (Заява № 30579/10): рішення ЄСПЛ від 16 липня 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a83

21. Справа «Харченко проти України» (Заява № 40107/02): рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662

22. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.

23. Фаринник В. І Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства.* 2015 № 2. С. 85–94.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1. Інструкція «Про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні»: наказ Генерального прокурора України від 14.11.2012 р. № 112. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP12047.html

2. Інструкція «Про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України»: наказ Генеральної прокуратури України від 20.12.2017 року № 357. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-18

3. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06.04. 2016 року № 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16

4. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.11.2012 року № 1640/0/4-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12

5. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.04. 2016 року № 296. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0884-16

6. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.02.2018 року № 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18

7. Про затвердження Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення: Наказ СБ України від 16.11.2012 року № 515. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2022-12

8. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду в Службі безпеки України звернень громадян: наказ СБ України. Центральне управління від 10.04.2018 року № 532. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE31998.html

9. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Єдиний облік» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: наказ Міністерства внутрішніх справ від 14.06.2019 року № 508. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0739-19

10. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 року № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19

11. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 р. № 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0363-19

12. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17

13. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування: узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 р. *№ 9-49/0/4-17*. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

14. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2016. 184 с.

15. Максименко В. Початок досудового розслідування: порівняльно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2017. С. 236–240.

16. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 246 с.

17. Чорноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: монографія. Київ: Алерта, 2017. 294 с.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

1. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: http://www.minjust.gov.ua/42544.

2. Інструкція «Про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні»: наказ Генерального прокурора України від 14.11.2012 р. № 112. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP12047.html

3. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17.07.2017 року № 591. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17

4. Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 р. № 3505/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з

питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

6. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини: наказ МВС України, МОЗ України, ГП України від 29 вересня 2017 року № 807/1193/279. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17

7. Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС: Наказ МВС України від 18.01.2016 р. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-16

8. Про узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 9. URL: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2014_rik.html.

9. Про узагальнення судової практики щодо розгляду слідчими суддею клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-14

11. Ващук О. П. Невербальна інформація у кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи: монографія. Одеса: Гельветика, 2017. 430 с.

13. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40–48

14. Малахова О. В. Процесуальні особливості проведення огляду захисником. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: ХНУВС, 2015. С. 426–428.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

1. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06 квітня 2016 р. № 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16.

2. Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161–169.

3. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 238–242.

4. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння сторін обвинувачення та захисту. *Право України*. 2017. № 12. С. 74–81.

5. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження). Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін./за ред. Н. О. Марчук. К.: «Арт-Дизайн», 2015. 248 с.

6. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04): рішення ЄСПЛ 21 квітня 2011 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

7. Татаров О. Ю. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 179–186.

8. Татаров О. Ю., Мірковець Д. М. Повідомлення про підозру: проблеми кримінальної процесуальної регламентації. *Митна справа*. 2015. № 1 (97). Частина 2. Книга 2. С. 265–271.

9. Тищенко О., Говорун Д. Окремі питання процесуального порядку повідомлення про підозру у контексті реалізації засади публічності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 149–153.

10. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 22 с.

11. Хабло О. Ю. Обґрунтованість підозри як підстава застосування запобіжного заходу: *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавств:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 17 грудня 2018 року). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С.125–128.

12. Шевчишен А. В. Особливості повідомлення про підозру у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 216–231.

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду *від 30 травня 2019 року №639/793/17.* URL: https://zib.com.ua/ua/138467-vs_vkazav_yaki_dii_pidozryuvanogo_vvazhayutsya_uhilennyam_vi.html

2. Галаган О., Дунаєва А. Зупинення досудового розслідування у зв'язку з невстановленням місцезнаходження підозрюваного. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 282–287.

3. Мирошниченко Т. М. Щодо окремих аспектів правового регулювання зупинення досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 27(3). С. 124–127.

4. Наливайко Є. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 375–380.

5. Романюк Б. Зупинення досудового розслідування з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України. *Наукова бібліотека. Віче.* 2014. № 6. С. 8–11.

6. Удалова Л. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України* : зб. мат. міжвузівської наукової конференції (м. Київ, 26 квітня 2013 року). Київ: «Алерта», 2013. С. 8–12.

ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80.

2. Інструкція з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 14 квітня 2016 року № 296. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0884-16.

3. Інструкція з організації обліку, руху та зберігання матеріалів досудового розслідування у кримінальному провадженні, яке здійснюється слідчими органів прокуратури: наказ Генерального прокурора України від 14 січня 2019 року № 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0133-19.

4. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: затв. наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA19118.html.

5. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 року № 7. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05.

6. Закриття кримінального провадження слідчими Національної поліції: методичні рекомендації / А. Г. Гаркуша, В. В. Литвинов, В. М. Федченко. Дніпро: ДДУВС, 2018. 48 с.

7. Головко Б. Ю. Звільнення особи від кримінальної відповідальності як окрема форма закінчення досудового розслідування та її значення у діяльності прокурора в кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. Вип. 5. С. 91–98.

8. Горб Ю. В. Підстави закриття кримінального провадження. Новели в ст. 284 Кримінально-процесуального кодексу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 185–188.

9. Дрозд В. Г. Звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 246–250.

10. Маломуж С. І. Поняття малозначного діяння в контексті запровадження кримінального правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 20–22.

11. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. Ч. 2. С. 145–153.

12. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія. Одеса: «Юридична література», 2015. 168 с.

ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серпня 2014 року № 872/88/537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14

2. Про затвердження Порядку організації діяльності органів прокуратури у зв'язку з тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: наказ Генеральної прокуратури України від 23.12.2015 року № 414. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0102-16

3. Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків: тези міжвід. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листопада 2019 року). URL: http://elar.naiau.kiev.ua/handle/123456789/15446

4. Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 319 с.

5. Басиста І. В., Максимів Л. В. Деякі аспекти спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо осіб, які оголошені в міжнародний розшук. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2015. № 4. С.245–247.

6. Досудове розслідування кримінальних проступків: метод. рек. / С. С.Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.

7. Ємельянов В. А. Окремі аспекти вирішення питання щодо початку здійснення спеціального досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С.211–215

8. Капліна О.В. Проблеми застосування кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару. Харків, 2014. Вип. 6. С. 46–51.

9. Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 31 травня 2019 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 259 с.

10. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: монографія. Харків: Право, 2018. 278 с.

11. Мирошниченко Н. М. Концептуальні питання запровадження інституту «кримінальні проступки» у законодавство України. *Правова держава.* 2015. № 20. С. 152–156.

12. Пасєка О. Ф. Запровадження кримінальних проступків в Україні: нагальна потреба чи зайва ініціатива? *Збірник наукових статей.* 2017. С.245–257.

13. Сачко О. В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. С.127–132.

14. Проблеми реалізації верховенства права при застосуванні особливих форм та режимів кримінального провадження: монографія. /за заг. ред. д.ю.н.,

професора, академіка Академії політичних наук України В. М. Тертишника. Дніпро, 2018. 358 с.

15. Слободенюк В. Особливості спеціального досудового розслідування (in absentia) в кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 171–174

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09 листопада 2012 року № 1640/0/4-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12

2. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування: узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 року *№9-49/0/4-17*. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

3. Постанова Верховного Суду від 23 січня 2019 року у справі № 802/1335/17-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79988780

4. Баулін О., Черняк О. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2017. №4. С. 12–19.

5. Бєлкін М. Л., Бєлкін Л. М. Обмеження права на судове оскарження на стадії досудового розслідування за КПК 2012 р. як чинник порушення прав приватних осіб. *Судова апеляція.* 2017. № 1. С. 50–60.

6. Камчатна Д. І. Предмет оскарження під час досудового розслідування. *Університетські наукові записки*. 2014. №1 (49). С. 188–194.

7. Костюченко О. Ю. Щодо можливості касаційного оскарження та перевірки законності ухвал, постановлених в порядку виконання судових рішень в кримінальному провадженні. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування* : матеріали

Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 175–177.

8. Мерцалов М. Ю. Колізійні питання апеляційного перегляду справ про оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей до ЄРДР. *Молодий вчений*. 2017. Т. 45. №. 5. С. 254–257.

9. Новожилов В. С. Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового провадження в механізмі реалізації завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія ПРАВО.* 2019. Випуск 56. Том 2. С. 105–113.

10. Тищенко О. І. Оскарження затримання у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспект. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 1. С. 49–58.

11. Шило О. Г. Оскарження ухвал слідчого судді як складова антикорупційного механізму під час здійснення судового контролю в кримінальному провадженні. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару. (Харків, 27 листоп. 2015 р.). Харків : Право, 2015. Вип. 7. С. 172–176.

ПІДСУДНІСТЬ ТА ПІДГОТОВЧЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ

1. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 жовтня 2012 року № 223-1430/0/4-12. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12

2. Бабаєва О. В. Закриття кримінального провадження на стадії підготовчого провадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Юридичні науки.* 2017. Випуск 3. Том 2. С. 114–117.

3. Барабаш М. В. Проблемні питання оформлення результатів підготовчого судового провадження в кримінальному процесі України *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2017. № 5. С. 22–27.

4. Дьомін М. В. Теоретичні та практичні аспекти закриття кримінального провадження з підстави, передбаченої ст. 284 ч. 1 п. 7 Кримінального процесуального кодексу України. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. (Харків, 15 верес.–15 жовт. 2013 року). Харків: Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2013. С. 42–44.

5. Дячук С. І., Галаган В. І., Галаган О. І. Застосування кримінального процесуального законодавства на підготовчому провадженні у суді першої інстанції. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2013. Т. 144-145. С. 142–146.

6. Дячук С. Стадія підготовчого провадження та її особливості. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 131–138.

7. Єні О. В., Матієк Л. Г. Підготовче провадження як елемент судового провадження в суді першої інстанції. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 2. С. 286–289.

8. Калужинський О.В. Оціночна діяльність судді у підготовчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.

9. Луцик В. В. Підготовче провадження за новим КПК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2012. Випуск 20. Частина 1. Том 4. С. 144–146.

10. Мирошниченко Ю. Проблеми судового розгляду в кримінальному провадженні: організаційно-підготовчий аспект. *Слово Національної школи суддів України.* 2013. № 4 (5). С. 139–144.

11. Попелюшко В. О. Формування кримінальної справи на стадії судового провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 44–49.

12. Сиза Н. П. Завдання суду в стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2014. № 2(10). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14snpkpu.pdf.

13. Тахтаров М. Юридична сутність підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Национальный юридический журнал: теория и практика.* 2016. № 6. С. 207–210.

14. Трофименко В. М. Особливості порядку підготовчого провадження за КПК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* 2014. Випуск 27. Том 3. С. 138–142.

15. Шминдрук О.Ф. Підготовче провадження в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Київ, 2016. 220 с.

16. Шминдрук О. Ф. Підготовче провадження як кримінально-процесуальна категорія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 10-2. Том 2. С. 159–162.

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

1. Антощак Д. І. Суть та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 28. С. 127–129.

2. Вапнярчук В. В. Стандарт кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 100–112.

3. Вапнярчук В. В Межі застосування судового розсуду у кримінальному провадженні. *Теорія і практика правознавства.* 2014. Вип. 1 (5). С.1–12.

4. Ігнатюк О. В. Судове провадження у першій інстанції в кримінальному процесі України : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2014. 20 с.

5. Ігнатюк О. В. Ухвалення судових рішень судом першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник національного університету ДПС України (економіка, право).* 2014. № 2 (65). С.180–186.

6. Ільюшонок О. Ю. Зміна обвинувачення прокурором у суді: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2017. № 3 (90). С.175–181.

7. Каланча І. Судове провадження в системі оновленого кримінального процесу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*

України. 2016. № 3. С. 110–119. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/kalancha.pdf

8. Коваленко Л. Б. Проблемні аспекти спрощеного судового розгляду у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету* Випуск 6-1. Том 4. 2014 С.52–56.

9. Колос С. С. Актуальні питання доказової діяльності суду під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Право і суспільство.* 2019. № 1. Ч. 2. С. 154–158.

10. Кубарєва О. В. Особливості прийняття судових рішень судом присяжних у кримінальному провадженні. *70 років Декларації прав людини: здобутки та перспективи:* збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6 грудня 2018 року) Київ, 2018. Ч. 1. С. 54–57.

11. Литвин О. В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 207 с.

12. Рощина О. І., Циганій С.О. Суд присяжних в Україні: актуальні питання реформування. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С.188–193.

13. Тимощук В. Поняття і завдання судового огляду у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 4. С. 265–273.

14. Форостяний А. В. Проведення спрощеного судового розгляду за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний часопис*. 2013. № 2 (6). С. 64–69.

15. Харковець Ю. М. Проголошення і роз'яснення судових рішень у кримінальному провадженні України. *Міжнародний юридичний вісник: Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2 (4). С.107–114.

16. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2006. 20 с.

17. Шепітько І. І. Сутність судового розгляду (судового слідства) та його місце в системі кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2016. Вип. 32. С. 218–234.

18. Шепітько І. І. Судове слідство в контексті реалізації загальних засад кримінального провадження. *Вісник Національної академії правових наук.* 2016. № 4 (87). С.184–194.

19. Шумов В. В. Вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 18 с.

ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

1. Алейніков Г. І. Структура, зміст та порядок постановлення вироку апеляційним судом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2012. № 2. С. 342–349.

2. Безрукава А. Ф. Механізм оскарження процесуальних рішень щодо домашнього арешту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2012. Вип. 20. Ч. 2. Т. 3. С. 94–97.

3. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 686 с.

4. Бобечко Н. Р. Збирання та дослідження доказів у стадії апеляційного провадження згідно КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdi7Chaau_2013_2_6.pdf

5. Дидич О. Ю. Співвідношення загальних умов і принципів кримінального провадження в апеляційному судочинстві. *Правова держава.* 2016. № 24. С. 159–163.

6. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2014. 20 с.

7. Маринів В. І. Деякі проблеми функціонування судів апеляційної інстанції щодо перегляду судових рішень у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2016. Вип. 3. Том 2. С. 107–110.

8. Мерцалов М. Ю. Колізійні питання апеляційного перегляду справ про оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей до ЄРДР. *Молодий вчений*. 2017. №. 5. С. 254–257.

9. Мірошніков І. Ю Судове слідство в апеляційній інстанції : монографія. Харків: Право, 2007. 192 с.

10. Музиченко Т. Функціональна спрямованість діяльності суду апеляційної інстанції у разі оскарження ухвал слідчого судді у кримінальному провадженні України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2. С.137–142.

11. Кашка О. С. Недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого та особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, при провадженні в суді апеляційної інстанції. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 329–340.

12. Кашка О. С. Повноваження суду апеляційної інстанції в кримінальному процесі України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2014. 20 с.

13. Кіцен Н. В. Деякі теоретичні аспекти провадження із перевірки вироків та ухвал суду, що не набрали законної сили. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 22. Ч. ІІ. Т. 3. С.111–114.

14. Кіцен Н. В. Межі апеляційного перегляду вироків та ухвал як загальна умова апеляційного провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 23. Ч. І. Т.3. С. 106–109.

15. Котубей І. Поняття підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 94–97.

16. Кулянда М. І. Особливості апеляційного розгляду за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 21. Ч. 1. Т. 3. С. 133–136.

17. Скрябін О. М. Діяльність захисника в підготовчій частині апеляційного провадження в кримінальному процесі. *Публічне право.* 2015. № 3. С. 219–225.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

1. Узагальнення судової практики розгляду судами деяких питань, які вирішуються судом під час виконання вироків: інформаційний лист ВССУ від 01.04.2017. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00225.html

2. Арушанян К. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: досвід Англії та США. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2017. № 1(13). С. 32–38.

3. Дільна З. Ф. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та прикладний аспекти : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 22 с.

4. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваіте, 2016. 206 с.

5. Сімонович Д. В. Основні етапи стадії виконання судового рішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія юридичні науки. 2015. №. 5. Т.4. С. 88–90.

6. Тайлієва Х. Р. Законна сила вироку та її дія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія: Право.* 2014. Вип. 28. С. 120–123.

ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

1. Бобечко Н. Р. Доказування у стадії касаційного провадження згідно КПК України. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 108-120.

2. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. … доктора юрид. наук: 12.00.09 : Львів, 2016. 455 с.

3. Бобечко Н. Р. Доказування у стадії касаційного провадження згідно КПК України. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 108–120.

4. Бобечко Н.Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навч. посіб. Тернопіль: Підручники та посібники, 2014. 134 с.

5. Бондаренко Я. С. Касаційна перевірка судових рішень, прийнятих під час досудового розслідування : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.

6. Євмін А. М. Касаційне оскарження судових рішень у кримінальному провадженні дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 215 с.

7. Євмін А. М. Сутність та особливості касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. №°6. С. 196–198.

8. Костюченко О. Ю. Щодо можливості касаційного оскарження та перевірки законності ухвал, постановлених в порядку виконання судових рішень в кримінальному провадженні. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія». 2015. С. 175–177.

9. Легких К. В. Кримінальний процесуальний кодекс України: письмове касаційне провадження. *Часопис Академії адвокатури України.* 2012. № 3 (16). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-3/121kvpkp.pdf.

10 Літвінов Є. В. Предмет касаційного оскарження у кримінальному провадженні: окремі питання правозастосування. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 4. С. 283–287.

11. Луспеник Д. Українська модель касаційного оскарження потребує удосконалення (спрощення). URL: http:// http://sc.gov.ua/ua/podiji_za_2012_rikysekretar_plenumu_vssu_d spenik_ukrajinska_model_kasacijnogo_oskarzhennja_potrebuje_udoskonale.html.

12. Котович І. О. Касаційне провадження як додаткова гарантія судового захисту прав особи. *Європейські перспективи.* 2013. № 4. С. 84–88.

13. Маринів В. І. Письмове провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій як засіб спрощення кримінального судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 2. С. 281–286.

14. Сапін О. В. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальних справах у контексті міжнародних стандартів. *Вісник прокуратури.* 2012. № 2. С. 74–79.

15. Соловей Г. В. Деякі проблемні питання перегляду судових рішень у кримінальному процесі України. *Вісник Вищої ради юстиції.* 2013. № 3 (15). С. 87–99.

16. Шапула В. Цільове призначення касаційного провадження у системі стадій кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 246–250.

17. Юрченко Л. В. Особливості касаційного провадження за новим КПК України. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні : кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми:* збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (16 листопада 2012 року). Ірпінь, 2012. С. 358–359.

ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

1. Беднарська В. М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 23 с.

2. Бобечко Н. Р. Перегляд судових рішень в порядку виняткового провадження : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.

3. Бобечко Н. Р. Нововиявлені обставини у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, система. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2014. Випуск 6-2. Том 4. С. 55–61.

4. Герасимчук О. П. Реалізація потерпілим прав під час перегляду справи за нововиявленими обставинами. *Адвокат*. 2011. №3 (126). С. 20–22.

5. Денисова Ю. С. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в системі переглядів судових рішень. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. № 7. С.381–385.

6. Денисова Ю. С. Проблематика процесуального порядку здійснення перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. *Правове життя сучасної України:* матеріали міжнар. наук, конф. проф.-викл. та аспірант. складу. Одеса, 2014. С. 702–704.

7. Дроздов О. Актуальні проблеми реалізації окремих засад кримінального процесу в провадженні за нововиявленими обставинами. *Вісник Національної академії' правових наук України*. 2014. № 2. С. 156–169.

8. Курапова К.М. Процесуальні строки у провадженні за нововиявленими обставинами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 46. Том 2. С. 105–108.

9. Кучинська О., Щиголь О. Забезпечення права засудженого на справедливий суд в аспекті перегляду судових рішень за виключними обставинами на прикладі рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України». *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 254–260.

10. Пшеничний І. І. Здобутки та прорахунки нормативно-правового регулювання інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 507–513.

11. Сиза Н. П. Провадження за нововиявленими обставинами у кримінальному процесі України: проблеми процесуальної форми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 19. Т.4. С. 150–153.

12. Фігурський В. Окремі проблемні питання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С.185–190.

13. Фідря Ю. О. Провадження за нововиявленими обставинами: історико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 19. Т.4. С. 162–166.

14. Фідря Ю. О. Новий перелік нововиявлених обставин: критичний погляд. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 4. С. 311–315.

15. Черненко А. П., Шиян А. Г. Кримінальне провадження за нововиявленими або виключними обставинами: деякі питання. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 7. С.372–374.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

1. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12.

2. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13. URL:: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15.

3. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод: затв. на нараді суддів судової палати у кримінальних справах ВСС 22 січня 2014 року. URL: https://zib.com.ua/ua/print/92557-uzagalnennya_vssu_sudovoi_praktiki_zdiysnennya_kriminalnogo_.html

4. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Х. : Фактор, 2013. 1072 с.

5. Козаченко В. І. Реалізація засади законності під час укладення угод у кримінальному провадженні України та Німеччини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 107–110.

6. Комарницька О. Чи є шанс у медіації як перспективної зміни судового розгляду кримінальних справ невеликої та середньої тяжкості. *Юридичний вісник України.* 2013. № 1–2. С. 18.

7. Леляк О. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2016. № 3. С. 147–155.

8. Мозгова В., Чернов С. Питання вдосконалення застосування до неповнолітніх інституту кримінального провадження на підставі угод. *Вісник прокуратури.* 2015. № 4. С.92–102.

9. Нестор Н. В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 19 с.

10. Новак Р. В. Укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадження. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 4. Т. 7. С. 30–36.

11. Пушкар П. В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2005. 225 с.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

1. Постанова Верховного Суду України від 18.05.2017 р. у справі № 5-79кс(15)17. URL: https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/5-79ks15_17

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. наук.-практ. коментар : у 2 т. / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. Харків : Право, 2012. Т. 2. 664 с.

3. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

4. Кубарєва О. В. Практичні аспекти здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 98-99.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2013. 1072 с.

6. Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 201 с.

7. Про приватне обвинувачення. *Закон і бізнес.* 2017. №22 (1320). URL: https://zib.com.ua/ua/print/129002.

8. Савицький Д. О. Доказування у справах про злочини приватного обвинувачення: монографія. Львів: Каменяр, 2012. 235 с.

9. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України. Харків: Право, 2015. 448 с.

10. Яновська О. Г. Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 1. С. 242–245.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року 5076-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. ст.282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2017, № 7-8. ст.50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19

3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18

5. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15. № 16-17. ст.133. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17

6. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12

7. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року 2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. ст. 17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12

8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19

9. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. ст.99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80

10. Аскеров С. С. Кримінальне провадження щодо Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденція*. 2015. № 14. Том 2. С. 117–120.

11. Аскеров С. С. Особливий порядок кримінального провадження щодо депутатів місцевих рад. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Випуск 6–1. Том 4. 2014. С. 19–23.

12. Аскеров С. С. Особливості кримінального провадження щодо члена Національного агентства з питань запобігання корупції. *Порівняльно–аналітичне право*. 2015. № 2. С. 218–220.

13. Аскеров С. С. Порядок кримінального провадження щодо Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденція*. 2014. № 10–2. Том 2. С. 126–129.

14. Комарницька О. Вручення прокурором повідомлення про підозру окремим категоріям осіб. *Вісник прокуратури.* 2015. № 11. С. 78–90.

15. Кузьмічова Є. В. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб. *Юридична наука.* 2014. № 8. С.107–116.

16. Удалова Л. Д., Доросінська Г. М. Порушення та розслідування кримінальної справи щодо депутата місцевої ради: монографія. К.: КНТ, 2011. 144 с.

17. Цюприк І. В., Алексєєва–Процюк Д. О. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо деяких категорій

осіб. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2016. № 1. С.157–171.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

1. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»): прийняті 29 листопада 1985 року. *Верховна Рада України.* URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1995. N 6. ст. 35. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/20/95-%D0%B2%D1%80

3. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 липня 2013 року № 223-1134/0/4-13. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13.

4. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січня 2017 №223-66/0/4-17. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html.

5. Вакуленко О. Ф. Проблеми застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. №1. С. 91–99.

6. Герасимчук Л. Деякі аспекти застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх. *Юридична Україна.* 2011. № 10. С. 77–82.

7. Зеленський С. М., Назаренко С. П., Письменний Д. П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності: навчальний посібник. К.: КНТ, 2012. 160 с.

8. Кокошко М. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України* 2016. № 2. С. 10–18.

9. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: наук.-практ. посіб. / за ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 172 с.

10. Кучеріна І. Г. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх в Україні: наук.-практ. посіб. / І. Г. Кучеріна, Г. В. Попов, Я. М. Шевченко, Г. В. Щербакова, К. І. Грейдіна. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 232 с.

11. Мозгова В. Питання вдосконалення застосування до неповнолітніх інституту кримінального провадження на підставі угод. *Вісник прокуратури*. 2015. №4. С.92–102.

12. Сичук О. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. *Вісник прокуратури*. 2010. № 10. С. 54–58.

13. Юхно О. О. Генезис визначення понять «малолітній» та «неповнолітній» у кримінальному судочинстві України. *Вісник.* Харків, 2012. № 1 (56). С. 168–174.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

1. Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги: Резолюція 46/119 Генеральної Асамблеї ООН від 18 лютого 1992 року. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_905

2. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. ст.143. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14

3. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 № 4038-XII року. *Відомості Верховної Ради України.* 1994. № 28. Ст. 232. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

4. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.05.2018 р. № 865. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0719-18?lang=ru

5. Про затвердження Правил застосування примусових заходів медичного характеру в спеціальному закладі з надання психіатричної допомоги: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31.08.2017 № 992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-17

6. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 7. URL:

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05.

7. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8. URL: zakon.rada.gov.ua/go/ v0008700–97.

8. Арушанян К. Роль прокурора у провадженні з виконання судових рішень про застосування примусових заходів медичного характеру. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 1–9.

9. Берш А. Я. Примусові заходи медичного характеру: правова природа та види: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2017. 20 с.

10. Гриндей Л. М., Боднарук О. М. Проблеми застосування примусових заходів медичного характеру щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 93–96.

11. Дії захисника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру: методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою /Кириченко С. І., Кириченко В. Л. ВБО «Українська фундація правової допомоги», Координаційний центр з надання правової допомоги, 2016. 92 с.

12. Кашка О. С. Недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого та особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, при провадженні в суді

апеляційної інстанції. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького ун-ту управлін. та права.* 2013. № 1 (45). С. 329–340.

13. Книга М. Проблеми правової регламентації провадження та зміни примусових заходів медичного характеру. *Підприємництво, господарство і право.* 2012. № 3. С. 131–134.

14. Колесник В. А. Процесуальна визначеність повноважень слідчого, прокурора, суду в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (28). С. 40–45.

15. Сенченко Н. М. Застосування запобіжних заходів до осіб, для яких передбачено примусові заходи медичного характеру. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2015. Випуск 2. Том 3. С. 105–109.

16. Справа «Анатолій Руденко проти України» (Заява № 50264/08)»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 17.07.2014 року. *Верховна Рада України :* URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_a10.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

1. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. ст.93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12

2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12

3. Єфіменко І. М. Охорона державної таємниці на стадії досудового розслідування кримінального провадження: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Митна справа.* 2013. № 6 (2.1). С. 131–135.

4. Ковальчук С. О., Крет Г. Р. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2013. Вип. 3. С. 410–420.

5. Крет Г. Р. Правове регулювання допуску осіб до участі у кримінальному провадженні, що містить державну таємницю (державні секрети), за законодавством України, Російської Федерації та республіки Білорусь: порівняльно–правовий аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2013. № 1(3). С.352–363.

6. Рогатинська Н. З. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну та банківську таємницю. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 180–186.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОИАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ, КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ, НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО З РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини: прийнята 18 квітня 1961 року. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048

2. Віденська конвенція про консульські зносини: прийнята 24 квітня 1963 року. *Верховна Рада України.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047.

3. Конвенція ООН з морського права : прийнята 10 грудня 1982 року. *Верховна Рада України.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 04 листопада 1950 / Рада Європи. *Верховна Рада України.* URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

5. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна: прийнята 14 вересня 1963 року. *Верховна Рада України.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244.

6. Про державний кордон України : Закон України від 4 листоп. 1991 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 2. Ст. 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12

7. Про дипломатичну службу: Закон України від 7 червня 2018 року № 2449-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2018. № 26. ст.219. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19.

8. Кодекс Торговельного мореплавства України від 23.05.1995 № 176/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1995. №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.349. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр.

9. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17.

10. Консульський статут України: затверджений Указом Президента України від 2 квітня 1994 року № 127/94. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/127/94.

11. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України 10 червня 1993 року № 198/93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/9

12. Про затвердження Інструкції про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: наказ Генерального прокурора України від 14.11.2012 № 112. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/nla.html.

13. Давиденко С. В. Проблеми здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. 2016. Випуск 39. Том 2. С.79-82.

14. Іванов Ю. А. Міжнародно-правові аспекти здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв та консульських установ України. Науково-практична Інтернет конференція. 2013. № 5. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=450%3A010313-21&catid=64%3A5-0313&Itemid=79&lang=ru.

15. Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті Європейських стандартів: Теорія, історія і практика: моногр. К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. 584 с.

16. Галаган В. І. , О. М. Калачова. Особливості початку досудового розслідування при виявленні ознак кримінального правопорушення на території дипломатичних представництв чи консульських установ України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2013. № 2(8). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13hivkuu.pdf.

17. Фаринnник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: К.: Алерта, 2017. 548 с.

18. Фрич В. І., Комарницька О. Б. Щодо законного затримання особи на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 5. С. 111-120.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу : прийнята 29 травня 2000 року. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_238

2. Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства: прийнята 26 листопада 1968 року. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога: зб. докум. Київ : Юрінком, 1996. Кн. 1. 1184 с.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2006. N 30. ст.260. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15

4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 50. ст.540. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15

5. Про Національне центральне бюро Інтерполу: постан. Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF.

6. Березняк В. С., Тертишник В. М.. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України: монографія. Дніпропетровськ: держ. ун-т внутр. справ, 2010. 188 с.

7. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України в галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2000. 230 с.

8. Гавриш Т. С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2004. 224 с.

9. Макаров М. А. Кримінально-процесуальне забезпечення екстрадиції: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2012. 22 с.

10. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов’язане з міжнародними відносинами, за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2004. 215 с.

11. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. Л. О. Фролової. Київ : Алерта, 2013. 348 с.

12. Пашковський М. І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов’язаних з наданням міжнародної правової допомоги: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2002. 243 с.

13. Потьомкін А. О. Захист прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства: зб. судової практики. К. : Юрінком Інтер, 2014. 760 с.

14. Свистуленко М. П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально–правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 237 с.

15. Сизоненко А. С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 18 с.

16. Тітко І. КПК України про міжнародне співробітництво: недоліки нормативної регламентації. *Вісник Національної академії правових наук.* 2012. № 2. С. 247–258 с.

17. Тростянська Я. І. Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.

18. Удалова Л. Д. Прокурорський нагляд за екстрадицією особи: навч. посіб. / Удалова Л. Д., Мотиль В. І., Гумін О. М. Київ: Видавничий дім «Скіф», 2012. 141 с.

19. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ: Скіф, 2012. 447 с.

20. Шевченко О. Т. Традиції та тенденції екстрадиційної правозастосовної практики. *Університетські наукові записки.* Хмельницький, 2017. № 2 (22). С. 396–403.

ЗМІСТ

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ
ПЕРЕДМОВА

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. ПОНЯТТЯ, СУТЬ І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ……...
1.1. Поняття кримінального процесу……...
1.2. Історичні форми кримінального процесу……
1.3. Завдання кримінального процесу……...
1.4. Стадії кримінального процесу та їх система……
1.5. Кримінальна процесуальна форма……...
1.6. Кримінальні процесуальні функції……...
1.7. Кримінальні процесуальні правовідносини……
1.8. Кримінальні процесуальні гарантії……...
1.9. Кримінальні процесуальні документи…….

2. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАКОН……
2.1. Поняття та значення кримінального процесуального закону……
2.2. Кримінальні процесуальні норми та їх види…….
2.3. Структура кримінальної процесуальної норми……
2.4. Дія кримінального процесуального закону України в просторі……
2.5. Дія кримінального процесуального закону України в часі……
2.6. Дія кримінального процесуального закону України за колом осіб……
2.7. Застосування кримінального процесуального закону за аналогією……..

3. ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ…….
3.1. Поняття та значення засад кримінального провадження…….
3.2. Класифікація засад кримінального провадження…….……...
3.3. Засада верховенства права…….……
3.4. Засада законності……
3.5. Засада рівності перед законом і судом…….……
3.6. Засада поваги до людської гідності…….…
3.7. Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність ……
3.8. Засада недоторканність житла чи іншого володіння особи……..
3.9. Засада таємниці спілкування…….…...
3.10. Засада невтручання у приватне життя……
3.11. Засада недоторканості права власності……...
3.12. Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини….
3.13. Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї…….…
3.14. Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення……
3.15. Засада забезпечення права на захист…….……
3.16. Засада доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень……

3.17. Засада змагальності сторін та свободи у поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості……
3.18. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів……
3.19. Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності……..…….
3.20. Засада публічності…….…….....
3.21. Засада диспозитивності……..…….
3.22. Засада гласності і відкритості судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій……..
3.23. Засада розумних строків……
3.24. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження……..

4. СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ……
4.1. Поняття суб'єктів кримінального процесу та їх класифікація……
4.2. Суд та його повноваження……..
4.3. Слідчий суддя та його повноваження……...
4.4. Присяжний: його права та обов'язки…….....
4.5. Прокурор та його повноваження…….
4.6. Слідчий та його повноваження……..……
4.7. Керівник органу досудового розслідування, його повноваження……..…
4.8. Дізнавач та його повноваження……..……
4.9. Оперативні підрозділи, їх повноваження……..……
4.10. Підозрюваний, обвинувачений: їх правовий статус…….
4.11. Захисник: його процесуальний статус……...
4.12. Обов'язкова участь захисника……...
4.13. Потерпілий: його права та обов'язки…….
4.14. Заявник: його правовий статус……..……
4.15. Цивільний позивач: його права та обов'язки……...
4.16. Цивільний відповідач: його правовий статус……...
4.17. Представники потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача……...
4.18. Законний представник у кримінальному провадженні…….
4.19. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження……...
4.20. Третя особа, щодо майна якої вирішується про арешт, як учасник кримінального провадження…….....
4.21. Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі…….
4.22. Свідок: його правовий статус……..……
4.23. Особи, які не підлягають допиту як свідки……
4.24. Перекладач: його правовий статус……..……
4.25. Експерт: його права та обов'язки……...
4.26. Спеціаліст: його права та обов'язки……...
4.27. Понятий: його права та обов'язки…….
4.28. Відводи у кримінальному провадженні……...
4.29. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження……..…

5. ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ...
5.1. Кримінальне процесуальне доказування: поняття та значення……..
5.2. Збирання доказів у кримінальному провадженні…….
5.3. Перевірка доказів. Способи перевірки доказів та їх процесуальних джерел……..
5.4. Оцінка доказів. Внутрішнє переконання в механізмі оцінки доказів…..
5.5. Критерії оцінки доказів та їх процесуальних джерел…….
5.6. Підстави та процесуальний порядок визнання доказів недопустимими…
5.7. Предмет доказування у кримінальному провадженні……
5.8. Межі та суб'єкти доказування……..….
5.9. Поняття і значення доказів та їх процесуальних джерел у кримінальному процесі……
5.10. Класифікація доказів у кримінальному процесі……
5.11. Показання як процесуальні джерела доказів……
5.12. Оцінка та перевірка показань свідка…….…
5.13. Види показань підозрюваного, обвинуваченого……
5.14. Речові докази: поняття та види…….…..
5.15. Документи як джерела доказів……..……
5.16. Процесуальний порядок зберігання речових доказів і документів……
5.17. Протоколи процесуальних дій……..….
5.18. Висновок експерта……

6. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ……
6.1. Поняття процесуальних строків та їх види…….
6.2. Правила обчислення процесуальних строків та їх поновлення……...
6.3. Поняття і види процесуальних витрат……....

7. ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ……..…….
7.1. Поняття та види шкоди, яка підлягає відшкодуванню (компенсації) у кримінальному провадженні ……..…….
7.2. Способи (форми) відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні……...
7.3. Поняття цивільного позову у кримінальному провадженні……
7.4. Підстави, предмет цивільного позову у кримінальному провадженні…
7.5. Суб'єкти цивільного позову……..
7.6. Кримінальні процесуальні заходи забезпечення цивільного позову……
7.7. Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні……..…
7.8. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю……..…

8. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ…...…
8.1. Поняття заходів забезпечення кримінального провадження…….
8.2. Види заходів забезпечення кримінального провадження……
8.3. Класифікація заходів забезпечення кримінального провадження……..

8.4. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження……..……
8.5. Виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик…….
8.6. Привід: підстави та порядок застосування……..
8.7. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження……...
8.8. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом…….……
8.9. Відсторонення від посади…….…….……
8.10. Тимчасовий доступ до речей і документів…….……
8.11. Тимчасове вилучення майна……..……
8.12. Арешт майна у кримінальному провадженні……

9. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ……..….
9.1. Поняття та види запобіжних заходів……..…….....
9.2. Мета та підстави застосування запобіжних заходів……
9.3. Загальний порядок застосування, зміни та скасування запобіжних заходів……
9.4. Особисте зобов'язання…….……..…
9.5. Особиста порука…….…
9.6. Застава як запобіжний захід…….…….....
9.7. Домашній арешт…….……
9.8. Тримання під вартою……..…...
9.9. Строки тримання під вартою та порядок їх продовження……...
9.10. Поняття та види затримання у кримінальному процесі……
9.11. Затримання уповноваженою службовою особою……..
9.12. Законне затримання……..……
9.13. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу…….……

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

10. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ……...
10.1. Поняття стадії досудового розслідування та її завдання. Форми досудового розслідування…….
10.2. Загальні положення досудового розслідування……
10.3. Початок досудового розслідування……
10.4. Підслідність кримінальних проваджень……..……..
10.5. Об’єднання і виділення матеріалів досудового розслідування……..….
10.6. Місце проведення досудового розслідування……...
10.7. Строки досудового розслідування……..
10.8. Розгляд клопотань під час досудового розслідування……..
10.9. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення……
10.10. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування……
10.11. Складання процесуальних документів під час досудового розслідування.....

10.12. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження…….……

11. ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ…….

11.1. Поняття слідчих (розшукових) дій та їх система……..
11.2. Класифікація слідчих (розшукових) дій……
11.3. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій……..
11.4. Допит: поняття, види, процесуальний порядок проведення……
11.5. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб……
11.6. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи……
11.7. Пред'явлення для впізнання: поняття, процесуальний порядок проведення…….
11.8. Обшук: поняття, види та процесуальний порядок проведення……
11.9. Огляд: поняття, види, процесуальний порядок проведення……....
11.10. Огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією: поняття та процесуальний порядок проведення……...……
11.11. Слідчий експеримент: поняття, процесуальний порядок проведення…
11.12. Освідування особи: поняття, процесуальний порядок проведення……
11.13. Підстави проведення експертизи та порядок залучення експерта……
11.14. Негласні слідчі (розшукові) дії: поняття та види……
11.15. Загальні вимоги до проведення негласних слідчих (розшукових) дій…
11.16. Аудіо-, відеоконтроль особи…….
11.17. Накладення арешту на кореспонденцію…….
11.18. Огляд і виїмка кореспонденції ……...
11.19. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж……
11.20. Зняття інформації з електронних інформаційних систем……
11.21. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи……
11.22. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу……
11.23. Спостереження за особою в публічно доступних місцях……
11.24. Моніторинг банківських рахунків……
11.25. Аудіо-, відеоконтроль місця……
11.26. Контроль за вчиненням злочину…….……
11.27. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації……
11.28. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження…….

12. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ…….

12.1. Підозра у кримінальному провадженні: поняття та ознаки……
12.2. Поняття та значення повідомлення особі про підозру……
12.3. Підстави та процесуальний порядок повідомлення особі про підозру……
12.4. Форма та зміст письмового повідомлення про підозру……
12.5. Зміна повідомлення про підозру…….
12.6. Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб……..

13. ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ……

13.1. Зупинення досудового розслідування: підстави та процесуальний порядок……..

13.2. Відновлення досудового розслідування: підстави, процесуальний порядок…….....

14. ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ……

14.1. Форми закінчення досудового розслідування……

14.2. Систематизація матеріалів кримінального провадження…….

14.3. Відкриття матеріалів іншій стороні……

14.4. Підстави закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи……

14.5. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження…….

14.6. Обвинувальний акт: поняття, значення та зміст……

14.7. Звільнення особи від кримінальної відповідальності: підстави та процесуальний порядок.....

14.8. Звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру……

14.9. Звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру……

15. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ……

15.1. Поняття і види особливих порядків досудового розслідування…….

15.2. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків……

15.3. Процесуальний порядок затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок……..

15.4. Процесуальний порядок вилучення речей і документів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки……

15.5. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків……

15.6. Процесуальний порядок провадження спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень……..

15.7. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції…….

16. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ …….....

16.1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора на досудовому провадженні…….

16.2. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування…

16.3. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора……

17. ПІДСУДНІСТЬ ТА ПІДГОТОВЧЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ…….....

17.1. Поняття підсудності. види підсудності……

17.2. Порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого……

17.3. Поняття, завдання та значення підготовчого провадження……

17.4. Питання, що вирішуються у зв'язку з підготовкою до судового розгляду……
17.5. Порядок, строки та рішення підготовчого провадження……
17.6. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).....

18. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД …….
18.1. Поняття, суть і значення судового розгляду……
18.2. Загальні положення судового розгляду……
18.3. Незмінність складу суду при розгляді справи……..
18.4. Головуючий у судовому засіданні……..…
18.5. Безперервність судового розгляду…….
18.6. Заходи до порушників порядку судового засідання…….
18.7. Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження…….
18.8. межі судового розгляду……
18.9. Процедура судового розгляду……...……..
18.10. Види судових рішень…….…
18.11. Види, структура та зміст вироку……...
18.12. Ухвала суду, її зміст……..….
18.13. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків……..……
18.14. Провадження в суді присяжних…….…

19. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ……..
19.1. Поняття, завдання й основні риси стадії апеляційного провадження
19.2. Предмет та суб'єкти апеляційного оскарження
19.3. Порядок і строки апеляційного оскарження
19.4. Суд апеляційної інстанції……..…
19.5. Межі перегляду судом апеляційної інстанції…….
19.6. Результати апеляційного розгляду……..…
19.7. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції…….…

20. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ……
20.1. Суть, значення і завдання стадії виконання судових рішень……
20.2. Набрання судовим рішенням законної сили……
20.3. Порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні….
20.4. Порядок звернення судового рішення до виконання…….
20.5. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень…….

21. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ…….....
21.1. Стадія касаційного провадження: поняття, завдання……
21.2. Предмет касаційного оскарження……...
21.3. Суб'єкти, порядок та строки касаційного оскарження…….……
21.4. Межі перегляду судом касаційної інстанції……
21.5. Порядок касаційного розгляду……

21.6. Результати розгляду касаційної скарги…….
21.7. Судові рішення суду касаційної інстанції……..

22. ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ …….

22.1. Поняття й значення стадії провадження за нововиявленими або виключними обставинами……..

22.2. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами……...

22.3. Суб'єкти та строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами……

21.4. Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами…….

22.5. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами……

23. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ……

23.1. Особливі порядки кримінального провадження як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми ……

23.2. Види особливих порядків кримінального провадження……

24. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД…….

24.1. Загальна характеристика кримінального провадження на підставі угод…….

24.2. Угода про примирення: порядок ініціювання, умови укладення та зміст……..

24.3. Угода про визнання винуватості: порядок ініціювання, умови укладення та зміст…….....

24.5. Загальні правила укладення угоди про примирення та угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні…….

24.6. Порядок досудового розслідування та судового провадження на підставі угоди……

24.7. Наслідки невиконання угоди…….

25. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ…….

25.1. Загальна характеристика кримінального провадження у формі приватного обвинувачення……

25.2. Початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення……

25.3. Особливості кримінального провадження, що здійснюється у формі приватного обвинувачення…….

26. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ……..

26.1. Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження……

26.2. Повідомлення про підозру……
26.3. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання……..……
26.4. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народного депутата України…….
26.5. Інформування державних та інших органів чи службових осіб……

27. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ…….....
27.1. Суть і значення кримінального провадження щодо неповнолітніх……..
27.2. Види проваджень щодо неповнолітніх……..
27.3. Особливості досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх……...
27.4. Особливості предмета доказування в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх……...
27.5. Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого……..
27.6. Порядок виклику та допиту неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого….....
27.7. Порядок застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу……...
27.8. Особливості судового розгляду щодо неповнолітніх……
27.9. Підстави застосування примусових заходів виховного характеру……..
27.10. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності……..

28. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ…….
28.1. Поняття та мета примусових заходів медичного характеру. особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру……
28.2. Підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру……
28.3. Порядок здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру та щодо обмежено осудних осіб. обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру……
28.4. Права особи, яка бере участь у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру……
28.5. Запобіжні заходи до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру……
28.6. Психіатрична експертиза…….....
28.7. Об’єднання і виділення кримінальних проваджень. закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру……

28.8. Судовий розгляд щодо особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру ……

28.9. Ухвала суду у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру…….

28.10. Види примусових заходів медичного характеру……..…

28.11. Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру……

28.12. Відновлення кримінального провадження. оскарження ухвали суду…

29. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ……..

29.1. Охорона державної таємниці під час кримінального провадження…….

29.2. Особливості проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить державну таємницю……

30. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ, КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ, НА ПОВІТРЯНОМУ, МОРСЬКОМУ ЧИ РІЧКОВОМУ СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПІД ПРАПОРОМ АБО З РОЗПІЗНАВАЛЬНИМ ЗНАКОМ УКРАЇНИ, ЯКЩО ЦЕ СУДНО ПРИПИСАНО ДО ПОРТУ, РОЗТАШОВАНОГО В УКРАЇНІ……..

30.1. Службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває під прапором або розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні….....

30.2. Процесуальні дії під час кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні…….....

30.3. Строки звернення із клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна і законного затримання особи…….

30.4. Місце проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичних представництв, консульських установ, суден України……..

31. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ…….

31.1. Характеристика надання та отримання міжнародної правової допомоги чи іншого міжнародного співробітництва без договору…….

31.2. Форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження…….……

31.3. Центральні органи України, що забезпечують міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні……..……

31.4. Порядок виконання процесуальних дій дипломатичними представництвами або консульськими установами……
31.5. Зберігання та передання речових доказів і документів під час міжнародного співробітництва……
31.6. Доказова сила офіційних документів під час міжнародного співробітництва……...
31.7. Зміст та форма запиту про міжнародну правову допомогу……
31.8. Випадки відмови запитуючій стороні у задоволенні запиту про міжнародну правову допомогу в Україні……..
31.9. Процедура виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу на території України……..…..
31.10. Представник компетентного органу запитуючої держави……..
31.11. Порядок виклику особи, яка перебуває за межами України……...
31.12. Процедура направлення запиту про видачу особи (екстрадицію……
31.13. Порядок підготовки документів та направлення запитів про видачу особи в Україну…….....
31.14. Тимчасова видача та процесуальний порядок її здійснення……
31.15. Особливості затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України……..
31.16. Характеристика тимчасового арешту…….....
31.17. Особливості застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт)……...
31.18. Екстрадиційна перевірка та процесуальний порядок її здійснення……
31.19. Випадки відмови у видачі особи (екстрадиції)……...
31.20. Порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав……..
31.21. Випадки неможливості перейняття кримінального провадження……
31.22. Порядок, умови, зміст та форма клопотання передання кримінального……
31.23. Підстави і порядок виконання вироків судів іноземних держав……
31.24. Підстави розгляду про передачу засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання……...
31.25. Умови передачі засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання…….....
31.26. Особливості повідомлення про зміну або скасування вироку суду України щодо громадянина іноземної держави……
31.27. Порядок розгляду запиту (клопотання) про передачу громадянина України, засудженого судом іноземної держави, для відбування покарання в Україні……
31.28. Розгляд судом про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України…….
31.29. Організація виконання покарання щодо переданої засудженої особи в Україні…….....

ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ДО ВСІХ ТЕМ……...
ЛІТЕРАТУРА ДО ТЕМ……